

T.C.

**BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SEMANTİK AÇIDAN KIRÂATLERDE LAHN
VE TEGANNİ KAVRAMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Muhammet Sait ŞEKER**

**Danışman
Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN**

**Ağustos-2023
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır**

TEZ KABUL VE ONAYI

Muhammet Sait ŞEKER tarafından hazırlanan “Semantik Açıdan Kırâatlerde Lahn ve Teganni Kavramları” adlı tez çalışması 31/08/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Kur’ân-ı Kerim Okuma ve Kırâat Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan/Danışman

Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nihat DEMİRKOL

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İsa HIZIROĞLU

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA
Lisansüstü EE Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Öğrencinin Adı SOYADI
Muhammet Sait ŞEKER
Tarih:31/08/2023

ÖZET

YÜKSEK LİSANS

SEMANTİK AÇIDAN KİRÂATLERDE LAHN VE TEGANNİ KAVRAMLARI

MUHAMMET SAİT ŞEKER

Batman Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN
Yıl, 2023, Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN
Dr. Öğr. Üyesi Nihat DEMİRKOL
Dr. Öğr. Üyesi İsa HIZIROĞLU

Arap toplumu İslâmi fetihler sonucu farklı kültürlerle etkileşime girmiştir. Bu etkileşim sonucu dilde ve kırâatte hatalar kaçınılmaz olmuştur. Kırâat alanında gerçekleşen bu hatalar genel anlamda *lahn* olarak isimlendirilse de bu kavram; lehçe, imalı konuşma, zekâ, *teganni* gibi birçok manaya gelmektedir. *Teganni* ise, kültürlerin ve hayatın vazgeçilmez bir gerçeği olan mûsikinin kırâat alanında karşılığı olmuştur. Tarihi süreç içerisinde kırâatte *teganni* tartışmalarının devam etmesi, kavramın öneminin artmasına sebep olmuştur. Çalışmaya konu olan *lahn* ve *teganni* kavramları, makro düzeyde birçok alanı ilgilendirmekle beraber mikro düzeyde kırâat alanında kullanılan iki önemli kavramdır. Anlam yönünden birbirleri ile ilişkili olan *lahn* ve *teganni* kavramlarının doğru anlaşılması, kavramlarla ilişkili olan bazı ihtilafların da çözümüne katkı sağlayacaktır. Çalışmanın amacı; kavramların anlam değerlerinin ortaya çıkarılması ve bu kavramların anlamlandırılma sorunları sebebiyle ortaya çıkan ihtilaflara çözüm üretilmesidir.

Çalışmada semantik analiz yöntemi kullanılarak kavramların etimolojik tahlili ile çekirdek yapısı belirlendi. Etimolojik tahlili yapılan kavramların tarihi süreç içerisinde geçirdikleri anlam farklılıkları, her dönemin beyit ve rivâyetleri üzerinden incelendi. Kelimelerin muhtelif ve ilişkili anlamları semantik analiz yöntemi çerçevesinde şekillendirilerek değeri ortaya konuldu. Tüm bu süreçlerden sonra kavramlara verilebilecek en doğru anlamlar değerlendirildi. Bahsedilen yöntem ile birinci bölümde *lahn* kavramı, ikinci bölümde *teganni* ve kırâatte *teganni* sorunsalı işlendi. Aynı zamanda birbirleri ile ilişkili olan *lahn* ve *teganni* arasındaki anlam ilişkisi de belirlenmiş oldu.

Anahtar Kelimeler: Kırâat, Kur'ân, Lahn, Teganni, Makam.

ABSTRACT

MS THESIS

THE CONCEPTIONS OF LAHN AND TEGHANNI IN KIRÂATS SEMANTICALLY

MUHAMMET SAİT ŞEKER

Batman University Institute of Social Sciences
Department of Basic İslâmic Sciences

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Osman BAYRAKTUTAN

Year,2023 Pages

Jury

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Osman BAYRAKTUTAN

Dr. Nihat DEMİRKOL

Dr. İsa HIZIROĞLU

The Arab society, which attaches great importance to speaking fluent and correct recitation, has interacted with different cultures as a result of the conquests. As a result of this interaction, mistakes in language and recitation were inevitable. Although these mistakes in the field of recitation are generally called *lahn*, this concept has many meanings such as dialect, suggestive speech, intelligence, *teganni*. *Teganni*, on the other hand, became the equivalent of music, which is an indispensable fact of cultures and life, in the field of recitation. The continuation of the discussion of *taganni* in recitation in the historical process has led to an increase in the importance of the concept. The concepts of *lahn* and *teganni*, which are the subject of the study, are two important concepts used in the field of recitation at the micro level, although they concern many fields at the macro level. A correct understanding of the concepts of *lahn* and *teganni*, which are related to each other in terms of meaning, will contribute to the resolution of some conflicts related to the concepts. The aim of the study is to reveal the meaning values of the concepts and to produce solutions to the conflicts that arise due to the problems of interpretation of these concepts. In the study, the core structure of the concepts was determined by the etymological analysis of the concepts using the semantic analysis method. The meaning differences of the concepts whose etymological analysis were made in the historical process were examined through the couplets and narrations of each period. Various and related meanings of words were shaped within the framework of semantic analysis method and their value was revealed. After all these processes, the most accurate meanings that can be given to the concepts were evaluated. With the aforementioned method, the concept of *lahn* in the first part, *teganni* in the second part, and the problematic of *teganni* in qira'ah were handled. At the same time, the semantic relationship between *lahn* and *teganni*, which are related to each other, has also been determined.

Keywords: Qur'an, *lahn*, *taganni*, recitation, maqam.

ÖNSÖZ

Lahn ve *teganni* kavramları, geçmişten günümüze güncelliğini koruyan ve tarihi süreç içerisinde farklı birçok anlamı barındıran iki önemli kavramdır. Kavramların zaman içerisinde doğru anlaşılmasında, beraberinde bazı ihtilafların da doğmasına sebep olmuştur. Kavramlarla ilgili önemli olan bir diğer husus da kavramların cahiliye devrinden günümüze kadarki kullanımlarında, çok zengin bir anlam yelpazesine sahip olmalarıdır. Birçok İslâmi ilim alanında kavramlarla ilişkili çalışmalar mevcut olup, bu tezde kavramların kırâat alanındaki kullanımı üzerinden bir çalışma gerçekleştirildi. *Lahn* genel anlamda; dilde veya kırâatte yapılan hatalar manasına gelmekle beraber konuşma tarzı, nağme, şarkı, lehçe, zekâ, imalı konuşma gibi farklı anlamlara da gelmektedir. *Lahn* kavramının bahsedildiği eserlerde onunla eş anlamlı olarak ed-Dalâle, et-Tahrîf, el-Hatâ, eş-Şâz gibi kavramlar kullanılmıştır. *Teganni* kavramı ise kırâatte; mûsiki, makam, etkileyici okuyuş, nağme, *lahn* gibi anlamlara gelmektedir. Hadislerde geçen *teganni* kavramının zaman içerisinde kişiler tarafından farklı anlaşılması bazı ihtilafların da doğmasına sebep olmuştur. Kavramın doğru anlaşılması, kırâatte *teganni* konusundaki ihtilafların çözümüne de katkı sağlamaktadır.

Kavramların doğru değerlendirilebilmesi için çalışmanın seyri semantik analiz yöntemi çerçevesinde şekillendirildi. Kavramların etimolojik yapısından başlayarak anlam alanı etrafıca ele alındı. Kavramların anlam alanı belirlenirken kavramların sahip olduğu dilden örnekler verildi. Tüm bu süreçler kavramların doğru anlaşılabilmesine ve değerlerinin ortaya konulmasına olanak sağladı. Aynı zamanda kavramların doğru değerlendirilmesi kavramlarla ilintili olan bazı ihtilafların da çözümüne katkı sağlamış oldu.

Çalışmam esnasında kıymetli bilgi ve tecrübeleri ile desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN'a ve benimle bu süreci paylaşan kıymetli eşime teşekkür eder, Allah'tan muvaffâkiyet dilerim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
I. ÇALIŞMANIN KONUSU ve ÖNEMİ	1
II. ÇALIŞMADA YÖNTEM VE KAYNAKLAR.....	1
III. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	3
LAHN KAVRAMININ SEMANTİK AÇIDAN ANLAM ALANI GELİŞİM SÜRECİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	5
1.1. L-H-N KÖKÜNÜN ETİMOLOJİK YAPISI	5
1.2. L-H-N KÖKÜNÜN ANLAM ALANI	6
1.3. L-H-N KÖKÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ	11
1.3.1. Cahiliye Dönemi.....	12
1.3.2. Asr-ı Saadet Dönemi.....	13
1.3.3. Modern Dönem.....	14
1.3.3.1. Oryantalistlerin Yaklaşımı.....	14
1.5. AYET VE HADİSLERDE LAHN KAVRAMININ ANLAM ALANI	15
1.5.1. Konuşmanın Muhtevası	15
1.5.1. Ezgi ve Tonlama	16
1.5.2. Lehçe ve Konuşma Şekli.....	17
1.5.3. Yanılgı ve Hata.....	17
1.6. L-H-N KÖKÜNÜN ANLAM ÇEŞİTLİLİĞİ	18
1.6.1. L-H-N Kökünün Farklı Anlamları.....	18
1.6.1.1 Dilde Hata Etmek.....	18
1.6.1.2. Konuşma Tarzı.....	19
1.6.1.3. Nağme ve Şarkı.....	20
1.6.1.4. Lehçe	21
1.6.1.4.1. “Yedi Harf” Lehçe İlişkisi	21
1.6.1.5. Zekâ.....	22
1.6.1.6. İmalı Konuşma.....	23
1.6.2 L-H-N Kökünün Yakın Anlamları.....	24

1.6.2.1. eş-Şâz (الشاذ)	24
1.6.2.2. et-Tahrif (التحريف)	25
1.6.2.3. el-Hata (الخطأ)	27
1.6.2.4. ed-Dalâle (الضلالة)	28
1.6.3. L-H-N Kökünün Zıt Anlamları	29
1.6.3.1. Nahiv (النحو)	29
1.6.3.2. es-Sahîh (الصحيح)	31
1.6.3.2. el- Fasîh (الفصيح)	32
1.7. TECVİD YÖNÜ İLE LAHN	33
1.7.1. Tecvîdin Tanımı Konusu ve Hükümü	33
1.7.2. Tecvîd Yönünden <i>Lahn</i> ın Tanımı	35
1.7.3. <i>Lahn</i> -ı Celî	36
1.7.3.1. Mahreç ve Sıfat Yönünden Yapılan <i>Lahn</i>	36
1.7.3.2. Hareke Açısından <i>Lahn</i>	38
1.7.3.3. Sükûn Açısından <i>Lahn</i>	39
1.7.4. Arap Harflerinde Yapılan <i>Lahn</i> Hataları ve Kur'ân Kırâatinde Uygulanan Yaygın <i>Lahn</i> Örnekleri	39
1.7.4. <i>Lahn</i> -ı Hafî	48
1.7.5. Kırâatte <i>Lahn</i> ın Hükümü	49
DEĞERLENDİRME	49
TEGANNİ KAVRAMININ SEMANTİK AÇIDAN ANLAM ALANI GELİŞİM SÜRECİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	51
2.1. Ğ-N-Y KÖKÜNÜN ETİMOLOJİK YAPISI	52
2.2. Ğ-N-Y KÖKÜNÜN ANLAM ALANI	53
2.3. KUR'ÂN'DA TEGANNİ KAVRAMI VE ANLAM ALANI	55
2.4. AYET VE HADİSLERDE TEGANNİ KAVRAMI VE ANLAM ALANI	57
2.4.1. Nağme ve Ses Güzelliği	57
2.4.2. Mizmâr	58
2.4.3. Melodi ve Ezgi	58
2.5. Ğ-N-Y KÖKÜNÜN ANLAM ÇEŞİTLİLİĞİ	59
2.5.1. Ğ-n-y Kökünün Eş Anlamlıları	59
2.5.1.1. Mûsiki	59
2.5.1.2. Makam	60
2.5.1.3. <i>Lahn</i>	60
2.5.2. Ğ-n-y Kökünün Yakın Anlamlıları	61
2.5.2.1 es-Semâ	61
2.5.2.2. en-Niyâhe	61
2.5.2.3. el-İnşâd	62
2.6. LAHN VE TEGANNİ KAVRAMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ	62

2.7. TECVÎT VE TEGANNÎ ARASINDAKİ İLİŞKİ	63
2.8. KUR'ÂN KIRÂATİNDE TEGANNÎ UYGULAMASI	63
2.8.1. KUR'ÂN'I OKUMA ŞEKİLLERİ	64
2.8.1.1. Tahkik (التحقيق)	66
2.8.1.2. Tedvir (التدوير)	67
2.8.1.3. Hadr (الحدر)	68
2.8.2. Kur'ân Kırâatinde <i>Teganni</i> Uygulamasını Câiz Görenler	69
2.8.2.1. Getirilen Deliller	70
2.8.3. Kur'ân Kırâatinde <i>Teganni</i> Uygulamasını Câiz Görmeyenler	73
2.8.3.1. Getirilen Deliller	74
2.8.4. Dört Mezhebe Göre Kırâatte <i>Teganni</i>	76
2.8.4.1. Hanefî Mezhebi.....	76
2.8.4.2. Şâfî Mezhebi.....	76
2.8.4.3. Mâlikî Mezhebi.....	77
2.8.4.4. Hanbelî Mezhebi.....	77
2.8.5. Kur'ân Kırâatinde <i>Teganni</i> Sorununa Günümüz Yaklaşımları	77
2.8.6. <i>Tegannisiz</i> Kırâat Mümkün mü?	78
2.9. Günümüzde Problemlî <i>Teganni</i> Örnekleri	80
2.9.1. Tatrib	80
2.9.2. Tahzin.....	81
2.9.3. Terkis	82
2.9.4. Mûsiki Aletleri İle Kırâat	82
2.9.5. Koro Halinde Kırâat.....	83
2.10.6. Kırâat Esnasında Beğenilme Arzusu	83
DEĞERLENDİRME	83
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	89

KISALTMALAR

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhi's-Selâm
b.	: İbn, bin
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
H.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
Nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm
r.a.	: Radiyallahu anh
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
t.y.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN KONUSU ve ÖNEMİ

Çalışmanın temel konusu; *lahn* ve *teganni* kavramlarının etimolojisinden başlanarak anlam alanının belirlenmesi ve tarihi süreç dikkate alınarak değerlendirilmesidir. Kavramların anlam alanı belirlendikten sonra cahiliye döneminden başlayarak Asr-ı Saâdet Dönemi ve sonrası ile günümüz kullanımları belirlenmiştir. Çalışmanın temel seyri semantik analiz yöntemi etrafında şekillenmiştir. Konuyla alakalı birçok çalışma olmakla beraber tezin diğer çalışmalardan ayrıldığı nokta kırâat alanına has bir çalışma olması ve geçmişten günümüze bazı sorunların çözümüne ışık tutmasıdır.

Lahn kavramı birçok İslâmi ilimde kullanılmaktadır. Bu çalışmada *lahn* ve *teganni* kavramları Kırâat alanı üzerinden değerlendirilmeye çalışıldı. Geçmişten günümüze bu kavramların sahip olduğu anlamlar üzerinde durulup, hangi amaçlar için kullanıldığı ele alındı. Çünkü *lahn* ve *teganni* kavramlarının geçirdiği tarihsel süreç bilindiği takdirde kırâatte ihtilaf konusu olan bazı meselelerin de çözüme kavuşacağı bilinmektedir. Örneğin Kur’ân kırâatinde *teganni* yapılıp yapılamayacağı hususunda ihtilaf edilmesinin en önemli sebebi tarafların makamdan ve *teganniden* anladıklarının farklı olmasıdır. Peygamberimizin bir hadisinde geçen *teganni* kelimesine bazı kişiler tecvîd, sesli okumak, hüzünlü okuyuş gibi manalar vermişlerdir. İşte bu farklılıklardan ötürü meselede ihtilafın meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

II. ÇALIŞMADA YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Çalışmanın temel yöntemi, anlam bilimi yani semantik analiz yöntemidir. Semantik analiz yöntemi; kavramın geçirdiği tarihi süreç, değişimler, anlamlar, durumlar incelenerek kelimenin anlam alanının bulunmasıdır.¹ Bir diğer ifade ile semantik disiplini; kelimenin en kök anlamına inerek onun diğer kelimelerle karşılaştırıldığı, tarihi süreç içerisinde geçirdiği değişim ve anlam yelpazesinin ele alındığı bir ilimdir.² Tezdeki temel yöntem, *lahn* ve *teganni* kavramlarının kırâat alanı üzerinden semantik analiz yöntemi ile incelenmesidir. *Lahn* ve *teganni* kavramının

¹ Ali Galip Gezgın, “Tefsirde Semantik Metod”, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 391-396.

² Muhsin Demirci, “Tefsir Terimleri Sözlüğü”, (İstanbul: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011), 246.

semantik analiz yöntemi ile ele alınması, kavramların kırâat üzerindeki etkisi, farklı kullanım alanları ve geçirdiği tarihi süreç çerçevesinde çalışma yürütüldü. Kavramlar çalışılırken kelimelerin anlam alanları, tarih sahnesine çıkış süreçleri, ilk kullanımları, eş anlamları, kendileri ile ilişkili kavramlar, kullanım örnekleri, kavramlarla ilgili sorunlar ve sebepleri şeklinde bir sıralama takip edildi. Kavramların anlam alanı ele alınırken birçok kadim ve günümüz eserlerinden faydalanıldı. Anlam alanı belirlenirken kelimelerin lügat kavramları ile beraber kullanım örnekleri de verildi. Kelimelerin anlam alanı belirlendikten sonra bu kelimelerin tarihi süreçte ilk kullanımları ve hangi sebeple kullanılmış oldukları ifade edildi. Kelimeler hakkında temel bilgilere sahip olunduktan sonra kelimelerin farklı anlamları âyet, hadis ve beyitlerden örnekler verilerek incelendi. Farklı anlamların incelenmesinden sonra kelime ile ilişkili olan kavramlar da belirtildi. Tüm bu süreçlerden sonra kelimelerin geçirdiği farklı anlamlar üzerinden değerlendirme ve çıkarımlarda bulunuldu.

Yöntem, semantik analiz olduğu için kaynaklar genelde kadim ve günümüz sözlükleri oldu. Kaynak olarak kullandığımız kadim sözlüklerin birçoğu aynı zamanda beyitler ve günlük konuşmalardan örnekler verdiği için kaynakların önemi çalışma açısından artmış oldu. Bununla beraber kavramların geçtiği hadislerin kaynaklarından faydalanıldı. Kavramların Kur'ân'da her ne kadar kullanımları sayılı olsa da ilişkili ve yakın anlamları ele alındı. Kavramlar, Arap dilinde oldukları için özellikle bu dile mensup olanların, kavramları nasıl kullandıkları incelendi. Başta beyitler olmak üzere yazışmalar, günlük konuşmalar, düzeltmeler, mektuplar üzerinden kelimeler tespit edilmeye çalışıldı. Kavramlar genel olarak şu kaynaklar etrafında çalışıldı;

- İbn Manzûr (ö. 711/1311), Lisânu'l-Arab
- El-İsfehânî (ö. 559/1164), el-Müfredât
- El-Cevherî (ö.900/1495), es-Sihâh
- İbn'l-Cezerî (ö. 739/1338), en-Neşr
- El-Câhız (ö. 255/869), el-Beyân
- Kurtubî (ö. 656/1258), el-Mûdih
- El-Ezherî, (ö. 905/1499) Tehzîbu'l-Luga
- Karaçam, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri
- Çetin, Kur'ân Okuma Esasları
- Pakdil, Tâlim, Tecvîd, Kırâat

III. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Konumuzla ilgili birçok farklı ad ve türde çalışma olup bazıları tabloda belirtilen çalışmalardır;

HAZIRLAYAN ADI-SOYADI	ÇALIŞMANIN ADI	TÜRÜ
İdris Yiğit	Temel Meseleleriyle Kırâat ve Tecvîd İlminde <i>Lahn</i> Olgusu.	Doktora Tezi (Devam Ediyor).
İbrahim Burak Kızılkaya	Kırâat İlminin Günümüz Problemler (<i>Teganni</i> örneği)	Yüksek Lisans Tezi
Şahabettin Ergüven	Arap Dilinde <i>Lahnın</i> Ortaya Çıkışı ve İlk Görünümleri	Makale
Emrullah Tuncel	İlk Dönem Tecvîd Eserlerinin Teşekkülünde <i>Lahn</i> Olgusunun Etkisi	Makale
Ömer Aslan	Kur’ân Tilâvetinde Tecvîdin Gerekliliği ve <i>Lahn</i>	Makale
Muhammet Yılmaz	Muhaammed Ebu Zuhreye Göre Kur’ân’ın <i>Teganni</i> ile okunuşu	Makale
Ömer Aslan	Kur’ân Tilâvetinde Mûsikinin Mesnedi	Makale
Selman Yeşil	Harîrînin <i>Lahn</i> Anlayışı	Doktora Tezi
Mehmet Nafi Arslan	Klasik Arap Edebiyatında <i>Lahn</i> Konulu Rivâyetler	Makale

Görüldüğü üzere *lahn* ve *teganni* kavramları ile ilgili daha çok makale türü çalışmalara rastlanılmaktadır. Yapılan çalışmalar genel hatları ile incelendiğinde *lahn*ın ortaya çıkış süreci, çıkış sebepleri ve değeri etrafında çalışmalar olmuştur. Bununla birlikte *lahn* ile ilgili çalışmalar daha çok Arap Dili ve Belâgat ilmi üzerinden ele alınmıştır. Ulaşılabilen çalışmalarda *lahn* kavramının semantik açıdan ele alınarak müstakil bir çalışma yürütüldüğüne rastlanılmadı. Sadece Selman Yeşil'in Harîrî'nin (ö. 516/1122) *Lahn* Anlayışı adlı Doktora tezinde kavramın semantik analizi yapıldığını ancak *lahn* olgusunun müstakil bağlamda değil Harîrî üzerinden ele alındığı görüldü. *Teganni* kelimesinin ise müstakil olmasa da bazı konular bağlamında semantik açıdan değerlendirmeleri olmuştur. Bu çalışmada *lahn* ve *teganni* kavramlarının etimolojik yapısından başlanarak anlam alanı, çıkışı, doğuşu ve değeri üzerinden semantik bir çalışma gerçekleştirildi. Çalışmanın semantik analiz yöntemi ile incelenmesi ile beraber bazı problemlerin de çözüme kavuşması için çalışmalarda bulunuldu.

LAHN KAVRAMININ SEMANTİK AÇIDAN ANLAM ALANI GELİŞİM SÜRECİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. L-H-N KÖKÜNÜN ETİMOLOJİK YAPISI

Etimoloji; bir kelimenin aslına ulaşmayı hedefleyen, kavramın en çekirdek kısmına ulaşmamızı sağlayan, bütün çevresinin ve çekimlerinin bilinip kelimenin değerinin ortaya konulması için çabalayan bir alandır.³

ل - ح - ن l-h-n kökü sülâsi mücerred bâblarının (üç harfli olan) üçüncü bâbına dahil olmaktadır. Genellikle müteaddî (geçişli) olmakla beraber bazende lâzımî (geçişsiz) olabilmektedir. L-h-n ise müteaddî (geçişli) olarak kullanılmaktadır. L-h-n kökünün mâzisi لحن, muzârisi يلحن, mastarı لحننا - لحونا - لحننا , ism-i fâili لاحن , mübâlağa ism-i fâilleri لحنة - لحنة - لحننا şekillerinde gelmektedir.⁴

MASTAR	MUZÂRİ	MAZİ	BÂB
الحن	يلحن	الحن	افعال
تلحن	يلحن	لحن	تفعيل
ملاحنة	يلاحن	لاحن	مفاعلة

Bazı bâblara göre çekimleri yukarıdaki tabloda verilmiştir.⁵

³ Muhsin Demirci, “Tefsir Terimleri Sözlüğü”, 59.

⁴ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, “Muhtâr-u-s Sıhah”, (Lübnan: Lübnan Kütüphanesi Yayınevi, 2017), 248; Ya’kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, “l-h-n”, el-Kâmûsu’l-muhtâr, thk. Mektebetu Tahkîki’t-Turâs fi Muessiseti’r-Risâle (Beyrut: Muesssesetu’r-Risâle li’t-Tîba’a ven-Neşr, 1426/2005), 1230.

⁵ Ebu’l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mekram İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, (Beyrut: Dâru Sadr, 1414), 13/379-381.

1.2. L-H-N KÖKÜNÜN ANLAM ALANI

Kip olarak لَحَن veya لَحْن olarak türetilen *lahn* kelimesine İbn Manzûr: “*Hata etmek, doğrudan sapmak, musiki, konuşma şekli*”⁶, İsfahânî: “*sözün muhtevası ile oynandığı için zekâ ve dilde hata*”⁷, el-Cevherî: “*şive, konuşmada hata*”⁸, Ezherî: “*lahn kelimesi, “لَحْن” şeklinde (lam harfi kesreli) okunursa zekâ*”⁹, Kurtubî: “*sözün muhtevası, dilde hata ve zekâ*”¹⁰ anlamlarını vermişlerdir. Alanında otoriter bir yere sahip olan İbnü'l-Cezerî’de *lahn*ın: “*hata etmek, doğrudan sapmak*” anlamlarına geldiğini ifade etmiştir.¹¹ Çok hata yapan kişiye “لَحْن”, kıvrak ve kuvvetli bir zekâsı olana “لَحْن رَجُل”, konuşan kişinin konuşma içeriği hakkında “لَحْن قَوْلُهُ”, kırâatinde nağme yapana “لَحْن فِي قِرَاءَتِهِ”, denilmiştir.¹² Verilen anlamları altı başlıkta ele alan İbn Manzûr kapsamlı olarak şu tanımları yapmıştır;

للحن ستة معان: الخطأ في الاعراب واللغة والغناء والفتنة والتعريض والمعنى

“*Dil bilgisinde yapılan hata, lügat, konuşma şekli, teganni, zekâ, imalı konuşma ve anlam muhtevası gibi altı manaya gelmektedir.*”¹³ Klasik eserlerde *lahn* kelimesinin lügat tanımlarına baktığımızda kelimenin dilde hata, sözün içeriği, *teganni* ve *zekâ* anlamları etrafında şekillendiği görülmektedir. Günümüz eserlerinde; dilde hata yapmak, nağme ve ezgi, harflerin sıfatlarında hata etmek, tecvide uymamak gibi anlamlar verilmiştir.¹⁴ Tecvîd ilminde *lahn*; harflerin sıfatlarında, özelliklerinde, sükûnlarında yapılan hatalar için kullanılmıştır.¹⁵ Başka bir tanımda, tecvîde uymamaktan doğan hatalara *lahn* denilmiştir.¹⁶ *Lahn* kelimesinin birçok anlamının bulunmasının sebeplerinden birisi de farklı alanlardaki alimlerin kendi alanları

⁶ İbn Manzûr, “Lisânü'l-Arab”, 13/379;

⁷ Ragıb el- İsfahani, “el-Müfredât”, çev. Abdulkaki Güneş, Mehmet Yolcu, (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 957

⁸ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, tahk. Ahmed 'Abdulgafûr Attâr, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), VI, 2193-2194.

⁹ Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, nşr. Muhammed İvaz Mir'eb (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l- Arabî, 2001), 5/41.

¹⁰ Abdulvehhâb b. Muhammed Kurtubî, “el-Mûdih fi't-Tecvîd” nşr. Gârim Kadduri el-Hamed, (Amman: Dâr-u Ammâr, 2000), 20.

¹¹ Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed ibnü'l-Cezerî “en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr”, nşr. Ali Muahmmmed Debba, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016), 1/17.

¹² İbnü'l-Cezerî, “et-Temhîd fi ilmi't-tecvîd”, çev. Aydın Kudat (Ankara: Sonçağ Akademi, 2021), 65.

¹³ İbn Manzûr, “Lisânü'l-Arab”, 13/379.

¹⁴ İsmail Karaçam, “Kur’ân’ı Kerîmin Faziletleri ve Okunma Kaideleri”, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1984), 259; Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları” (İstanbul: Emin Yayınları, 2019), 349; Abdurrahman Çetin, “*Lahn*”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003), 27/56-57.

¹⁵ İsmail Karaçam, “Kur’ân’ı Kerîmin Faziletleri ve Okunma Kaideleri”, 259.

¹⁶ Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 349.

üzerinden yapmış oldukları tanımlardır. Örneğin hadis alimleri *lahn*ı; “*hadisleri kıraat ederken gramer hatası yapmak*”¹⁷ şeklinde tanımlarken dilciler; “*kelimelerin okunuşunda manayı bozacak şekilde hatalar yapmak*” şeklinde tanımlamışlardır. Klasik eserlerin tedvin edildiği dönemlerde *lahn* kelimesinin daha çok Arap dili üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde kırâat ilminin gelişmesi ile birlikte *lahn* kelimesi daha çok kırâat alanında kullanılmaya başlanmıştır. Bu sebeple yeni eserlerde *lahn* kavramı kıraat alanı etrafında şekillenmiştir. İbnü’l Cezerî et-Temhîd eserinde *lahn* kelimesinin yukarıda yaptığımız tanımlarıyla ilgili olarak şu örnekleri vermiştir;

- Kıvrak zekâ manasında *رجل لحن* tabiri kullanılır. Bu şekilde zekaya sahip olan kişiye “*sözü asıl maksadı dışında istimal etti*” şeklinde ifade edilir.¹⁸
- Konuşma şekli veya muhtevası manasında *عرفت ذلك في لحن قوله* “*bunu konuşmanın şekil ve muhtevasından anladım*” şeklinde kullanılır.¹⁹
- Ses ile nağme yapmak manasında *لحن في قراءته* “*nağme ile okudu*” şeklinde kullanılır.²⁰
- Çok fazla hata yapan kişi manasında *لحن* “*çok hata yapan kişi*” şeklinde kullanılır.²¹

Anlam yönünden çok zengin olan *lahn* kavramının kullanımı esnasında bazı yanlış anlaşılmalara olduğu bilinmektedir. *Lahn* kelimesi kullanılırken ifade edilenden farklı anlamlar çıkarılması kelimenin zengin bir yapıya sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Örneğin Muaviye (ö.60/680) ile ilgili bahsedilen bir olayda kelimenin zengin yapısı gereği farklı anlaşılmalara olduğu görülmektedir; Muaviye bir gün etrafında bulunan kişilere şöyle dedi: “*Ziyad nasıl bir kişidir?*”. Onlar da; “*ظريف على انه يلحن*”, “*Konuşmasında lahn sahibi olmasına rağmen zeki bir kişidir*” dediler. Muaviye bunun üzerine “*onun daha zeki olduğunu*” ifade etti. Muaviye cümlede geçen *lahn* kelimesinden maksadın “*zeki*” olduğunu sanmıştı. Halbuki yanında bulunanlar *lahn* kelimesinden maksadın “*hata*” olduğunu ifade etmişlerdi.²²

Kelimenin kök anlamı incelendiğinde kırâat ilmi ve Arap diliyle olan bağlantılarını görmekle beraber bunların dışında farklı anlamların olduğu da

¹⁷ Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2009, s.160; M. Yaşar Kandemir, “*Lahn*”, (Hadis) DİA, İstanbul 2003, c.27, s.56.

¹⁸ Kudat, “et-Temhîd fî ilmi’t-tecvîd”, 65.

¹⁹ Kudat, “et-Temhîd fî ilmi’t-tecvîd”, 65.

²⁰ Kudat, “et-Temhîd fî ilmi’t-tecvîd”, 65-66.

²¹ Kudat, “et-Temhîd fî ilmi’t-tecvîd”, 65-66.

²² Ebu’l-Kasım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, “Rebî’u’l-Ebrâr ve Nusûsu’l-Ahbâr”, tahk. Abdülemîr Mihnâ, (Beirut: Müessesetü’l-A’lemî li’l-Matbû’ât,1992), II, 182.

bilinmektedir. Tanımlara bakıldığında zaman *lahn* kelimesinin genel olarak dilde hata etmek anlamında kullanıldığı görülmektedir. *Lahn* kelimesinin hata etmek anlamını ne zaman kazandığına dair bazı deliller bulunmaktadır. İslâmi fetihlerin artması ve toprakların genişlemesi ile beraber yabancı insanlarla iletişim artmıştır. Yabancıların Arap diline alışması uzun zaman almakla beraber bu süre içerisinde Arap dilini kullanırken birçok hata yapılmıştır. Bu dönemde *lahn* kavramının hata anlamını kazanmış olması muhtemeldir. Ebû Bekir ez-Zübeydî (ö. 379/989) konuya ilişkin şöyle demektedir:

*“Araplar, Cahiliye ve İslâm'ın ilk dönemlerinde tabiatları gereği fasîh ve saf bir Arapça konuşuyorlardı. Yabancı beldelerin fethedilmesiyle insanlar toplu olarak İslâm dinini kabul ettiler. Farklı dillere sahip uluslar ile Araplar fethedilen şehirlerde iç içe yaşamaya başladılar. Bunun sonucu olarak Arap dilinde bozulmalar ve hatalı kullanımlar meydana geldi.”*²³

Görüldüğü üzere *lahn* kelimesinin hata anlamında kullanılmış olması islami fetihlerin artması sonucu yabancı milletlerle olan etkileşimden kaynaklanmıştır. *Lahn* kelimesinin doğru anlaşılması için kelimenin sahip olduğu dilden örnekler verilmesi uygun görüldü. Toplumun dil ve kültür yapısını yansıtan beyitlerden verilecek olan örnekler *lahn* kelimesinin dilin mensupları tarafından nasıl kullanıldığını göstermektedir. Bazı beyitlerde *lahn* kelimesi şu şekilde geçmektedir;

"ليت الامير اطاعني فشفيته من كل ما يكفي القصيدة و يلحن"

*“Keşke emir bana itaat etseydi, bende onu şiire yetecek kadar her şeyde iyileştirir, hatalardan korurdum.”*²⁴

Görüldüğü üzere beyitte geçen *lahn* fiili hata anlamında kullanılmıştır. Hata anlamı *lahn* kelimesine verilen önemli anlamlardan biridir. Gerek klasik gerekse günümüz eserleri incelendiğinde mutlaka hata etmek anlamı bulunmaktadır. Öyle ki *lahn* kavramının kullanımının belirginleştiği dönemde dilde hataların fazlaca yapıldığı bilinmektedir. Sonraki dönemlerde *lahn* kavramının kırâat alanında da hata anlamında kullanılmış olması geçmişten günümüze kelimenin hata anlamını koruduğunu göstermektedir. Farklı İslami alanlardaki ilimlerde *lahn* kavramı incelendiğinde yine

²³ Ebû Bekr ez- Zübeydi Muhammed b. el-Hasen İbn Manzûr, “Tabakâtü’n-nahviyyin ve’l-lügaviyyin”, nşr. Ebu’l-Fazl İbrahim, (Kahire: Dâru’l-Meârif, 1973), 11.

²⁴ Ebû Osman Amr b. Bahr el-Cahız, “el-Beyan ve’t-Tebyin”, (Kahire: Mektebetü’l-Hanci, 1985), 1/249.

hata etmek anlamının yaygın olduğu görülmektedir. *Lahn* kelimesinin sözlük anlamlarına baktığımızda zekâ anlamına geldiği de görülmektedir. Örneğin;

فلما علي عسب زبلنا و بان/متعود لحين يعيد بكفه

“*Yaptığı işte mahirdir zekâ sahibidir, elleri ile kaleme hükmeder, hurma ve sorkun ağaçlarının üstünde.*”²⁵

Lebid b. Rebia’nın anlatıldığı beyitte geçen *lahn* kelimesi zekâ anlamında kullanılmıştır. Özellikle klasik eserlerde *lahn* kavramının “zekâ” anlamı sıkça görülmektedir. *Lahn* kelimesinin “zekâ” anlamında kullanılmış olması konuşmanın muhtevasıyla ilgilidir. Çünkü *lahn* kavramına verilen anlamlardan birisi de konuşmanın tarzı veya muhtevası olmuştur. Konuşurken muhataba karşı imalı ve anlamlı konuşabilmek zekâ gerektiren bir iştir. Kişi bunu yaparak karşısındakini etkilemeyi amaçlamaktadır. Konuyla alakalı olarak Câhız’ın el-Beyânın’da şunlar geçmektedir; Câhız kitabında يستحسن من النساء اللحن “kadınların konuşurken hata yapmaları güzeldir” der. Söylediği bu anlama delil olarak şu beyti zikreder;

منطقٌ صائبٌ و تلحنُ أحياناً وخيرُ الحديث ما كان لحنا

“*O kişinin konuşması doğru ve hatasız bir konuşmadır. Konuşurken bazılarının anlamayacağı şekilde konuşur. Konuşmanın da en güzeli budur.*” Câhız’ın delil olarak gösterdiği beyit hakkında Ali b. Müncim şöyle der; beyitte geçen anlaşılmayan sözden maksat tevriyeli konuşmaktır. Yani burada kişi zekası ile vasıflandırılmıştır. Câhız’ın burada yaptığı hatayı kabul ettiği ifade edilmektedir.²⁶

Aynı zamanda “sözün kapalı olarak söylenmesi” ya da “sözün imalı söylenmesi” manasını da taşımaktadır.²⁷ Örneğin imalı konuşmak manasında,

وخير الحديث ما كان لحنا

“*Sözün en güzeli ise biraz kapalı olanıdır.*”²⁸

Beyitte görüldüğü üzere *lahn* kelimesi; imalı konuşmak, sözü kapalı söylemek anlamlarında kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de tek yerde geçen *lahn* kavramı da imalı konuşma veya sözün içeriği anlamlarında kullanılmıştır.

²⁵ İbn Manzûr, Lisanü’l-Arab, 13/380.

²⁶ Muhammed b. Hasan İbn Hamdûn, “et-Tezkiretü’l-Hamdûniyye”, tahk. İhsân Abbâs-Bekr Abbâs, (Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1996), VII, 271.

²⁷ İsfahânî, “müfredat”, 957.

²⁸ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab” 13/381.

ولتعرّفهم في لحن القول

“*Kuşkusuz sen onları konuşma tarzından bileceksin.*”²⁹

Görüldüğü üzere âyette geçen *lahn* kavramı sözün içeriği veya sözün tarzı manasında kullanılmıştır.

باتا على غصن بان في ذري فنن يرددان لحونا ذات الوان

“*Sorkun ağacının üzerinde, dalların zirvesinde geceledi çifte kumrular / Terennüm ederek çeşit çeşit nağmeler ve şarkılar.*”³⁰

Görüldüğü üzere beyitte geçen *lahn* kelimesi terennüm ve nağme anlamlarında kullanılmıştır. Şive veya lehçe manasına da gelen *lahn* kavramı ile ilgili olarak şu hadis örnek olarak verilebilir;

ان القرآن نزل بلحن قريش

“*Kur’ân Kureyş lehçesi ile nazil olmuştur.*”³¹

Hadiste görüldüğü üzere *lahn* kavramı şive, lehçe manalarında kullanılmıştır. Hz. Ömer’in bir tavsiyesinde *lahn* şu şekilde geçmektedir;

تعلم الفراءض والسنة والحن

“*Farzları, sünnetleri ve lahni öğreniniz.*”³²

Hz. Ömer’in tavsiyesinde geçen *lahn* kelimesinden maksadın şive veya lehçe olduğu görülmektedir.

وقوم لهم لحن سوى لحنقوما / وشكل وبيتالله نسلا نشاكله

“*Öyle bir toplum ki ne lehçeleri benzer lehçemize, Kâbe’nin hürmetine ki suretleri de benzemez suretimize.*”³³

Beyitte görüldüğü gibi *lahn* kelimesi şive, lehçe manalarında kullanılmıştır. *Lahn* kökünün anlam alanı incelendiğinde genel olarak şu manaların ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür; hata etmek veya dilde hata etmek, doğrudan sapmak, konuşma

²⁹ Muhammed, 47/30.

³⁰ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 13/381.

³¹ Celâlüddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, “el-İtkân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân” (Beyrut: Daru’l-Marife, ts.), 1/142

³² Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, el-Keşşâf ‘an hakâ’iki ğavâmi’i’t-tenzîl ve ‘uyûni’leḳâvil fi vücûhi’t-te’vîl, thk. Muhammed Mürsî ‘Âmir (Kâhire: Dâru’l-Mushaf, 1977), 5/267

³³ Zemahşerî, “el-Keşşâf”, 5/267

biçimi, *teganni*, mûsiki, makam, şive, lehçe, konuşma tarzı, zekâ, kıvrak zekâ, anlam muhtevası, imalı konuşma. Her ne kadar farklı anlamları bulunsu da *lahn* kelimesinin dilde hata etmek anlamına gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Zira Peygamberimizin ve Hz. Ebubekir'in şu sözleri dilde hata etmek anlamını kuvvetlendirmektedir. Peygamberimiz; “أَنَا أَعْرَبُ الْعَرَبِ وَلَدْتُ فِي قُرَيْشٍ، وَنَشَأْتُ فِي بَنِي سَعْدِ بْنِ بَكْرٍ، فَأَتَى يَأْتِينِي اللَّحْنُ،” “*ben araplar içerisinde en açık ve fasih olanım. Kureyşte doğdum. Bende lahn nasıl olur?*”³⁴ demesi *lahn* kelimesinin dil ile olan ilişkisini göstermektedir. Yine konuyla ilgili olarak Hz. Ebubekir; “لَا تَقْرَأُ فَاسِقُطَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَقْرَأَ فَالْحَنَ،” “*okurken lahne düşmektense kelimeleri eksik okurum*”³⁵ demesi *lahn* kelimesinin dilde hata anlamını güçlendirmektedir.

Yukarıda verilen anlamların bazılarında *lahn*ın ezgi ve nağme anlamlarına geldiği de görülmektedir. *Lahn*ın nağme ve ezgi anlamında kullanılmış olması aynı zamanda kırâatte *teganni* (makam) yapılıp yapılmaması hakkındaki ihtilaflarla bağlantılıdır. Çünkü nağmeli kırâati câiz görmeyenlerin delillerinden birisi de Kur’ân’ın Arap *lahn*ından sakınılarak okunmasını emreden bir hadisin bulunmasıdır. İleride *teganni* bölümünde bu husus ayrıca ele alınacaktır.

1.3. L-H-N KÖKÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Her dilin kendine özgü bir önemi ve kuralları vardır. Toplumlar sahip oldukları dili doğru telaffuz etme ve hatalardan uzak tutma içgüdüsüne sahip olmuşlardır. Birçok toplum bu yüzden zaman içerisinde dil yapılarını koruyacak yöntemler ve çalışmalar gerçekleştirmiştir. Her dilde olduğu gibi Arap dilinde de hatalardan uzak doğru bir konuşma ve yazı dilinin önemi büyük olmuştur. Hatta öyle ki Araplarda *lahn* yapan insanlar dışlanmış, ceza almış ve küçümsenmişlerdir. Arap diline *lahn*ın ortaya çıkış süreci cahiliye devrinden sonra olduğu bilinmektedir. Özellikle İslâmi fetihlerin çoğalıp İslâm toplumunun diğer kültürlerle etkileşimi sonucu dilde hatalar ve yozlaşmalar meydana gelmeye başlamıştır.

Araplar sahip oldukları kültür gereği dillerine çok önem verip fasih bir dili benimsemişlerdir. Farklı coğrafyalara doğru gerçekleşen fetihler ve seferler neticesinde insanlar İslâm dinini benimsemeye başlamışlardır. Birçok farklı dile ve kültüre sahip olan bu insanlar Araplarla birlikte yaşamaya ve onların hem dilinden etkilenip hem de

³⁴ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Âbdulmecîd es-Sulfî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 6/35.

³⁵ Celâleddin es-Süyûtî, *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-lüğa*, thk. Fuâd Âlî Mensûr (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1998), 2/341.

kendi dilleri ile onlarla etkileşime girmişlerdir. Bu sebeple Arap dilinde hatalı konuşmalar ve bozulmalar meydana gelmiştir.³⁶ *Lahnın* ilk kullanımı Peygamberimizin şu hadisine de dayandırılmaktadır; Bir adam Peygamberimizin yanındayken *lahn* yapar. Peygamberimiz bunu duyunca “Kardeşiniz hataya düştü onu düzeltin” buyurmuştur.³⁷ Yapılmış olan bu *lahnın* aynı zamanda Peygamberimizin işittiği ilk *lahn* olduğu da ifade edilmektedir.³⁸ Bununla birlikte *lahnın* ortaya çıkış süreci ile ilgili bazı rivayetler de mevcuttur. Câhiz ilk defa yapılan *lahn* hatasına “حَيَّ عَلَى” nin “حَيَّ عَلَى” şeklidne “ya” harfi fethalı okunması gerekirken “kesra” şeklinde okunduğunu rivayet etmiştir.³⁹ Bu şekilde örneklerin her ne kadar ilk *lahn* hataları olduğunun ispat edilmesi zor olsa da *lahnın* bazı dil hataları sebebi ile kavramsallaştığına delil olmaktadır.

Araplarda *lahna* düşülmesi sadece günlük konuşmada olmamıştır. Öncelerde sadece günlük konuşmada olsa da daha sonra bu hatalar yazışmalarda, yazılarda, şiirler de ve Kur’ân kırâatinde görülmeye başlanmıştır. Zaman içerisinde dil bilimciler ve kırâat alanında ihtisas yapmış olanlar sistematik biçimde bu hatalara engel olma hususunda çaba sarf etmişlerdir. Bu hususla ilgili olarak hem Arap dili alanında hem de Kur’ân-ı Kerîm ve kırâat alanında eserler kaleme alınmıştır.

1.3.1. Cahiliye Dönemi

Cahiliye dönemi yaklaşık bir buçuk asırlık süreyi barındıran, toplumun Peygamberin getireceği hakikatlerden uzak olduğu bir dönemdir. Daha net bir ifade ile “*cahiliye dönemi*” Peygamberimiz öncesi dönem olarak ifade edilmektedir.⁴⁰ Cahiliye döneminde bir kelimenin kullanılıp kullanılmadığını öğrenmenin en önemli yolu o dönemde ki şiirlere bakmaktır. Çünkü o dönemde şairler ve şiirler toplumda önemli bir yere sahipti. İnsanlar şiirleri ile değer kazanmakta ve şiirleri ile sıradan insan olmaktan kurtulmakta idi. Kültürlerini ve yapılarını en güzel şekilde şiirler ile ifade ederlerdi. Cahiliye döneminden günümüze ulaşan kaynaklara bakıldığında *lahn* kullanımının nadiren olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de fasih ve doğru konuşmaya önem veren Arap toplumunun kendi kalıpları dışına çıkmamış olmaları ve dillerini bozacak yabancı etkileşimlerde bulunmamış olmalarıdır. Konuşmada ve yazı

³⁶ İbn Manzûr, Tabakâtü’n-Nahviyyin ve’l-Lügaviyyin, Ebu’l-Fazl, 11.

³⁷ Ebü’l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsîlî “el-Hasais”, tahk.: Muhammed Ali en-Neccar, (Beyrut: Darü’l-kütübi’l-Arabi, 1952), 1/8.

³⁸ Mustafa Sadık er-Rafi, “Tarihu Adabi’l-Arab” (Beyrut: Darü’l-kütübi’l-Arabi, 1974), 1/236.

³⁹ el-Câhiz, “el-Beyân ve’t-tebyîn”, 2/210-225.

⁴⁰ Kenan Demirayak, “Arap Edebiyatı Tarihi”, (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2012), 9.

dilinde hatasız bir kullanıma çok fazla önem vermeleri hata kavramı olarak kullanılacak *lahn*ın da yaygınlaşmasını önlemiştir. Bununla birlikte Araplar her ne kadar fasih ve doğru konuşmaya önem verseler de bazı şairlerin dilde hataya düştüğü ifade edilmektedir.⁴¹

1.3.2. Asr-ı Saadet Dönemi

Asr-ı Saadet vahiyden habersiz olan Cahiliye toplumunun vahiyle buluştuğu, Peygamberimizin Allah'tan aldığı vahiyleri insanlara ulaştırdığı zaman dilimidir. Bu döneme İslami Dönem tabiri kullanıldığından zaman dilimi daha da genişleyip yaklaşık 622 yılından 750 yılına Emevîlerin yıkılışına kadar ki dönem kast edilmektedir. Aynı zaman da bu döneme 'el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-kadîm' ismi de verilmiştir.⁴² Cahiliye Döneminde fasih ve hatasız konuşmaya önem veren Arap toplumu cahiliye sonrası dönemlerde de aynı hassasiyeti göstermeye devam etmiştir. Vahyin dilinin kusursuz ve hatasız bir Arapça ile gelmiş olması Arap diline yeni bir önem kazandırmıştır. Peygamberimizin fasih bir dile önem vermesi hataların minimum seviyede kalmasına katkı sağlamıştır. Peygamberimizin; “أَنَا أَعْرَبُ الْعَرَبِ وَلَدْتُنِي قُرَيْشٌ، وَنَشَأْتُ فِي بَنِي سَعْدِ بْنِ بَكْرٍ، فَأَتَى يَاتِينِي الْخَنْ بِنْدَةُ لَاهِنٍ نَسِلٌ”⁴³ “ben araplar içerisinde en açık ve fasih olanım. Kureyşte doğdum. Bende lahn nasıl olur?”⁴⁴ Buyurması bu dönemde dilin hatalardan uzak kullanımının devam ettiğini ve önem arz ettiğini bizlere göstermektedir. Her ne kadar hatasız ve fasih bir dile önem verilse de *lahn* kullanımının bu dönemde başladığı bilinmektedir. Özellikle Peygamberimizin bazı hadislerinde *lahn* kavramı açıkça geçmiş ancak her zaman dilde hata anlamını taşımamıştır. Sonuç olarak bu dönem dilde hataların meydana geldiği ve bu hataların *lahn* kelimesi ile ifade edildiği bilinmektedir. Peygamberimiz sonrası dilde hatalar fetihler ve yabancı toplumlarla etkileşim sonucu artmış hatta bazı amirler bu hususta tedbir almayı gerekli görmüştür. Örneği Hz. Ömer kendisine gelen mektupta bir *lahn* görünce kâtibin kırbaçlanmasını ve ücretinin kesilmesini emretmiştir.⁴⁴ *Lahn*ın geçtiği hadis ve beyitlerin işlendiği sonra ki bölümlerde *lahn* kelimesinin bu dönemde yaygın kullanıldığı görülecektir.

⁴¹ Hüseyin Küçükcalay, “Kur'an Dili Arapça”, (Konya: Denizkuşları Matbaası, 1969), 138.

⁴² Hanna el- Fâhurî, “el-Câmi' fi târihi'l-'edebi'l-'Arabiyyi”, (Beyrut: Dâru'l-Cil, 2005), 1/39.

⁴³ et-Taberânî, “el-Mu'cemü'l-kebîr”, thk. Hamdî b. Âbdulmecîd es-Sulfi, 6/35.

⁴⁴ İbn Cinnî, “el-Hasâ'is”, 2/8.

1.3.3. Modern Dönem

Mütekaddimun dönemi de dahil olmak üzere *lahn* kavramı dilde hata anlamı etrafında şekillenmiştir. Birçok İslami ilim alanında kullanılan *lahn* kavramı her alanın kendi içerisinde ki tanımı ile bilinmiştir. Örneğin hadis alanında “*hadisleri kıraat ederken gramer hatası yapmak*” şeklinde tanımlanmıştır. Diletiler; “*kelimelerin okunuşunda manayı bozacak şekilde hatalar yapmak*” şeklinde açıklamışlardır.⁴⁵ Tüm ilimlerde ortak mana hata anlamı etrafında şekillenmiştir. Son dönemlerde kırâat ilminin gelişmesi ile birlikte *lahn* kavramı daha çok bu alanda kullanılmaya başlandı. Genel de kırâat özelde ise tecvid alanı üzerinden yapılan tanımlar günümüz eserlerinde yerini almaya başladı. Günümüzde *lahn* denilince akıllara kırâat esnasında yapılan hatalar gelmesi kelimenin bu alanda geliştiğini bizlere göstermektedir. *Lahn* kelimesinin günümüzde en çok kullanım alanı olan kırâat ilminde dahi “*hata etmek*” anlamında kullanılmış olması, geçmişten günümüze kelimenin “*hataya düşmek*” anlamının güçlülüğünü göstermektedir.

1.3.3.1. Oryantalistlerin Yaklaşımı

Müsteşriklerin bir kısmı *lahn* kelimesinin “*dilde hata etmek*” gibi bir anlamının bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Fetihlerin artıp Arapların yabancı milletler ile etkileşime girmesi sonucu Arapların yabancıların yaptıkları hatalara *lahn* demesi ile bu anlamı kazandığını ifade etmişlerdir. Bunu savunan müsteşriklerden birisi de Wilhelm Fück (1894/1974) olmuştur. Konuyla alakalı kendisi şunları ifade etmektedir; “Arapların konuşmalarında, yazdıklarında ve söyledikleri her sözde edebi bir tavır içerisindeydiler. Araplar yabancı toplumlarla karşılaşmadan önce dillerinde kekemelik, pelteklik vb. kusurlar olsa da dil hataları yapmıyor ve dil hatalarına da rastlamıyorlardı. Arap toplumunun yabancı milletlerle etkileşimi sonucu dilde oluşan kusurların artması ile birlikte *lahn* kavramı ortaya çıktı ve dilde hata anlamını kazanmış oldu. *Lahn* kelimesinin dilde hata anlamına gelmiş olması *lahn*’ın “مال” “meyletti” manasına geliyor olmasıdır. Zira dilde kusur eden kişi doğru olandan hatalı olana doğru meyletmiş

⁴⁵ Abdullah Aydın, “Hadis İstılahları Sözlüğü”, 160.

demektir.”⁴⁶ Oryantalistler her ne kadar Arap dilinde hata etmek anlamında *lahn* kelimesinin bulunmadığını söyleseler de Arapların *lahn* kelimesini kendilerinin kullandığı ve tarihi süreç içerisinde yapılan dil hataları için kullanılmış olduğuna dair birçok delil mevcuttur.

1.5. AYET VE HADİSLERDE LAHN KAVRAMININ ANLAM ALANI

Kur’ân-ı Kerîm’de *lahn* kavramı sadece bir yerde geçmektedir. Tek bir yerde geçmiş olması sebebi ile çalışmamız açısından kavramın geçtiği ayet önem arz etmektedir. Kavramın ayetteki anlam alanının ortaya çıkarılması kavramın değerinin ortaya çıkarılmasına büyük katkı sunacaktır. Ayette geçen *lahn* kavramının doğru anlaşılabilmesi adına kadim ve günümüz tefsirlerindeki anlamları da bu bölümde incelendi. Bununla birlikte Kur’ân’ da *lahn* kavramı ile yakın anlamlı olan bazı kelimelerinde tahlili kavramın semantik analizi açısından önemli olduğu için ilişkili kavramlarda ele alındı.

Kur’ân’da tek bir yerde geçen *lahn* kavramı hadislerde ise birden fazla geçmektedir. Farklı hadislerde geçen *lahn* kavramı anlam itibariyle de farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların olması hadislerin söylenme zamanları ve amaçları sebebi ile değişiklik göstermektedir. Hadislerde geçen *lahn* kavramına, verilen anlamlar üzerinden üç kategoride ele alabiliriz. Bunlar lehçe, hata ve ezgidir. Hadislerde geçen bu anlamların bilinmesi kavramın semantik tahlili açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda zikredilecek olan bu hadisler *lahn* kavramının anlam alanının özeti mahiyetindedir.

1.5.1. Konuşmanın Muhtevası

Kur’ân’da Muhammed suresinde *lahn* kavramı şu şekilde geçmektedir;

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعَرَفْتَهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ

“Eğer biz istersek onları sana açığa çıkarırız ve sen onları yüzlerinden tanırsın. Kuşkusuz sen onları konuşma tarzından bileceksin, Allah tüm yapmış olduklarımızı bilmektedir.”⁴⁷

⁴⁶ Johann Wilhelm Fück, *Dirâsâtün fi 'l-luğa ve 'l-lehecâti ve 'l-esâlîbi*, çev. Abdulhalim en-Neccâr (Mısır: el-Merkezü'l-kavmiyyu li't-terceme, 2006), 235.

⁴⁷ Muhammed, 47/30.

Ayette geçen *lahn* kelimesi kendilerini gizleyen bazı münafıkların konuşma şeklini ifade etmektedir. Kendilerini ne kadar gizlemiş olsalar da konuşma şekilleri kendilerini ele vermektedir. Ayette *lahn* kelimesi ile o kişilerin sıkıntılı psikolojileri sebebi ile istemsiz gerçekleştirdikleri konuşma tarzlarından söz edilmiştir. Ayette geçen *lahn* kavramını yaklaşık kırk sekiz mealden inceleyerek şu anlamlara ulaştık; Konuşma tarzı, bahane uydurma tavırları, gerçeği çarpıtma konuşmaları, incitici konuşma tarzları, lakırdılarının edası, söz ve üslupları, sözlerindeki ezgi ve tonları, sözlerinin eğriliği, söz söyleyiş biçimleri, sözlerinin içeriği gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁸ Verilen anlamlara baktığımız zaman ayette geçen *lahn* kavramının konuşma tarzı ve sözün muhtevası anlamları etrafında şekillendiği görülmektedir.

1.5.1. Ezgi ve Tonlama

Lahn kavramı, zikredilecek olan hadiste ezgi veya tonlama manasında kullanılmıştır. Nitekim *lahn* kavramının *teganni* ile olan ilişkisi de bilinmektedir. Kavramın güçlü anlamlarından birisi de nağme ve ezgi olması sebebi ile hadiste geçtiği şekli *lahn*ın anlam alanı açısından önem arz etmektedir. Hadiste *lahn* kavramı şu şekilde geçmektedir;

حُدَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (اقْرَءُوا الْقُرْآنَ بِلُحُونِ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا، وَإِيَّاكُمْ وَلُحُونُ أَهْلِ الْكِتَابَيْنِ، وَأَهْلِ الْفُسْقِ، فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ قَوْمٌ يُرْجَعُونَ بِالْقُرْآنِ تَرْجِيعَ الْغَنَاءِ وَالرَّهْبَانِيَّةِ وَالنَّوْحِ، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، مَفْتُونَةٌ قُلُوبُهُمْ، وَقُلُوبُ مَنْ يُعْجِبُهُمْ شَأْنُهُمْ)

“*Kur’ân’ı Arapların lahnı (ezgileri) ile okuyun. Fısk sahibi olanların ve ehl-i kitab olanların lahnlarından uzak durun. Vefatımdan bir süre sonra birileri gelecek ve Kur’ân’ı şarkı okur gibi nağmelerle rahiplerin ve ölülerin üzerine ağıt yapanların tercileri gibi kırâat ederler. O kişilerin okudukları bu Kur’ân boğazlarından aşağı inmez. Onlar ve onlara imrenenlerin kalpleri fitne içerisinde.*”⁴⁹

Hadiste görüldüğü üzere *lahn* kavramı ezgi anlamında kullanılmıştır. *Lahn* kavramının bu hadiste ezgi anlamında kullanılmış olması kıraatte *teganni* uygulamasının caizliği meselesinde etkin bir delil olacaktır.

⁴⁸ Kur’ân Meâli Ayet Karşılaştırma, “Muhammed suresi 30. Ayet”, (Erişim 8 Ağustos 2023).

⁴⁹ Ebu Ubeyd el- Kasım b. Sellam, “Fedailü’l-Kur’ân”, (Beyrut: y.y. 1991), 165.

1.5.2. Lehçe ve Konuşma Şekli

Lahn kavramı, zikredilecek olan hadiste lehçe veya konuşma şekli anlamında kullanılmıştır. Hadiste lehçe veya konuşma şekli manasına gelen *lahn*ın ayette geçen konuşma tarzı anlamıyla da ilişkilidir. Hadiste *lahn* kavramı şu şekilde geçmektedir;

ان القرآن نزل بلحن قريش

“*Kur’ân Kureyş lehçesi ile nazil olmuştur.*”⁵⁰

Hadiste geçen *lahn* kelimesi görüldüğü üzere lehçe anlamında kullanılmıştır. *Lahn* kavramının lehçe anlamında kullanılmış olması ayette geçen *lahn* kavramının sözün söylenme şekli anlamını güçlendirmektedir. Nitekim lehçe de bir konuşma tarzı ve üslup manasına gelmektedir.

1.5.3. Yanılgı ve Hata

Hadisin içerisinde her ne kadar *lahn* kelimesi geçmiyor olsa da bazı kaynaklarda bu hadisin Peygamberimizin düzelttiği ilk *lahn* hatası olduğu ifade edilmektedir.⁵¹ Bu sebeple hadiste geçen “ضَلَّ” kelimesinin *lahn* kavramı yerinde kullanıldığı kanaatindeyiz. Aynı zamanda *lahn* yerine “ضَلَّ” kullanılmış olması *lahn*ın hata etmek anlamını güçlendirmektedir. Nitekim “ضَلَّ” kökü doğrudan sapma manasına gelmektedir.⁵² Hadiste bahse konu olan kavram şu şekilde geçmektedir;

ارْشِدُوا أَخَاكُمْ فَإِنَّهُ قَدْ ضَلَّ

“*Kardeşinizi düzeltin zira o yanılgı.*”⁵³

Görüldüğü üzere hadiste, yapılan bir *lahn*ın düzeltilmesi için bir tavsiye bulunmaktadır. Peygamberimizin düzelttiği ilk *lahn* örneği olması sebebi ile hadis konumuz açısından önem arz etmektedir.

⁵⁰ Celâlüddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, “el-İtkân fî ‘ulûmi’l-Ḳur’ân” (Beyrut: Daru’l-Marife, ts.), 1/142

⁵¹ er-Rafi, “Tarihu Adabi’l-Arab”, 1/236.

⁵² İbn-i Manzûr, “Lisânü’l- Arab”, 1/65.

⁵³ İbn-i Cinnî el-Mevsîlî “el-Hasais”, 1/8.

1.6. L-H-N KÖKÜNÜN ANLAM ÇEŞİTLİLİĞİ

Lahn kökünün anlamı incelendiğinde Kırâatte ve dilde hata etmek, sözün maksudını anlamak veya anlamamak, Arap dili irabında hata yapmak, nağme ve ezgi gibi anlamların öne çıktığı görülmektedir.⁵⁴ *Lahn* kelimesi ve farklı türevleri cahiliye döneminden itibaren gerek şiirlerde gerekse günlük kullanım ve yazılarda farklı anlamlar ifade etmiştir. *Lahn* kelimesinin, fetihlerin çoğalıp yabancı milletlerin Arap dilini yanlış kullanmaları sonucu ortaya çıktığı iddia edilse de daha önce ki dönemlerde bu kelimeye rastlanmaktadır. Hatta Asr-ı saâdette Peygamberimizin hatalı konuşan kişilerin hatalarını düzelttiği rivâyetler arasında geçmektedir. Daha sonraki bölümlerde kelimenin dönem dönem kullanımlarını aktarmaya çalışıldı.

1.6.1. L-H-N Kökünün Farklı Anlamları

Lahn kelimesinin farklı birçok kullanımı olduğu bilinmektedir. Bu da bizlere hem Arap dilinin hem de kavramların sahip olduğu zenginliği göstermektedir. *Lahn* kavramının sadece kırâat ve Tecvîd alanında değil, hadisten mûsikiye kadar birçok alanda farklı anlamları bulunmaktadır. Bu bölümde farklı kullanımlardan dilde hata etmek, konuşma tarzı, nağme ve şarkı, lehçe, zekâ, imalı konuşma olarak altı tanesi ele alındı. Çalışmada kullanılan kaynak sözlüklerden ve ulaşılan örneklerden bu temel altı anlamın verilmesi yeterli görülmüştür. Verilen bu anlamların her birinin kullanımlarından örnekler verilerek anlaşılması sağlandı.

1.6.1.1 Dilde Hata Etmek

Lahn kelimesi incelendiğinde kelimenin en çok kullanım şeklinin dilde hata etmek, olduğu görülmektedir. Kavramın her ne kadar konunun dışında anlamları olsa da en çok kullanıldığı alan, dilde hata etmek etrafında toplanmıştır. Kelimenin dilde hata etmek anlamını kazandığı dönem yukarıda da ifade edildiği üzere fetihlerin çoğaldığı ve yabancı milletlerin Arap dilini konuşurken yaptıkları yanlışlar sonucu ortaya çıktığıdır.

Yine konuyla alakalı olarak İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233) şunları ifade etmektedir; Önceleri Arap diline mensup olanların konuşmaları açık ve anlaşılırdı. Çok fazla hatalı

⁵⁴ İbn Manzûr, "Lisânü'l-Arab", 13/379.

kullanım ve tahribat yoktu. İslâm'ın geniş coğrafyalara yayılması ve fetihlerin artması ile birlikte yabancı insanlar Arap dilini konuşmaya başladılar. Bu durum sonucunda da Arapça diğer dillerden etkilenmiş oldu.⁵⁵ Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere *lahn* kavramının fetihler sonucu dilde hata etmek anlamını kazandığı ihtimali yüksektir. Hz. Ömer ile bir adamın arasında geçen şu konuşma da *lahn*'in dilde hata etmek anlamında kullanıldığına örnektir: Hz. Ömer ok ile atış yapanların yanına gittiğinde, atış yapanların hedefi tutturamadıklarını görür. Bunun üzerine orada bulunanlara “Hiç güzel atıyorsunuz” der. Ok atanlardan bir kişi “نحن قوم متعلمون” yani “bizler daha öğrenciyiz” cevabı vermesi yerine “نحن قوم متعلمين” cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer “لحنكم اشد علي من فساد رميكم” yani “konuşurken yaptığınız hata, isabetsiz atışlarınızdan da betermiş” cevabını vermiştir.⁵⁶ Hz. Ömer'in cevabında geçen *lahn* kavramının hata manasında kullanıldığı açıkça görülmektedir.

1.6.1.2. Konuşma Tarzı

Lahn kelimesi; konuşma tarzı, muhtevası anlamlarına gelmektedir.⁵⁷ *Lahn* kavramının konuşma tarzı anlamındaki örneği Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı incelendiğinde *lahn* kavramı sadece bir âyette geçmektedir.

ولتعرّفهم في لحن القول

“Kuşkusuz konuşma tarzlarından sen onları bileceksin.”⁵⁸

Âyetin bir öncesi ve sonrasına bakıldığında *lahn* kelimesinin konuşma tarzı veya muhtevası anlamına geldiği görülmektedir. Âyetteki *lahn* kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için söz konusu âyetlerin tefsirine yer verildi:

“İslam’a açık bir şekilde düşmanlık yapan kişiler niyetlerini alenen belli ediyorlardı. Dilleri ile iman ettik deyip kalpleri ile iman etmemiş olan münafık kişiler ise kendilerini saklıyorlardı. Allah bu kişilerin içindeki kötülükleri meydana çıkardı ve hepsinin durumu ortaya döküldü. Kendilerini saklıyan

⁵⁵ Ebû’s-Saadet Mecduddin Mübarek b. Muhammed İbnü’l-Esir, “en-Nihaye fi ğaribi’l-hadis ve’l-eser”, (Kahire: Dârü ihyâi’l-kütübi’l-Arabiyye, 1963), 1/3.

⁵⁶ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el- Enbârî, “Kitabu’l-ezad” nşr. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, (Beyrut: Mektebetu’l- Asriyye, 1987), 244.

⁵⁷ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 13/379; el-Cevherî, “es-Sihâh Tâcu’l-Luğa ve Sihâhu’l-‘Arabiyye”, VI, 2193-2194.

⁵⁸ Kur’ân Yolu, (Erişim 4 Ekim 2022), Muhammed 47/30.

münafık kişiler ise herkes tarafından bilinmiyordu ve onların üzerinde de bir işaret bulunmuyordu. Ama sahabilerden bazıları ile Peygamber Allah'ın onlara bir lütfu ile konuşmalarının muhtevassından fark ediyorlardı."⁵⁹

Bir kişi konuşurken konuşmasında ima yaptığında onu dinleyen kişi şöyle karşılık vermektedir;

“عرفت ذالك في لحن اي فيما دل عليه كلامه”

“Sözü işaret ettiğin manadan anladım”⁶⁰

Karşıdaki kişiye verilen bu cevap sözün kapalı şekilde konuşulduğunu göstermektedir. Peygamberimiz, iki kişi arasında geçen miras taksimi olayında “belki biriniz delilini diğerinden daha fazla etkili bir şekilde ifade eder”⁶¹ buyurmuştur. Bu hadise bakıldığında *lahn* kavramının konuşma tarzı, ikna etme, etkili konuşma anlamlarına geldiği görülmektedir.

1.6.1.3. Nağme ve Şarkı

Lahn kelimesi nağme veya ezgi anlamında kullanıldığında “لحن في قراءته”, “*Kırâat ederken nağme yaptı*” denilmektedir. *Lahnın* kök anlamı incelendiğinde ezgi, nağme, terennüm etmek, sözü süslemek gibi anlamlara geldiği bilinmektedir.⁶² Hadiste *lahn* kavramı ezgi manasında şu şekilde geçmektedir; “اقروا القرآن بلُحُونِ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا”, “*Kur’ân’ı Arap lehçesi ve nağmeleri ile kırâat edin*” buyrulmaktadır.⁶³ *Lahnın* ezgi ve nağme gibi anlamlara gelmesi *teganni* kavramıyla ilişkilidir. Çünkü *teganni* yaparak kırâat etmeyi câiz görmeyenlerin delillerinden birisi de Kur’ân’ı Arap *lahnından* sakınılarak okunmasını emreden bir hadisin bulunmasıdır. *Teganni* kavramı incelenirken *lahnın* bu anlamı da ileriki bölümlerde ele alınacaktır.

⁵⁹ Hayreddin Karaman vd., “Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, (Ankara: Diyanet Başkanlığı Yayınları, 2014), 5/57, 58.

⁶⁰ Kurtubî, “el-Mûdih fi’t-Tecvîd” nşr. Gârim Kadduri el-Hamed, 20.

⁶¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fi el-Buhârî, “el-Câmiu’s-sahih”, nşr. Muhammed Zübeyr b. Nasr (Dâru Tavki’n-Necât, 2002), “Şehâdet”, 27

⁶² İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 13/379; el-Cevherî, “es-Sihâh Tâcu’l-Luğa ve Sihâhu’l-‘Arabiyye”, VI, 2193-2194.

⁶³ İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) bu hadisin münker olduğunu belirtmiştir.

1.6.1.4. Lehçe

ج-ه-ل kökünden türeyen kelime lügatta; insanların kendi bildikleri şekilde doğal konuşması, özgün konuşma, mahalli konuşma şeklinde ifade edilmiştir.⁶⁴ Örneğin bir kişinin lehçesi açıktır denildiği zaman o kişinin özgünce kullandığı ve alışmış olduğu dil kast edilmiş olur.⁶⁵ *Lahn* kelimesinin lehçe anlamında kullanıldığına dair Hz. Ömer'in şu sözü örnek olarak vermek mümkündür; تَعَلَّمُوا السُّنَّةَ وَالْفَرَائِضَ وَاللَّحْنَ كَمَا تَعَلَّمُونَ “Kur’ân’ı Öğrendiğiniz şekilde, Peygamberin sünnetini, Farzları ve Arap lehçesini öğrenin.”⁶⁶

1.6.1.4.1. “Yedi Harf” Lehçe İlişkisi

Bu bölümde aynı zamanda lehçenin yedi harf meselesi ile olan ilişkisine de yer verildi. Yedi harfin ne olduğuna dair birçok görüş ve yorum bulunmaktadır. Bunlardan birisi de yedi harften kastedilenin lehçeler olduğudur. Yedi harften maksadın yedi vecih, Kur’ân’daki helal haramlar, yedi meşhur Kırâat gibi 40 görüşün olduğu da bilinmektedir.⁶⁷

Kur’ân, o dönemin şartları gereği Arapça indirilmiştir. Konuyla alakalı bir ayette şöyle geçmektedir:

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Onu fehmetmeniz için Arapça Kur’ân olarak ile nazil ettik.”⁶⁸

Yine başka bir âyette Kur’ân’ın Arapça indirildiğine ve Arapça indirilmiş olmasının hikmetine dair bir ayette şunlar geçmektedir;

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا

“İşte, sakınsınlar yahut hatırlamalarını sağlasın diye onu Arapça bir Kur’ân olarak indirdik ve Kur’ân’da uyarılarımıza tekrar tekrar yer verdik.”⁶⁹

⁶⁴ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 12/340.

⁶⁵ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 12/340.

⁶⁶ Mecdüddîn İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fî ġaribi’l-ġadîş ve’l-eşer*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zavî (Beyrut: Mektebetü’l-İlmiyye, 1979), 4/241.

⁶⁷ Abdurrahman Çetin, “Kur’ân-ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâatlar”, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2013), 37.

⁶⁸ Zuhurf, 43/3.

⁶⁹ Tâhâ, 20/113.

Bu âyetler Kur'ân'ın Arapça indirildiğine dair açık delillerdir. Bununla birlikte Arap dilinin o dönemdeki en önemli lehçesi olan Kureyş lehçesi ile indiğine dair âyetler de şu şekildedir;

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لَّدَا

“Biz bu kitabı zorlanmadan anlayabilmen için senin lehçen ile nazil ettik, kötülüklerden uzak kalanları bu kitapla müjdele ve uyar.”⁷⁰

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“Fehmedip akıl etmeleri için bu kitabı konuştuğun lehçe ile kolay kıldık.”⁷¹

Bu âyetler Kur'ân'ın Kureyş lehçesi ile indiğini bizlere göstermektedir. Bununla birlikte Hz. Ömer'in Abdullâh b. Mes'ûd'a (ö. 32/652-53) yazdığı bir mektupta Kur'ân'ı okurken Kureyş şivesi ile okuması gerektiğini, çünkü Kur'ân'ın Kureyş şivesi ile indiğini ifade etmiştir.⁷² Hz. Ömer'in bu ifadesi bizlere Kur'ân'ın Kureyş şivesi ile indiğini göstermektedir. Kaynakların birçoğunda yedi harften maksadın lehçe olduğu ifade edilmiştir.⁷³ Konuyla ilgili verilen âyet ve rivâyetler bizlere lehçenin yedi harf meselesi ile olan ilgisini ve yedi harften maksadın da lehçeler olduğunu göstermektedir.

1.6.1.5. Zekâ

Lahn kelimesinin zekâ anlamına gelmesi kişinin konuşmasında ki muhteva ile ilişkilidir. Kişi konuşurken tevriyeli veya imalı konuştuğunda bunu herkesin anlayamaması ve ifadesinde ki güzellik sebebi ile zekâ kavramıyla ilişkilendirilmiştir. *Lahn* kelimesinin zekâ veya kavrama manasına geldiğine dair şu beyti örnek verebiliriz.

وتعرف في عنوانها بعض لحنها وفي جوفها صمعاء تبلي النواصيا

“Sen yazdığım kitabın haricinde de anlarsın zekâsını, önde olanları dahi konuşturamaz içerisinde ki kıymetli ilim.”⁷⁴

⁷⁰ Meryem, 19/97.

⁷¹ Duhân, 44/58.

⁷² Ahmed b. Ali el- Askalânî, “Fethul-Bârî Şerhu Sahîhil Buhârî”, (Beyrut: yy. ts.), IX, 22.

⁷³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr, “el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân ve’l-Mübeyyîn limâ Tezammenehûmine’s-Sünneti ve Âyi’l Furkân”, Thk. Abdullâh b. Abdü’l-Muhsin et-Türkî, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2006), I/43-44.

⁷⁴ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim İbn Kuteybe, *el-Me’ânî’l-kebîr fî ebyâti’l-me’ânî*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî (Beyrut: Dâiretü’l-maârifî’l-Osmâniyye/Haydarâbâd, 1949), 328.

Beytin ilk bölümünde geçen *lahn* kavramının zekâ veya kavrayış manasına geldiğini görmekteyiz. *Lahn* kelimesinin zekâ anlamında kullanıldığı şu hadisi de örnek olarak vermek mümkündür;

إِنكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضِ إِيَّائِنَا أَنَا بَشَرٌ أَقْضِي لَهُ عَلَى نَحْوِ مَا
أَسْمَعُهُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِشَيْءٍ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ

“Sizler anlaşılamadığınız konularda bana danışıyorsunuz. Ancak aranızdan bazı kişiler gösterdikleri deliller daha iyi zekice ifade edebilirler. Ben ancak işittiğim şekilde karar veririm. Şüphesiz ki eğer birinizin hakkında diğerine bir şey verecek olursam ona ateşten bir kor vermiş olurum.”⁷⁵

Görüldüğü üzere hadiste geçen *lahn* kavramı da zekâ anlamında kullanılmıştır.

1.6.1.6. İmalî Konuşma

Lahn kavramının bir anlamı da kişinin konuşurken tevriye yani imalı konuşmasıdır. İmalî veya kapalı bir şekilde konuşma anlamına geldiğini şu beyitte görebiliriz.

منطق صائب وتلحن احيا نا وخير الحديث ما كان لحنا

“Kelâmı doğru yerde kullanır ve tevriyeli (imalî) kelâm eder, kelâmın en değerlisi tevriyeli şekilde kullanılandır.”⁷⁶

Beytin ilk kısmında *lahn* kelimesinin imalı veya anlaşılması güç anlamına geldiğini görmekteyiz. Aynı zamanda Kur’ân’ı Kerîm’de Muhammed sûresindeki şu âyeti de imalı konuşmaya örnek verebiliriz; “Kuşkusuz konuşma tarzlarından sen onları bileceksin.”⁷⁷ Âyetin bir öncesi ve sonrasındaki bütünlüğe baktığımız zaman kelimenin konuşma tarzı veya muhtevası anlamına geldiğini görmekteyiz. Peygamberimizin hendek gazvesi esnasında bazı sahabileri Yahudi kabilesi olan kureyzayı kontrol etmeleri için gönderip onlara şöyle demiştir;

ايتيا بني قريظة، فإن كانوا على العهد فأعلننا بذلك، وإن كانوا قد نقضوا ما بيننا فالحنا لي لحناً أعرفه

⁷⁵ İbnü’l-Esîr, “en-Nihâye fî ġarîbi’l-hadîs ve’l-eser”, 4/241.

⁷⁶ İbn Manzûr, “Lisanü’l-Arab”, 13/380.

⁷⁷ Muhammed 47/30.

“Kureyza’ya doğru gidin. Aramızda olan ahde karşı bağlılarsa bana haber verin. Ancak sözlerine bağlı kalmamışlar ise geldiğiniz zaman imalı bir şekilde haber verin.”⁷⁸

Hadiste de görüldüğü üzere *lahn* kelimesi imalı konuşmak anlamında kullanılmıştır. *Lahn* kavramının imalı konuşmak anlamında kullanıldığına dair şu beyti örnek vermek mümkündür;

وَلَقَدْ وَحَّيْتُ لَكُمْ لَكِيمًا تَفْهَمُوا وَلَحْنْتُ لَنَا لَيْسَ بِالْمُرْتَابِ

“Fehmetmeniz için size işarette bulundum. Şüphe etmeyeceğiniz şekilde de ima da bulundum.”⁷⁹

Beyitte görüldüğü üzere *lahn* kavramı ima anlamında kullanılmıştır.

1.6.2 L-H-N Kökünün Yakın Anlamları

Lahn kavramının kullanıldığı eserlere, rivâyetlere, beyitlere ya da *lahn* manasına gelebilecek kullanımlara bakıldığında *lahn* kavramıyla ilişkili tanımlamalara rastlanmaktadır. Bu kullanımlardan kısaca bahsedilecektir. Bu kavramların Kur’ân-ı Kerîm’deki veya hadislerdeki kullanımları incelenmiştir.

1.6.2.1. eş-Şâz (الشاذ)

Eş-Şâz kökü, شَذَّ kökünün ism-i fâili olarak gelmektedir. Mâzisi يَشْدُ muzârisi يَشْدُ mastarı شَذَّ شَذْوًا şeklinde gelmektedir. Lügatta “انفرد عن المهور” “Çoğunluktan uzak tek başına ayrı kaldı” anlamında kullanılmaktadır.⁸⁰ Bir kişi farklı bir şey dile getirdiğinde “ما يدع فلان شاذًا ولا ناد الا قتله” “Cesur olan adam savaş esnasında kaçanları ve tek başına kalanları öldürdü” denilir.⁸¹ Şaz kelimesinin yalnız kalmak veya ayrı olmak manasında kullanımına şu beyit örnek olarak verilebilir;

⁷⁸ Ebü’l-Abbâs el-Müberred, *el-Kâmil fi’l-edeb (fi’l-lüğa ve’l-edeb ve’n-naḥv ve’t-taṣrîf)*, thk. Muhammed Ebü’l-Fadl İbrahim (Kahire: Dâru’l-fikri’l-Arabî, 1997), 3/229.

⁷⁹ Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Semîn el-Halebî, *ed-Dürri’l-maṣûn fi’l-’ulûmi’l-kitâbi’l-meknûn*, thk. Ahmed Muhammed Horat (Dimeşk: Dâru’l-kalem, ts.), 9/706.

⁸⁰ İbn Manzûr, “Lisanü’l-Arab”, 6/245.

⁸¹ Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Semîn el-Halebî, *ed-Dürri’l-maṣûn fi’l-’ulûmi’l-kitâbi’l-meknûn*, thk. Ahmed Muhammed Horat (Dimeşk: Dâru’l-kalem, ts.), 9/425.

فاتشذني لمروهم فكأنني.....غصن لاول عاضد او عاصف

“Benimle buluşmaları için beni yalnız bıraktı. Destek vermeleri için veya zalime uzatılan bir yöneliş için.”⁸²

Beyitte görüldüğü üzere şaz kelimesi ayrılmak, yalnız kalmak manasında kullanılmıştır. Şaz kelimesi bir başka tanımda cemaatten ayrılmak, ayrı olmak, yalnız kalmak, farklı olmak gibi anlamlara da gelmektedir.⁸³ Birçok alanda kullanılan şaz kavramı genel manada hatalı olan durumların geçersiz ve kabul edilmez olması açısından değerlendirilmiştir. Kural ve kaidelere aykırı olmak, genel kabul dışında olmak gibi manalara gelen eş-şâz kelimesi *lahn* kavramıyla da ilişkilidir.⁸⁴ Şaz kavramına klasik eserlerde verilen anlamlar genelde ayrı olmak, yalnız kalmak, aykırı olmak etrafında şekillenmiştir. Terim anlamı ise yaygın hatalar, alışılmış genel hatalar şeklinde tanımlanmıştır. Şaz kavramının *lahn* kavramı ile olan ilişkisi şazzın terim anlamı üzerinde görülmektedir. Şazzın terim anlamına baktığımızda “geçmişten gelen genel dil hataları, dil kaidelerinin uygulanmaması” şeklinde tanımlanmıştır.⁸⁵ Bu yönüyle şaz kelimesinin *lahn* ile olan ilişkisi görülmektedir. Zira *lahn* kelimesinin bir anlamı da dil kurallarına uyulmaması sonucu oluşan hatalardır. Bu yönü ile *lahn* kavramı ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

1.6.2.2. et-Tahrif (التحريف)

Et-Tahrîf kökü sülâsi mezîd (aslı üç harfli olup ek harf alan) birinci kısmının ikinci bâbına dahil olmaktadır. Bu bâbda bulunan fiiller müteaddî (geçişli) fiillerdir. Et-Tahrîf kökünün sülâsi mücerredî حرف – يحرف – حرfa şeklinde gelmektedir. Mâzisi حَرَف muzârisi يحرف mastarı تحريف ism-i fâili مَحَرَّف ism-i mef’ûlü مَحَرَّف şeklinde gelmektedir.⁸⁶

İbn-i Manzûr’a göre taraf, kenar ve dağın zirvesi manalarına; İsfahânî’ye göre de kelimelerin yerlerini değiştirmek, oynatmak anlamlarına gelmektedir. Yön manası kullanımında “حرف الرأس” başın iki tarafı anlamında kullanılır.⁸⁷ Tahrif kelimesinin *lahn*

⁸² İbn Manzûr, “Lisanü’l-Arab”, 6/245.

⁸³ Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân el-Ferâhîdî, “Kitabü’l-Ayn”, thk. Mehdi el-Mahzûmî – İbrahim esSâmerrâî, (Beyrut: y.y., ts.), VI/215.

⁸⁴ İbn Faris, “Mu’cemu’l-Makayısı’l-Luga”, 523, 523; İbn Manzûr, “Lisanü’l-Arab”, 4/2219.

⁸⁵ Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *Esâsü’l-belâga*, thk. Muhammed Bâsîl Uyûnû’s-Sûd (Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1998), “ırd” 1/599.

⁸⁶ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab” 10/385-390.

⁸⁷ İsfahânî, “müfredat”, 957; İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 9/40.

kelimesi ile olan ilişkisi sapmak, değiştirmek manaları etrafında şekillenmektedir. Tahrif Kur’ân’da sapmak manasında şu şekilde geçmektedir;

وَمَنْ يُؤْلِهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبْرَةٌ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

“Her kim kaçmak, saf değiştirmek veya geri çekilmeksebebi ile saparsa şüphesiz Allah’ın gazabına müstehak olmuştur ve varacağı yer cehennemdir. Orası ne kötü bir sondur.”⁸⁸

İlk dönem sözlüklerinde harf kelimesiyle türetilen birçok fiil kalıbının başlarına “an” eki getirildiğinde sapmak manasına gelmektedir.⁸⁹ Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurmuştur;

“Mir’aç gecesinde dünya semasına indiğimde duman ve ses karışımı bir manzara ile karşılaştım. Bunlar kimdir diye sordum. Denildi ki: Bunlar yeryüzünün ve semâvâtın melekûtunu tefekkür etmemeleri için insanoğlunun basiretini bağlayan (gözlerinin hakikati görmesine engel olan) bakışları çeviren, saptıran şeytanlardır. Eğer insanların gözlerini çeviren bu şeytanlar olmasaydı mucizeleri açıkça görebilecektiler.”⁹⁰

Hadiste geçen tahrif kelimesinin sapmak anlamında kullanıldığı ifade edilmektedir.⁹¹ Bu bağlamda baktığımızda tahrif kelimesinin *lahna* düşmek gibi yanlışla ve hataya düşmek anlamında benzerliğinden söz edilebilir. Yine bir âyette tahrif kelimesi şöyle kullanılmıştır;

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُواكَ بِحَرْفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

⁸⁸ Enfal 8/16.

⁸⁹ Osman Bayraktutan, “Semantik Analiz Yöntemi Açısından Kur’ân’da Tahrif Kelimesi”, (Erzurum; Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 30.

⁹⁰ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, “el-Müsned”, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 1/6.

⁹¹ Bayraktutan, “Semantik Analiz Yöntemi Açısından Kur’ân’da Tahrif Kelimesi”, 30.

“Ey Nebi! Gönüllerinden tam iman etmedikleri halde dilleri ile iman ettiklerini söyleyenler ve Yahudilerden küfürde rekabet edenler seni hüznlendirmesin. Bu kişiler yalana yönelirler ve kesin olmayan şeyleri işitip seni dinlemezler. Kelimeleri farklı anlamlara doğru çevirirler. Bunlar size gönderilirse onları alın eğer ki verilmez ise yaklaşmayın dediler. Eğer Allah bir insana hidayet vermez fitneye sokarsa senin yapacağın bir şey yoktur. Bu kişiler Allah tarafından hidayete gelmeyecek kimselerdir. Dünya da onlar için sıkıntı ve ahirette de azap vardır.”⁹²

Âyette geçen tahrif kelimesinin değiştirmek, olduğundan farklı hale getirmek gibi anlamlara gelmesi bizlere yine *lahna* düşmekle olan ilişkisini göstermektedir. Sonuç olarak tahrif kelimesinin *lahn* kelimesi ile olan ilişkisi tahrifin sapma anlamına gelmesinden kaynaklanmaktadır. Verilen ayet hadis ve beyitlerde ki örneklerle baktığımızda doğrudan sapmak anlamı ile tahrif kelimesi *lahn* kelimesi ile ilişkilidir.

1.6.2.3. el-Hata (الخطأ)

El-Hata kökü, sülâsi mücerred (üç harfli) bâblarının dördüncü bâbına girmektedir. Bu bâbda bulunan fiiller genellikle müteaddî (geçişli) olmakla beraber bazen de lâzımî (geçişsiz) gelmektedir. Mâzisi خطًا muzârisi يخطأ mastarı خطا ism-i fâili خطأ şeklinde gelmektedir.⁹³

İbn-i Manzûr’a göre doğrunun zıddı anlamına gelen *lahn* ile ilgili yazılarda, rivâyetlerde ve eserlerde dilde hata anlamına gelmektedir.⁹⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyette hata kavramı geçmekte olup bu kelime bildiğimiz şekilde *lahn* manasına gelmeyip daha çok günah işleyen, suç, isyan eden veya yanlışlıkla yapılan eylem manalarında kullanılmıştır. Suç ve günah anlamında kullanımına şu ayet örnek olarak verilebilir;

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا

⁹² Maide, 5/41.

⁹³ İbn Manzûr, “Lisanü’l-Arab”, 1/66.

⁹⁴ İbn Manzûr, “Lisanü’l-Arab”, 1/65.

“Fakirlikten korktuğunuz için evlatlarınızı öldürmeye kalkışmayın! Biz o evlatlarında sizlerin de rızkını göndeririz. Evlatlarınızın öldürmeye kalkışmanız büyük günahtır.”⁹⁵

Âyette geçen hata kavramının günah manasında kullanıldığı görülmektedir. Yanlışlıkla bilmeden yapılan eylem anlamında şu ayet örnek olarak verilebilir;

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَبِئْسَ مُسْلِمًا إِلَىٰ أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا

“Bilmeyerek yanlışlıkla yapılması haricinde bir müminin başka bir mümini katletmesine hakkı yoktur. Kim bir mümini kasıt olmaksızın yanlışlıkla öldürürse bir köle azat etsin veya diyet versin...”⁹⁶

Ayette görüldüğü üzere hata kavramı yanlışlıkla yapılan eylem manasında kullanılmıştır. Dilde yapılan hataların da bilmeden yada yanlışlık ile yapıldığı düşünülecek olursa bu yönüyle hata kavramıyla ilişkisi bulunmaktadır.

1.6.2.4. ed-Dalâle (الضلالة)

Ed-Dalâle kökü sülâsi mücerred bâblarının (üç harfli olan) ikinci bâbına dahil olmaktadır. Bu bâbda bulunan fiiller genellikle müteaddî (geçişli) olmakla beraber bazen de lâzımî (geçişsiz) olabilmektedir. Ed-Dalâle ise lâzımî (geçişsiz) olarak kullanılmaktadır. Ed-Dalâle kökünün mâzisi ضَلَّ muzârisi يَضِلُّ mastarı ضلالة – ضلال ism-i fâili ضال şeklinde gelmektedir.⁹⁷

Ed-Dalâle kelimesi doğrudan sapma, yokluk, kayıp olma manalarına gelmektedir.⁹⁸ Başka bir tanımda kelimenin görünmezlik ve yokluk manalarına geldiği bilinmektedir.⁹⁹ Dalâle kavramı, Peygamberimizin Kur’ân okurken hata yapan bir adamı uyarması sırasında bu kavramı kullanmasıyla bilinmektedir.

ارْشِدُوا أَخَاكُمْ فَإِنَّهُ قَدْ ضَلَّ

⁹⁵ İsra, 17/31.

⁹⁶ Nîsa, 4/92.

⁹⁷ İbn-i Manzûr, “Lisânü’l- Arab”, 1/65.

⁹⁸ İbn Fâris Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ, “Mu’cemü’l-Mekâyis fi’l-Luga”, Thk. Şihâbüddin Ebû Amr, (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1994), 37356.; İbn-i Manzûr, “Lisânü’l- Arab”, 1/65.

⁹⁹ Ezherî, “Tehzîbu’l-luğa”, 465.

“Kardeşinizi düzeltin zira o yanıldı”.¹⁰⁰

Hadiste geçen olayda bir adamın Kur’ân okurken hata yapması durumu mevcut olup bunun ilk *lahn* hatası olduğu söylenmektedir.¹⁰¹ *Lahn* ile ilgili eserlerde bu kavrama rastlanmasa da bu hadiste dalâle kavramının *lahna* düşmekle ilişkisini görmekteyiz.

1.6.3. L-H-N Kökünün Zıt Anlamları

Lahn kökünün yakın ve farklı anlamları yukarıdaki bölümlerde örneklerle beraber açıklandı. Bu bölümde *lahn* kavramının zıttı olan kavramlar ele alınacaktır. *Lahn* kavramı daha çok hata etmek manasında kullanıldığı için zıttı olabilecek kelimelerde bu mananın zıttı olacak şekilde incelendi. *Lahn* kavramının zıttının bilinmesinin bir nebze olsa kelimenin iyi anlaşılabilmesine katkı sağlayacaktır.

1.6.3.1. Nahiv (النحو)

Nahiv kökü “نحـ” fiilinin mastarı olarak gelmektedir. Bu fiil değiştirmek veya yontmak manasında kullanılmaktadır. Nahiv ilmine sahip bir kişiye “النحوي” denilmesi bu anlamı ifade etmektedir. Yani nahiv ilmi ile kişi bazı kurallar ile kelimeyi değiştirmekte ve yontmaktadır. Bu anlamı ile tahrif kelimesi ile de ilişkilidir.¹⁰² Nahiv kelimesi aynı zamanda “*taraf olma, yön, grup*” gibi anlamlara da gelmektedir. Verilen bu manaları şu beyitte görmek mümkündür;

نحونا نحو دارك يا حبيبي لقينا نحوا الف من رقيب

وجددناهم مريض نحوا كلب تمنو منا نحوا من زبيب

وهم من نحو عباد الصليبي نحوت خلدي لك يا حبيبي

¹⁰⁰ İbn-i-Cinnî el-Mevsilî “el-Hasais”, 1/8.

¹⁰¹ er-Rafi, “Tarihu Adabi'l-Arab”, 1/236.

¹⁰² İbn Manzûr, “Lisânü'l- Arab”, 15/310.

“Ey sevgili, evinin çevresine doğru yöneldik. Bin tane bekleyeni gördük. Orada bekleyenler sanki köpek gibi hasta idiler. Bizden farklı bir çeşit kuru üzüm talep ettiler. Onlar haça inanmış bir gruptu. Ey sevgilim, bende kalbimi sana yönelttim.”¹⁰³

Lahn kelimesinin nahiv ile olan ilişkisine dair Ebu Saîd es-Sîrâfî'nin (ö. 368/979) şu ifadesi mühimdir; “Ben *lahn* kelimesinin anlamını öğrendikten sonra nahiv ilminin ne demek olduğunu öğrenmiş oldum. *Lahn* kelimesi dilde yapılan hatalar, nahivde hatalardan uzak durup dili doğru kullanmaktır”¹⁰⁴ Bu tanım açıkça bizlere *lahn* ile nahiv arasında ki zıtlığı göstermektedir. *Lahn* ve nahiv arasındaki ilişkiye dair şu beyitleri de örnek olarak vermek mümkündür;

النَّحْوُ يَبْسُطُ مِنْ لِسَانِ الْأَكْلَنِ وَالْمَرْءُ تُعْظِمُهُ إِذَا لَمْ يَلْحَنِ

“Nahiv dilde hata yapan kişinin doğru konuşmasını sağlar ve kişi lahne düşmediği müddetçe kıymetlenir.”

فَإِذَا طَلَبْتَ مِنَ الْعُلُومِ أَجْلَهَا فَأَجَلُهَا مِنْهَا مُقِيمُ الْأَلْسُنِ

İlimler arasında en kıymetli olanı bilmek istersen, en kıymetlisi hatalardan uzak şekilde dili doğru kullanandır.”

لَحْنُ الشَّرِيفِ يُزِيلُهُ عَنْ قَدْرِهِ وَتَرَاهُ يَسْقُطُ مِنْ لِحَاطِ الْأَعْيُنِ

Lahne düşmek kıymetli olan kişinin kıymetini düşürür. Ayrıca o kişi insanların gözündeki değeri de kaybeder.

وَتَرَى الْوَضِيعَ إِذَا تَكَلَّمَ مُعْرَبًا نَالَ الْمَهَابَةَ بِاللِّسَانِ الْأَلْسَنِ

Dil kurallarına uyan kişi ise kıymetsiz olsa da kıymet kazanmış olduğunu görürsün.”¹⁰⁵

Verilen beyitlerde de görüldüğü üzere nahiv kelimesi *lahn* kelimesinin zıt anlamlısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰³ Abdullah b. Ahmed el-Fâkihî, *Şerhu kitâbi 'l-hudûd fi 'n-naḥvî*, thk. Ramazan Ahmed ed-Dümeyrî (Kahire: Mektebetu Vehbe, 1993), 51.

¹⁰⁴ Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has‘amî es-Süheyli, *er-Ravzü 'l-ünûf fi şerhi 's-Sîreti 'n-nebeviyye li 'bni Hişâm* (Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-ârabîyyi, 1412), 6/312.

¹⁰⁵ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim İbn Kuteybe, *Uyûnü 'l-aḥbâr* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.), 2/172.

1.6.3.2. es-Sahîh (الصحيح)

صَحَّ kökünden türemiş olan صحيح sözlükte sağlam, kusursuz, hastaliksız, sağlıklı ve güzel manalarına gelmektedir. Mâzisi صَحَّ muzûrisi يصحُّ şeklinde gelmektedir.¹⁰⁶ Bir şiirde es-Sahîh kavramı şöyle geçmektedir;

وقراف من لا يستفيق دعاية يعدة كما يعدى الصحيح الاجرب

“Fasık olan kişinin konuşmaları değersizdir, doğru olanın kötü olandan uzak durduğu gibi uzak durular.”¹⁰⁷

Görüldüğü üzere es-Sahîh kavramı burada sağlam, güzel, doğru manasında kullanılmıştır. Aşağıda vereceğimiz örnekler es-Sahîh kelimesinin kullanımını içeren cümle ve kalıplardır.

وقد صح فلان من علته والستصح

“Falan kişi hastalıktan, kusurlardan ve sıkıntılardan kurtuldu.”¹⁰⁸

كان صحيحا

“Tey’id etmek, hak ve gerçek olmak, selamete kavuşmak.”¹⁰⁹

صح لفلان

“Yanlış olan bir şeyi doğrusu ile düzeltmek.”¹¹⁰

Görüldüğü üzere es-Sahîh kelimesi hastalıktan kurtulmak, selamette olmak ve yanlış düzeltmek manalarında kullanılmıştır.

تصحیح تمارین التلامذ

“Öğrenci ödevindeki yanlışları düzeltti.”¹¹¹

Görüldüğü gibi burada es-Sahîh kelimesi yanlışları gidermek manasında kullanılmıştır.

¹⁰⁶ İbn Manzûr, “Lisanü’l-Arab”, 4/2219.

¹⁰⁷ Ebul Haccâc Yusuf b. Süleyman b. İsa, “Eş’âr’uş-şuârais-Sittet’il-Cahilin” (Medine: el-Mektebet’üş-şamile), 1/74.

¹⁰⁸ İbn Manzûr, “Lisan’ül Arab”, 3/271.

¹⁰⁹ İbn Manzûr, “Lisan’ül Arab”, 3/271.

¹¹⁰ İbn Manzûr, “Lisan’ül Arab”, 3/271.

¹¹¹ Abdul Hamit Ömer Ahmet Muhtâr, “Mu’cem’ül Lüğat’ül-Arebiyye”, (Beyrut: Darü’l-Kütüb, tsz.), 2/1270.

في حديث صحيح معلومتك

“Konusurken verdiği malumatları düzelt.”¹¹²

Yine burada es-Sahîh kelimesi düzeltme manasında kullanılmıştır. Yukarıda verilen örnekler bakıldığında es-Sahîh kavramının *lahn* kavramının zıttı olduğunu açıkça görmekteyiz. Özet olarak es-Sahîh kavramı; düzeltmek, doğru konuşmak, hatalardan uzak durmak, konuşmadaki yanlışlıkları gidermek, sağlam ve güzel manalarına gelmektedir.

1.6.3.2. el- Fasîh (الفصيح)

الفصيح kökünden türemiş olan sözlükte açık olma, saf olma, sahih halde bulunma, hatalardan uzak halde bulunma gibi anlamlara gelmektedir.¹¹³ Mâzisi فصيح muzârisi يفصح ism-i fâili فاصح şeklinde gelmektedir.¹¹⁴ El-Fasîh kelimesi kullanıldığında; Kur’ân’ın dili ve daha çok edebi türlerde kullanılmış olan dil kastedilmektedir.¹¹⁵

Bazı âyetlerde el-Fasîh kavramı güzel konuşmak manasında kullanılmaktadır. Örneğin;

وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ

“Harun kardeşimin konuşması benden daha güzeldir.”¹¹⁶

ولم يخشوا مصالته عليهم \ وتحت الغوة اللبن الفصيح

*Beddua eden kişinin bedduasından korkmadılar / Köpüğün altında saf süt vardı.*¹¹⁷

Bu beyitte geçen el-Fasîh kelimesi de saflık anlamında kullanılmıştır.

لسان الفصيح \ كلام الفصيح \ رجل فصيح

¹¹² Ahmet Muhtâr, “Mu‘cem‘ül Lüğat‘ül-Arebiyye”, 2/1270.

¹¹³ Ali Bulut, “Belagat (Meani-Beyan-Bedi‘)”, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015), 35; İbn Manzûr, “Lisan’ül Arab”, 2/544-545.

¹¹⁴ İbn Manzûr, “Lisan’ül Arab”, 2/544-545.

¹¹⁵ Muhammed Altuncî, “el-Mu‘cemü’l-mufasssal fi’l-edeb”, (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1999), 737.

¹¹⁶ Kasas, 28/34.

¹¹⁷ İbn Manzûr, “Lisan’ül Arab”, 2/544-545.

“Açık konuşma, sade anlaşılır lisan, dili anlaşılır adam” manalarına gelmektedir.”¹¹⁸

فصح العجمي

“Arap olmayan bir yabancının Arap dilini doğru ve düzgün bir şekilde konuşmaya başlaması anlamına gelmektedir.”¹¹⁹

Özet olarak el-Fasîh kelimesi; açık ve doğru konuşma, hatalardan uzak kelimeler, güzel ve sahih konuşma anlamlara gelmektedir. *Lahn* kelimesinin genel manada hata etmek olduğunu kabul edersek el-Fasîh ve es-Sahîh kelimeleri *lahn* kelimesinin tam zıttı olduğunu bizlere göstermektedir.

1.7. TECVÎD YÖNÜ İLE LAHN

Tecvîd bakımından *lahn* kavramı incelendiğinde birçok kitapta *lahn*dan önce tecvîdin ne demek olduğu konusu ve hükümlerine rastlanılmaktadır. *Lahn*ın tecvîd yönünden anlam çerçevesini, tanımını, konusunu ve hükmünü tam anlayabilmek için önce tecvîdin tanımı, konusu ve hükmüne yer verilmesi uygun görüldü. Çünkü tecvîdin gayesi, tanımı ve hükmü bilindiği takdirde *lahn*ın da Tecvîd yönünden tam anlaşılması kolay olabilecektir.

1.7.1. Tecvîdin Tanımı Konusu ve Hükmü

ج-و-د kökünden türeyen kelimenin lügat manalarına bakıldığında cömertlik, güzellik ve iyilikte bulunmak, ikram sahibi olmak gibi manalara geldiği görülmektedir.¹²⁰ Başka bir tanımda tecvîd kelimesi “bir şeyi güzel yapmak, hoş yapmak ve süslemek” anlamlarına gelmektedir.¹²¹ Tecvîd kelimesinin birçok farklı tanımı yapılmakla beraber birçoğu birbirine yakın anlamdadırlar. Kısaca birkaç tanımı şu şekildedir;

¹¹⁸ İbn Manzûr, “Lisan’ül Arab”, 2/544-545.

¹¹⁹ İbn Manzûr, “Lisan’ül Arab”, 2/544-545.

¹²⁰ Hasan es-Sendûbî, Usâme Salâuddîn Meymene, “Şerhu Dîvânî İmrui’l-Kays”, (Beyrut: Dâru İhyâi’l-‘Ulûm, 1410/1990), 187; A’sa’l-Kebîr “Divânu A’sa’l-Kebîr”, Tah. M. Muhammed Hüseyin, (Yy. ty.), 35.

¹²¹ Ebu’l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî, “et-Temhid fi İlmi’t-Tecvîd, (Riyad: Mektebetü’l-Mearif, 1985), 9.

علم يبحث فيه عن مخارج الحروف و صفاتها

“Harflerin sahip olduğu çıkış yerleri ve sahip oldukları sıfatları ilgilendiren bir ilimdir.”¹²²

Tecvîdin konusunu esas alan başka bir tanımda şu şekildedir; “Kur’ân-ı Kerîm’in harflerinin ve kelimelerinin seslendirilişidir.”¹²³ Bütün tanımların özeti mahiyetinde olacak şekilde şu tanımlı aktarmak mümkündür; Kur’ân-ı Kerîm’i, mahreç yerlerine uygun bir şekilde kırâat etmeyi amaçlayan ilimdir.¹²⁴ Tecvîd ilminin gayesi ise Kur’ân-ı Kerîm’i okurken dilin hatadan korunması, okuyanların da sorumluluktan kurtulmasıdır.¹²⁵ Tecvîdin konusuyla ilgili olarak İbnü-l Cezerî’nin Mukaddime adlı eserinde Tecvîd bilgisiyle alakalı verdiği bilgileri şu şekilde tercüme edilebilir:

- Kur’ân’ı ehil olan bir kişi tarafından öğrenip tecvîd kaidelerine uymak muhakkak gereklidir. Kişi Kur’ân’ı tecvîd üzere okumazsa hata etmiş olur. Çünkü Allah tecvîd ile beraber Kur’ân’ı nazil etti ve günümüze kadarda böyle ulaştı.
- Tecvîd kıâraatin süsü, eda ve tilâvetin zinetidir.
- Kur’ân kırâat edilirken 3 şekilde okunur. Bunlar; tahkik, tedvir ve hadr okuyuşlarıdır.
- Güzel ses ve Arap elhanı ile tecvîde dikkat ederek bu üç usûlde okuma gerçekleştirilmelidir.
- Tecvîd, ârızı ve lâzımî sıfatların hakkını vermektir.
- Tecvîd, tüm harflerin mahreçlerine dikkat ederek okumaktır.
- Tecvîdi yerine getirirken zorlanmamalı, insanın hoşuna gidecek şekilde gerçekleştirilmeli.
- Tecvîdde önemli olan bu işin meleke kesp etmiş olmasıdır.¹²⁶

Tecvîdin tanımı ve konusu aktarıldıktan sonra onun hükmüne de yer verilmiştir. Tecvîdin hükmü verilirken en çok esas alınan âyet “Kur’ân’ı tane tane hakkını vererek oku”¹²⁷ âyetidir. Âyetin tefsirinde şunlar geçmektedir;

¹²² Saçaklızade Muhammed Mer’âşi, “Cühdü’l-Mukıll ve Şerhü Cühdü’l-Mukıll”, (Konya:, 1873), 4.

¹²³ Mer’âşi, “Cühdü’l-Mukıll ve Şerhü Cühdü’l-Mukıll”, 4.

¹²⁴ Ramazan Pakdil, “Ta’lim Tecvîd ve Kırâat, (İstanbul: İFAV, 2021), 34.

¹²⁵ Karaçam, “Kur’ân’ı Kerîmin Faziletleri” 176.

¹²⁶ İbnü-l Cezerî, “Mukaddime”, 6-7.

¹²⁷ Müzzemmil, 73/4.

“Tane tane, hakkını vererek oku” diye çevirdiğimiz fülün mastarı olan tertîl, sözlükte “bir şeyi güzel bir şekilde sıralamak, dizmek, açığa çıkarmak ve açıklamak” anlamlarına gelmektedir. Burada Kur’ân’ın açık ve düzgün bir şekilde, tane tane ve yavaş yavaş, anlamı üzerinde düşünerek okunması kastedilmektedir. Bu şekilde okumak Kur’ân’ı anlamaya ve anlamlarını düşünmeye daha elverişli olduğu için yüce Allah böyle okunmasını emretmiştir. Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı, harflerinin hakkını vererek ağır ağır okuduğu rivâyet edilir.”¹²⁸

Bu âyeti delil olarak alan birçok kişi âyette geçen tertîl kelimesinin tecvîd manasına geldiğini ifade etmektedir. Âyetin de emir kipi içerdiği için tecvîdin farz olduğuna hükmetmişlerdir. Hz. Ali efendimize tertîlin ne olduğu sorulduğunda tecvîdin tanımını yapmış olması âyetteki tertîlden Tecvîd anlaşılması gerektiğine bir delil olarak gösterilmiştir.

Tecvîd tabiri olarak *lahn*; Kur’ân-ı Kerîm’i okurken harflerin sıfatlarında, harekelerinde, sükûnlarında ve tecvîd kaidelerinin uygulanmasında yapılan hatalara denir.¹²⁹ Sözlükte nağme, imalı konuşma, ezgi gibi anlamlara gelse de yaygın olarak kullanıldığı alan dilde ve Kırâatte hata etmektir. Bir başka tanımda tecvîd ilminde tecvîde uymamaktan doğan hataya denir.¹³⁰

1.7.2. Tecvîd Yönünden *Lahnın* Tanımı

Kur’ân-ı Kerîm’i okurken harflerin sıfatlarında, harekelerinde, sükûnlarında ve tecvîd kaidelerinin uygulanmasında yapılan hatalara denir.¹³¹ *Lahnın* genel tanımının yapıldığı bölümde, farklı birçok anlamı olmasına rağmen en çok öne çıkan anlamı dilde hata etmek denilmiştir. Kelime, Tecvîd çerçevesinde ele alındığı zaman aynı şekilde hata anlamı tercih edilmektedir. Tecvîd ilminde de hata anlamında kullanılması, zihinlere *lahnın* esas manasının hata etmek olduğu yerleşmektedir. Tabi diğer anlamları da özellikle *teganni*, melodi, ezgi manaları ileriki bölümlerde incelenecektir. *Lahnın* iki çeşidi vardır, şimdi onlar incelenecektir.

¹²⁸ Karaman vd., “Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir”, 5/485,486.

¹²⁹ İsmail Karaçam, “Kur’ân’ı Kerîmin Faziletleri ve Okunma Kaideleri”, 259.

¹³⁰ Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları” 349.

¹³¹ Karaçam, “Kur’ân’ı Kerîmin Faziletleri ve Okunma Kaideleri”, 259.

1.7.3. *Lahn*-ı Celî

Lahn-ı Celî anlaşılabilen açık hata demektir. Harflerin sıfat, mahreç, hareke ve sükûnlarında yapılan hatalara denir. Bu hatalar tecvîdi az çok bilen kişilerin dahi fark edebileceği açık hatalardır.¹³² Başka bir tanımda harflerin sıfat ve özelliklerinde hata edilmesi ve bu hataların Kur'ân okuyabilen herkesin kolayca fark edebileceği hatalardır.¹³³ Bu hataları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Kelimeye harf eklemek
- Harflerin yerini değiştirmek
- Sakin harflere hareke vermek
- Sakin olmayan harflere sakin harekesi vermek

Lahn-ı Celînin tanımları incelendiğinde kırâatte yapılan hatanın açık bir şekilde görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu hatalar tecvîdi az çok bilen kimselerin fark edebileceği hatalardır. Şimdi *lahn*-ı celîye bazı örnekler verilecektir.

1.7.3.1. Mahreç ve Sıfat Yönünden Yapılan *Lahn*

Her harfin bir çıkış yeri mevcuttur. Bu yerlere harflerin mahreç yani çıkış yerleri adı verilir. Doğru bir kırâat için her harfin çıkış yerinden seslendirilmesi gerekmektedir. Nitekim *lahn* hatalarının gerçekleşmesinin sebeplerinden birisi de mahreçlerde gerçekleştirilen hatalardır. Mahreç hataları bazen *lahn*-ı celi bazende de *lahn*-ı hafi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda harflerin mahreç adı ve hangi harflerin hangi mahreç kısmını girdiği verilmiştir.

¹³² Pakdil, “Ta’lim Tecvîd ve Kırâat”, 39.

¹³³ Çetin, “*Lahn*”, 27 / 55, 56.

1	CEVF	او-ي
2	AKSA'L-HALK	ه-ء
3	VASATU'L-HALK	ح-ع
4	EDNE'L-HALK	غ-خ
5	DİLİN KÖK KISMI VE ÜST DAMAK	ق
6	DİLİN KÖK KISMI VE KÜÇÜK DİLİN ÖNÜ	ك
7	DİLİN ORTA KISMI VE ÜST DAMAK ORTASI	ي-ش-ج
8	DİLİN KENARI İLE ÜST AZI DİŞLER	ض
9	DİLİN İKİ TARAFI VE ÜST DAMAK	ل
10	DİLİN UCU İLE İKİ ÜST ÖN DİŞLERİN ÜSTÜNDE Kİ DAMAK	ر
11	DİLİN UCU İLE ÜST ÖN DİŞ ETLERİ	ن
12	DİL UCU İLE ÜST ÖN DİŞ DİPLERİ	ط-د-ت
13	DİL UCU İLE ÜST ÖN VEYA ALT ÖN DİŞLERİN İÇ YÜZÜ	ص-س-ز
14	DİL UCU İLE ÖN DİŞLERİN UÇLARI	ظ-ذ-ث
15	ÜST ÖN DİŞ UÇLARI İLE ALT DUDĞIN İÇİ	ف
16	ALT VE ÜST DUDAKLAR	و-م-ب
17	HAYŞÛM	Ğunne ve nunu muhfaf

Harflerin Mahreç Tablosu¹³⁴

¹³⁴ Çetin, “Kur’an Okuma Esasları”, 109.

Mahreç ve sıfat yönünden yapılan *lahn* harflerden birini başka bir harfle değiştirmek yada mahreçlerin yerini değiştirmek sûretiyle yapılan hatadır. Örnek olarak şunlar sıralanabilir:

- Tâ (ط) harfini, dâl (د) şeklinde okumak; طيرا kelimesini ديرا okumak gibi¹³⁵
- Sâd (ص) harfini, sin (س) şeklinde okumak; الصيف kelimesini السيف okumak gibi.¹³⁶
- Hâ (خ) harfini, (ح) veya (ه) şeklinde okumak; رحيم kelimesini رحيم veya رهيم okumak gibi.¹³⁷

Kırâat esnasında kelimedeki harf düşürmek de *lahn*-ı celî kapsamına girmektedir. Örnek olarak şunlar verilebilir:

- اذا جاء نصر الله kelimesindeki hemzeyi düşürerek اذا جا نصر الله şeklinde okumak.¹³⁸
- والسما رفعها kelimesindeki hemzeyi düşürerek والسما رفعها şeklinde okumak.¹³⁹

Harflerin uzatılması gereken yerde yani med harfi olan yerde medd-i tabîî yapmamak da *lahn*-ı celî kapsamına girmektedir. Şu örnek verilebilir:

- يقول المنافقون kelimesinde med harfini düşürerek يقل المنافقون şeklinde okumak.¹⁴⁰

1.7.3.2. Hareke Açısından *Lahn*

Kelimeleri oluşturan harekeli harflerin harekelerinin değiştirilerek okunması, bu kapsama girmektedir. Örnek olarak şunlar verilebilir:

- انعمت عليهم kelimesini انعمت عليهم şeklinde têt (ت) harfinin fethalı harekesini ötreli okumak gibi.¹⁴¹
- ما قلت لهم kelimesini ما قلت لهم şeklinde têt (ت) harfinin ötreli harekesinin fethalı okumak gibi.¹⁴²

¹³⁵ Fil, 105/3.

¹³⁶ Kureyş, 106/2.

¹³⁷ Fatiha, 1/3.

¹³⁸ Nasr, 110/1.

¹³⁹ Rahmân, 55/7.

¹⁴⁰ Hadid, 57/13.

¹⁴¹ Fatiha, 1/7.

¹⁴² Mâide, 5/117.

- الرحمان الرحيم kelimesini الرَّحْمَانُ الرَّحِيمِ şeklinde nûn (ن) harfinin kesreli harekesini ötre okumak gibi.¹⁴³

1.7.3.3. Sükûn Açısından *Lahn*

Kelimenin ortasında ve sonundaki sakin harekesine sükûn veya başka bir harekenin verilmesi ile oluşan hatadır. Bu kapsamda şu örnekler verilebilir;

- ولا حرْمنا kelimesindeki harekesi sükûn olan mim (م) harfini حرْمنا şeklinde fethalı okumak gibi.¹⁴⁴
- لم يلدْ ولم يولدْ kelimelerindeki sükûnları لم يلدْ ولم يولدْ şeklinde ötre harekesi verilerek okumak gibi.¹⁴⁵

1.7.4. Arap Harflerinde Yapılan *Lahn* Hataları ve Kur’ân Kırâatinde Uygulanan Yaygın *Lahn* Örnekleri

Bu bölümde Arap harfleri üzerinde yapılan ya da yapılma ihtimali olan *lahn*-ı celî veya *lahn*-ı hafîler incelenecektir. *Lahn*ın en çok kabul edilen “hata” anlamı, harfler üzerinden örneklerle verilecektir. Bu örnekler Kur’ân-ı Kerîm Kırâatinde yapılan yaygın *lahn* hatalarından verilecektir. Yaygın olarak *lahn* yapılan veya yapılma ihtimali olan harflerden ve kelimelerden örnekler vermeden önce, örneklerin daha iyi anlaşılabilmesi için harflerin sıfatları ve mahreçleri hakkında kısa bilgiler vermek uygun görüldü.

- (ع) Türk alfabesindeki “e” harfine benzeyen “elif” harfi, boğazın son kısmından çıkmaktadır.¹⁴⁶ Bu harfte cehr, şiddet, istifale, infitah ve ismat sıfatları bulunmaktadır.¹⁴⁷ Harf kapsamındaki yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Harfin sükûn olarak okunacağı yerde, harfi sükûnlu okuduktan sonra “he” sesi veya kalkale varmış gibi okunursa *lahn* yapılmış olur. Örneğin من سِواءِ kelimesinde ki hemzeyi sükûnlu olarak telaffuz ettikten sonra “h” sesi vermek ya da

¹⁴³ Fatiha, 1/3.

¹⁴⁴ Nahl, 16/35.

¹⁴⁵ İhlas, 112/3.

¹⁴⁶ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 128, ; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁴⁷ Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed ibnü'l-Cezerî, “Manzûmetü'l-Mukaddime fî mâ yecibü 'ale'l-kâri'i en ya'lemehû”, (Dâru'l-Muğni, 2001), 10, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 88, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123.

hemzeyi kalkaleli şekilde okunursa *lahn* yapılmış olur.¹⁴⁸ Ve yine hemzenin kelime ortasında sakın geldiği yerlerde “h” sesi veya kalkale uygulamasında bulunmak da *lahn* kapsamına girmektedir. تَأْ لَمُون kelimesinde (te’hlemü) veya (te’e lemü) şeklinde okunmamasına dikkat edilmelidir.¹⁴⁹

- (ب) Türkçedeki “be” harfine benzeyen bu harfimizin mahreç çıkış bölgesi dudakların kuvvetlice kapanmasıyla gerçekleşir. İnce ve kuvvetli bir harftir.¹⁵⁰ Harfte cehr, şiddet, istifal, infitah, terkik, kalkale sıfatları bulunmaktadır.¹⁵¹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Bu harfte genelde yapılabilecek *lahn* hatası, harfi telaffuz ederken gunneli okumak şeklindedir. رَبَّنَا kelimesini (rammene) veya (rambene) şekline okunmamalıdır. Aynı zamanda kendisinde kalkale özelliği olan bu harfte kalkale uygularken kendisinden bir önceki harfin harekesine uygun ses vermek gereklidir. Ve yine kendisinden önce kalın bir harf geldiği takdirde kalkale yapılacak “b” harfi de kalın okunmamalıdır. “b” harfi yana yana iki tane geldiği zaman birbirleriyle karıştırılmamalı, ayrı ayrı okunmalıdır. Örneğin لَذْهَبْ بِسْمَعِهِM kelimesindeki “be” harfleri ayrı ayrı, hakkıyla telaffuz edilmelidir.¹⁵²
- (ت) Türkçedeki “te” harfine benzeyen bu harf, dil ucunun üst ön dişlere değmesi ile çıkarılır.¹⁵³ Harfte hems, şiddet, idtifal, infitah, terkik sıfatları bulunmaktadır.¹⁵⁴ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Bu harf şeddeli durumda (د) harfi gibi okunmamalıdır. Örneğin والتَيْن kelimesi (vettini) yerine (veddini) şeklinde okunmamalıdır. Yine bu harfimiz kalın bir harfle yan yana geldiğinde kalın okunmamalıdır. Örneğin احطت، احطت، افطمعون kelimelerindeki “te” harflerinin ince okunmasına dikkat edilmelidir.¹⁵⁵ Sakın olduğu durumlarda hareke de verilmemelidir. Örneğin وَثُرَكَ الْبَحْر kelimesindeki sakın “te” harfine, sükûn dışında hareke verilmemelidir. İki tane “te” yan yana geldiği zaman da bu ikisini

¹⁴⁸ Âl-i İmrân, 3/30.

¹⁴⁹ Nisa, 4/104.

¹⁵⁰ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 105, ; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁵¹ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁵² Bakara, 2/20.

¹⁵³ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 105, ; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁵⁴ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁵⁵ Bakara, 2/75; Âl-i İmran, 3/22; Neml, 27/22.

birbirine karıştırmadan ayrı ayrı okunmalıdır. Örneğin تتجافا kelimesindeki iki "te"nin ayrı ayrı okunması gerekmektedir.¹⁵⁶

- (ث) Türkçede karşılığı yoktur. Dilin ön tarfları ile ön tarafta ki dişlerin uç taraflarından telaffuz edilir. Peltek olarak okunmalı, (س) harfiyle karıştırılmamalıdır.¹⁵⁷ Harfte hems, rihvet, istifal, infitah, terkik sıfatları bulunmaktadır.¹⁵⁸ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Örneğin يلهث kelimesi (yelhes) şeklinde okunmamalıdır. Dil ucu ön dişlerin arasında hafifçe çıkarılarak peltek okunmalıdır. İki peltek "se" harfinin geldiği yerde birbirleriyle karıştırmadan ayrı okunmalıdır. Örneğin ثلاث ثلاث kelimesinde peş peşe gelen iki "se" ayrı ayrı okunmalıdır.¹⁵⁹
- (ج) Dil ortasının üst damağın ortasına basılıp çekilmesiyle ortaya çıkar. Türkçede karşılığı yoktur. Türkçedeki "c" harfinden farklıdır.¹⁶⁰ Harfte cebr, şiddet, istifal, infitah, terkik, kalkale sıfatları bulunmaktadır.¹⁶¹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Türkçe'de kullanılan "c" sesiyle telaffuz edilmesi yanlıştır. Aynı şekilde "j" şeklindeki telaffuzu da hatalıdır. Bu harf aynı zamanda kalkale harfidir. Sakin geldiği yerlerde kalkale kuralı uygulanmalı, fakat şeddeli geldiği yerlerde kalkale yapılmamalıdır. Peş peşe geldiği durumlarda da birbirleriyle karıştırmadan ayrı ayrı okunmalıdır.
- (ح) Boğaz ortasından çıkan bir harftir.¹⁶² Harfte hems, rihvet, istifal, infitah, terkik sıfatları bulunmaktadır.¹⁶³ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Her ne kadar boğaz harfi olsa da ince okunmasına dikkat edilmelidir. ح ile ه harflerini de birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. Örneğin بمزححه kelimesinde "ha" ile "he" harflerini ayrı ayrı okumaya dikkat edilmelidir. Yan yana geldiklerinde de birbirleriyle karıştırılmamalı ayrı ayrı okunmalıdırlar. Örneğin لا ابرح حتي kelimesinde iki "ha" harfi de ayrı ayrı dikkatlice telaffuz edilmelidir.¹⁶⁴

¹⁵⁶ Secde, 32/16.

¹⁵⁷ Çetin, "Kur'ân Okuma Esasları", 130, 105, ; Pakdil, "Talim Tecvîd ve Kırâat", 68, 71.

¹⁵⁸ İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", 10, ; Çetin, "Kur'ân Okuma Esasları", 123, ; Pakdil, "Talim Tecvîd Ve Kırâat", 89.

¹⁵⁹ Mâide, 5/73.

¹⁶⁰ Çetin, "Kur'ân Okuma Esasları", 105; Pakdil, "Talim Tecvîd ve Kırâat", 68, 71.

¹⁶¹ İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", 10, ; Çetin, "Kur'ân Okuma Esasları", 123, ; Pakdil, "Talim Tecvîd Ve Kırâat", 89.

¹⁶² Çetin, "Kur'ân Okuma Esasları", 105; Pakdil, "Talim Tecvîd ve Kırâat", 68, 71.

¹⁶³ İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", 10, ; Çetin, "Kur'ân Okuma Esasları", 123, ; Pakdil, "Talim Tecvîd Ve Kırâat", 89.

¹⁶⁴ Kehf, 18/60.

- (خ) Boğazın ağıza en yakın olan kısmından, dil kökünün kabartılmasıyla çıkartılan, Türkçede karşılığı olmayan harftir.¹⁶⁵ Harfte hems, rihvet, istifal, infitah, tefhim sıfatları bulunmaktadır.¹⁶⁶ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Bir önceki harf olan “h” harfi gibi okunmamalıdır. Örneğin خلق kelimesini خلق şeklinde okumamak gerekir.
- (د) Dil ucu ile üst ön dişlerin diplerinden çıkarılır, Türkçedeki karşılığı “d” harfidir.¹⁶⁷ Harfte cehr, şiddet, istifal, infitah, terkik, kalkale sıfatları bulunmaktadır.¹⁶⁸ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Şeddeli geldiği zamanlarda gunneli okunmamalıdır. Örneğin مالك يوم الدين kelimesinde (yevmindin veya yevminnin) şeklinde okunmaması gerekmektedir. Bu harfte aynı zamanda kalkale sıfatı olduğu için sakın okunduğunda kalkale yapmak gerekir. لم يلد ولم يولد örneklerinde olduğu gibi kalkale yapılmalıdır.¹⁶⁹
- (ذ) Türkçede karşılığı olmayan bu harf, dil ucu ve ön dişlerin uçlarından çıkarılır.¹⁷⁰ Harfte cehr, rihvet, istifal, infitah, terkik, sıfatları bulunmaktadır.¹⁷¹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Harfin peltek çıkarılmasına dikkat edilmelidir. (ض) ve (ظ) harfleri ile karıştırılmamalıdır. Örneğin نظرة نضرة نذرا kelimelerinde “dad” harfi ile “zı” harfi birbiri ile karıştırılmamalıdır. Özellikle ظ harfiyle karıştırılmamalı, çünkü farklı bir kelimeye dönüşebilir. (محظورا/محذورا), (وظلنا/وذلكنا), (المنظرين/المنذرين) kelimelerinde olduğu gibi kelime ve anlam değişebilir.
- (ر) Bazen kalın bazen ince okunabilen bu harf, dil ucu ile üst ön dişlerin iç yüzünden çıkarılır. Türkçedeki “r” harfine benzemektedir.¹⁷² Harfte cehr, beyniyye, istifal, infitah, terkik, tekrar sıfatları bulunmaktadır.¹⁷³ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Tekrar sıfatı olan bu harfi okurken fazla abartılarak harfte titretme yapılmamalıdır. Örneğin من رب , الرحمان kelimelerinde titretme yapılmadan okunmalıdır. Yan yana geldiklerinde de birbirlerine

¹⁶⁵ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 132; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁶⁶ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁶⁷ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 105; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁶⁸ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁶⁹ İhlas, 112/3.

¹⁷⁰ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 106; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁷¹ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89

¹⁷² Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 106; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁷³ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

karıştırmadan ayrı ayrı okunmalıdır. Örneğin امرر kelimesinde “ra” lar ayrı ayrı ve mahrecine dikkat edilerek okunmalıdır.¹⁷⁴

- (ز) Dil ucu ile ön dişlerin veya alt ön dişlerin iç yüzünden çıkarılır. Türkçedeki “z” harfine benzemektedir.¹⁷⁵ Harfte cehr, rihvet, istifal, infitah, terkik, safir sıfatları bulunmaktadır.¹⁷⁶ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Bu harfin peltek yapılmamasına dikkat edilmelidir. Ve iki harf olarak yan yana geldikleri takdirde birbirleri ile karıştırılmadan ayrı ayrı okunmaları gerekmektedir.
- (س) Dil ucu ile üst ön dişlerin veya alt ön dişlerin iç yüzünden çıkarılır. Türkçedeki “s” harfine benzemektedir.¹⁷⁷ Harfte hems, rihvet, istifal, infitah, terkik, safir sıfatları bulunmaktadır.¹⁷⁸ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: İnce bir harf olan “sin” harfinin kalın okunmamasına dikkat edilmelidir. İnce okunması gereken bu harf ince değil de kalın okunursa başka bir kelimeye dönüşebilir. Örneğin يسحبون değil de يصحبون şeklinde okunursa farklı bir kelime ortaya çıkmış olur.¹⁷⁹ Aynı zamanda kalın harflerle peş peşe geldiği durumlarda da ince okunmasına dikkat edilmelidir.
- (ش) Dil ortası ile üst damağın ortasından çıkarılır. Türkçedeki “ş” sesine benzemektedir.¹⁸⁰ Harfte hems, rihvet, istifal, infitah, terkik, tefeşşi sıfatları bulunmaktadır.¹⁸¹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Tefeşşi sıfatı ihmal edilip Türkçedeki “ş” gibi okunursa *lahn* yapılmış olur.
- (ص) Dil ucu ile üst ön dişlerin iç yüzünden çıkarılan bu harf, kalın seslidir.¹⁸² Harfte hems, rihvet, istila, itbak, tefhim, safir sıfatları bulunmaktadır.¹⁸³ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Kalın olan bu harf ince

¹⁷⁴ Âraf, 7/29.

¹⁷⁵ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 106; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁷⁶ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁷⁷ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 106; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁷⁸ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89

¹⁷⁹ Mü’min, 40/71.

¹⁸⁰ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 106; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁸¹ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁸² Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 106; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁸³ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

okunduğu takdirde başka bir kelimeye dönüşür. Örneğin محسنين değil de محسنين şeklinde okunursa anlam ve kelime değişmiş olur.¹⁸⁴

- (ض) Kalın ve yumuşak bir harf olan “dad” harfi, dilin sol veya sağ kenarı ile üst azı dişlere hafifçe değdirilmesi ile ortaya çıkar.¹⁸⁵ Harfte cehr, rihvet, istila, ıtbak, tefhim, istitale sıfatları bulunmaktadır.¹⁸⁶ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Harfin sakın olduğu durumlarda kalkale yapmamak gerekir. Örneğin ومن يضلل kelimesinde sakın olan “dad” harfinde kalkale yapmamak gerekir.¹⁸⁷
- (ط) Kuvvetli ve kalın olan bu harf, dil ucunun üst ön dişlerin diplerine değdirilmesi ile çıkarılır. Türkçedeki “ta” sesinden farklıdır.¹⁸⁸ Harfte cehr, şiddet, istila, ıtbak, tefhim, kalkale sıfatları bulunmaktadır.¹⁸⁹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Harf sakinken kalkale yapılmalıdır. Örneğin بالقسط kelimesindeki “ta” harfinde kalkale yapılmalıdır. Aynı zamanda harf (ت) ve (د), harfleri ile karıştırılmamalıdır.
- (ظ) Kalın sesli olan bu harf, dil ucu ile ön dişlerin ucundan çıkarılır. Türkçedeki “ze” sesinden farklıdır.¹⁹⁰ Harfte cehr, rihvet, istila, ıtbak, tefhim, sıfatları bulunmaktadır.¹⁹¹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Hemen hemen tüm harflerde olduğu gibi bu harfler de peş peşe gelirse ayrı ayrı okunmasına dikkat edilmelidir. Örneğin الظلمين kelimesinde peş peşe gelen ve şeddeli olan harfler dikkatlice telaffuz edilmelidir. Ayrıca birbirleri ile aynı mahreçte olan (ذ) ve (ث) ile karıştırılmamalıdır.
- (ع) Bu harf de “ha” harfi gibi boğazın orta kısmının sıkılması ile ortaya çıkan ince bir harftir. Medli veya medsiz okunuşunda ince okunmasına dikkat edilmelidir.¹⁹² Harfte cehr, beyniyye, istifal, infitah, terkik sıfatları bulunmaktadır.¹⁹³ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Harf ince

¹⁸⁴ Bakara, 2/195.

¹⁸⁵ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 135; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁸⁶ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁸⁷ Kehf, 18/7.

¹⁸⁸ 1/220: Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 142; 1/220: Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁸⁹ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁹⁰ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 143; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁹¹ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁹² İbnü'l-Cezerî, “en-Neşr”, 1/220; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁹³ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

okunmalıdır. Örneğin عالمين veya ماعون kelimelerindeki “ayın” harfleri ince ve mahrecine dikkat edilerek okunmalıdır.. Peş peşe geldiği durumlarda birbiri ile karıştırılmadan okunmalıdır. İkinci “ayn” harfi okunurken biraz vurgu yapılarak harf belli edilmelidir. Örneğin طبع علي kelimesindeki “ta” harfleri ayrı ayrı telaffuz edilmelidir.¹⁹⁴

- (غ) Yumuşak ve kalın sesli olan bu harf, boğazın ağza en yakın olan yerinden çıkarılır. Türkçedeki “ğ” harfi gibidir.¹⁹⁵ Harfte cehr, rihvet, istila, infitah, tefhim sıfatları bulunmaktadır.¹⁹⁶ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Bu harfi telaffuz ederken “ga” sesine benzer bir ses çıkartılmamalıdır. Örneğin منغترف kelimesi “menigtarafa” gibi değil, “meniğterafa” şeklinde Kırâat edilmelidir. Ayrıca “ayn” harfinin yanına geldiği durumlarda, birbirleri ile karıştırılmamalı ayrı ayrı okunmalıdır. Örneğin افرغ علينا kelimesinde yan yana gelen “ayın” ve “ğayın” harfleri ayrı ayrı dikkatlice telaffuz edilmelidirler.¹⁹⁷
- (ف) Üst ön dişlerin uçları ile alt dudağın içinden çıkarılan bu harf Türkçedeki “fe” harfine benzemektedir.¹⁹⁸ Harfte hems, rihvet, istifal, infitah, terkik sıfatları bulunmaktadır.¹⁹⁹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Bu harf telaffuz edilirken “vav” gibi dudaklar öne götürülmemeli ve iki “fe” harfinin yan yana geldiği durumlarda birbiri ile karıştırılmamalı ve ayrı ayrı belirgin okunmalıdır. Örneğin كيف فعل kelimesinde peş peşe gelen iki “fe”, ayrı ayrı telaffuz edilerek okunmalıdır.
- (ق) Kuvvetli ve kalın sesli olan bu harf, damağın üst tarafından ve dilin kök kısmından telaffuz edilir. Türkçedeki “ka” sesinden biraz farklıdır.²⁰⁰ Harfte cehr, şiddet, istila, infitah, tefhim ve kalkale sıfatları bulunmaktadır.²⁰¹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Şeddeli halde kalkale yapılırken şeddeyi belli ettikten sonra kalkale yapılmalıdır. Örneğin بالـح kelimelerini okurken şeddeyi belli etmeden الحـق şeklinde okumamak gerekir. Ayrıca yan yana geldiklerinde de ayrı ayrı telaffuzlarına dikkat ederek okunmalıdır. Örneğin ومن

¹⁹⁴ Tevbe, 9/87.

¹⁹⁵ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 106; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁹⁶ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

¹⁹⁷ Bakara, 2/250.

¹⁹⁸ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 145; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

¹⁹⁹ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

²⁰⁰ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 107; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

²⁰¹ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

يشاقق الرسول kelimesinde peş peşe gelen iki “kaf” ayrı ayrı telaffuz edilerek okunmalıdır.²⁰²

- (ك) İnce ve kuvvetli olan bu harf, dil kökü ile küçük dilin önünden çıkarılır.²⁰³ Harfte hems, şiddet, istifal, infitah, terkik sıfatları bulunmaktadır.²⁰⁴ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Bu harfi “kaf” harfi gibi kalın okumamak gerekir. Türkçedeki “k” harfi gibi okunmamalıdır. “kef” harfi ve “kaf” yan yana geldiklerinde her iki harfin de telaffuzunun doğru yapılmasına dikkat edilmelidir. Örneğin تركوك قائما kelimesinde peş peşe gelen “kaf” ve “kef” harfi kendi mahreçlerine uygun olarak okunmalıdır.²⁰⁵ Aynı zamanda iki “kef” harfinin yan yana gelmesi durumunda da birbirleri ile karıştırmayıp ayrı ayrı telaffuz edilmelidir. Örneğin ائك كنت kelimesinde peş peşe gelen iki “kef” harfi, ayrı ayrı telaffuz edilerek okunmalıdır.²⁰⁶
- (ل) Duruma göre kalın, duruma göre ince okunabilen harfin çıkış yeri; dilin iki kenarı ile dil ucuna kadar olan üst damaktır.²⁰⁷ Harfte cehr, beyniyye, istifal, infitah ve terkik sıfatları bulunmaktadır.²⁰⁸ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Esas itibari ile ince olan ‘lam’ harfinin lafzattullahın lamı gibi kalın olduğu yerler vardır. Özellikle kalın harflerden önce veya sonra “lam” harfinin gelmesi durumunda “lam” harfinin ince okunmasına dikkat edilmelidir. Örneğin اهدنا âyetinde “lam” harfinden önce kalın bir harf gelmesine rağmen “lam” harfi ince okunmalıdır. Lamın sakın geldiği yerlerde kalkale yapar gibi okunmamalıdır. Örneğin الحمد kelimesinde, “lam” harfinin kalkale yapmadan okunması gerekmektedir. İki lamın yan yana geldiği durumlarda birbirleri ile karıştırılmadan ayrı ayrı okunmalıdır. Örneğin فصل لربك kelimesinde, lam harflerinin ayrı ayrı telaffuz edilmesi gerekmektedir.²⁰⁹
- (م) Dudakların normal halde iken hafifçe kapanmasıyla çıkarılan harf, ince ve genizden gelen bir ses ile okunur.²¹⁰ Harfte cehr, beyniyye, istifal, infitah, terkik ve

²⁰² Nisa, 4/115.

²⁰³ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 146; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

²⁰⁴ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

²⁰⁵ Cum’a, 62/11.

²⁰⁶ Tâhâ, 20/35.

²⁰⁷ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 107; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

²⁰⁸ İbnü’l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

²⁰⁹ Kevser, 108/2.

²¹⁰ Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 107; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

ğunne sıfatları bulunmaktadır.²¹¹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Şeddeli geldiği durumda idgam-ı misleyn meal ğunne olacağından dolayı bir buçuk elif miktarı tutulmalıdır. Örneğin **اللَّهُمَّ مِمَّا** kelimelerinde “mim” harfinde bir buçuk elif miktarı tutularak okunmalıdır. İki “mim” harfinin yan yana geldiği durumlarda da telaffuza dikkat edilmelidir. **اَظْلَمَ مِمَّنْ** örneğinde olduğu gibi “mim” harfinin hem ğunneli okunmasına hem de telaffuzuna dikkat edilmelidir.²¹²

- (ن) Dil ucu ve iki üst ön diş etlerinden çıkarılan “nun” harfi, ince ve genizden gelen bir ses ile telaffuz edilir.²¹³ Harfte cehr, beyniyye, istifal, infitah, terkik ve ğunne sıfatları bulunmaktadır.²¹⁴ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: “mim” harfinde olduğu gibi “nun” harfi de şeddeli geldiği durumlarda, idgamı misleyn meal ğunne gereği bir buçuk elif miktarı tutulmalıdır. Örneğin **جَنَّتْ** kelimesinde şeddeli gelen iki nun, bir buçuk elif miktarı tutulmalıdır.²¹⁵ Kalın harfin yanında bulunduğu zamanlar da “nun” harfinin ince okunmasına dikkat edilmelidir. Örneğin **يَنْفِقُونَ** kelimesinde “nun” harfinin ince okunmasına dikkat edilmelidir.²¹⁶
- (و) Dudakların öne toplanarak çıkarılan harf, ince ve yumuşaktır.²¹⁷ Harfte cehr, beyniyye, istifal, infitah ve terkik sıfatları bulunmaktadır.²¹⁸ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Harf telaffuz edilirken dudakların öne çıkmasına dikkat edilmeli ve iki “vav” harfinin yan yana geldiği durumlarda da telaffuza dikkat edilmelidir. Örneğin **هُوَ الْمَلَائِكَةُ** kelimesinde peş peşe gelen iki “vav” harfi, ayrı ayrı mahreçlerine uygun telaffuz edilerek okunmalıdır ve dudakların öne çıkmasına dikkat edilmelidirler.²¹⁹
- (ي) İnce ve yumuşak bir harf olan “ye”, dilin ortası ile üst damağın ortasından çıkarılır.²²⁰ Harfte cehr, beyniyye, istifal, infitah, terkik sıfatları bulunmaktadır.²²¹ Harf kapsamında yaygın *lahn* hataları ve dikkat edilmesi gerekenler: Harfin şeddeli

²¹¹ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esaları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

²¹² Bakara, 2/114.

²¹³ Çetin, “Kur’ân Okuma Esaları”, 107; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

²¹⁴ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10, ; Çetin, “Kur’ân Okuma Esaları”, 123, ; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

²¹⁵ Bakara, 2/25.

²¹⁶ Bakara, 2/3.

²¹⁷ Çetin, “Kur’ân Okuma Esaları”, 148; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

²¹⁸ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10; Çetin, “Kur’ân Okuma Esaları”, 123; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

²¹⁹ Âl-i İmran, 3/18.

²²⁰ Çetin, “Kur’ân Okuma Esaları”, 108; Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 68, 71.

²²¹ İbnü'l-Cezerî, “Mukaddime”, 10; Çetin, “Kur’ân Okuma Esaları”, 123; Pakdil, “Talim Tecvîd Ve Kırâat”, 89.

geldiği durumlarda ğunne sıfatı verilmemelidir. Örneğin اِيَّاكَ kelimesinde şeddeli gelen “ye” okunurken genizden ses getirilmemelidir.²²²

1.7.4. *Lahn-ı Hafî*

Lahn-ı hafî; *Lahn-ı celînin* aksine fark edilmesi zor, gizli hata anlamına gelmektedir. İstâlâhi olarak tilâvet ederken kuralların uygulanmaması ile beraber mananın değişmediği hatalara denmektedir.²²³ Bu çeşit *Lahn-ı hafîyi* *Lahn-ı celî*’den ayıran en önemli özellik; *Lahn-ı Hafînin* anlamı bozmamasıdır. Harflerin yapısından zorunlu olmayan, fakat tilâvet esnasında uygulanması gereken kurallara uyulmaması ile oluşmaktadır. Bu tür hataları her okuyanın anlaması beklenmemekle beraber, sadece Tecvîd ilmini bilenlerin anlayacağı hatalardır. Bu tür hataları anlama açısından Tecvîd ilmini bilenleri de iki kısma ayırabiliriz. Birinci kısımda Kırâat ilminde çok fazla ihtisası olmayanların idğam, ihfa, izhar, ince-kalın harfler, med vb. hususlarda yapılan hataları fark etmeleri, ilk kısma girmektedir. Cezimleri şedde, şeddeleri cezim, harekeli yerde yapılan vakıf gibi hatalar da bu kısımda yer almaktadır.²²⁴ Diğer kısım ise Kırâat İlminde, ancak derinlemesine mütehassıs olanların anlayabileceği hatalardır. Harflerin sıfatlarında yapılan hatalar, mübalağa, ğunne ve medlerin miktarı gibi hususlarda yapılan hatalardır.

İki *lahn* çeşidinde de hata söz konusu olmakla beraber ikisini ayırt eden fark, anlamı bozup bozmaması açısından değişiklik göstermesidir. Her ne kadar *Lahn-ı hafîde* anlam bozulmasa da bu tür hatalardan uzak durmak, en doğru olanıdır. Nitekim yüce Kitabımızı anlamak kadar onu doğru tilâvet etmek de üzerimize düşen sorumluluklar arasındadır. “Kur’ân’ı tane tane, hakkını vererek oku.”²²⁵ Rabbimiz bu âyette bizlere Kur’ân-ı Kerîm’i tilâvet ederken her türlü hatadan uzak durularak okunması hususunda emirde bulunmaktadır. Bu âyetin tefsiri incelendiğinde hem mananın düşünülerek açık okunması hem de düzgün ve dikkat ile okunmasının kastedildiği görülmektedir.

²²² Fâtîha, 1/5.

²²³ Muhammed Mekki, Nihâyetü Kavli’l-Müfid fi İlmi’t-Tecvîd, (Kahire:1308), 24.

²²⁴ Mekki, Nihâyetü Kavli’l-Müfid, 24.

²²⁵ Müzzemmil, 73/4.

1.7.5. Kırâatte *Lahnın* Hükümü

Kelamların en güzeli olan Kur'ân'ı okurken büyük küçük tüm hatalardan ve eksikliklerden uzak durmaya çalışarak en güzel kelamı, en güzel şekilde okuma gayretinde olunmalıdır. *Lahnın* hükümü belirtilmeden önce, olaya bu pencereden bakılması uygun olacaktır. İmkanlar dahilinde her Müslüman, Kur'ân'ı en güzel şekilde okuma hususunda hayatı boyunca bir çaba içerisinde olmalıdır. Nitekim Rabbimiz "Kur'ân'ı da açık açık, tane tane oku."²²⁶ buyurarak Peygamberimiz şahsında tüm Müslümanlara Kur'ân'ın manasını düşünerek okumayı ve harflerin hakkını verip doğru bir okuyuşa sahip olmayı emretmektedir. Meselenin asıl önemli olan bu boyutunu izah ettikten sonra fikhî manada hükmünden bahsedilebilir.

Genel manada *lahn* her çeşidi, bir okuyuş hatası olmakla beraber *lahn-ı celî*, harflerin sıfat-ı lâzîmelerinden meydana gelmesi sebebi ile bu şekil *lahn*, tüm Kırâat imamlarına göre yasaklanmıştır. *Lahn-ı hafî* ise harflerin sıfat-ı arızalarında meydana gelip anlam açısından herhangi bir değişikliğe sebep olmadığı için *lahn-ı celî* kadar ağır bir kusur değildir. Kişinin *lahn-ı celî*den korunacak kadar tecvîd bilgisine ve pratiğine sahip olması, farz-ı ayn olarak kabul edilmiştir. *Lahn-ı hafî*den korunacak kadar Tecvîd bilgisine ve pratiğine sahip olmak ise müstehap olarak kabul edilmiştir.²²⁷

DEĞERLENDİRME

Hayat kitabımız olarak nitelendirdiğimiz Kur'ân-ı Kerîm hem lafzen hem de manen tevâtür ile bizlere ulaşmıştır. Gönderiliş amacı, yaşamak ve yaşatmak olan hayat kitabımızı doğru anlamak kadar doğru okumak da önemlidir. Zira önemli olan eserler dikkatle ve hürmetle okunur. Rabbimiz Kur'ân'ı tertîl ile yani hakkını vererek doğru bir şekilde tane tane okumamızı emretmiştir. Böyle kutsal ve hürmete layık olan kitabımızı hatalardan uzak okumak, ancak tecvîd ilmini bilmek ve pratiğe dökkebilmekle mümkündür. *Lahn* kavramı, alanımızın özelinde kırâatte yapılan hata, anlamında kullanıldığı görülmektedir. Birçok yönden fazlaca zengin olan Arap dilinde tarihi süreç içerisinde konuşmada, yazışmada, beyitlerde yapılan hatalar sadece irap hatası olmamış; ima etme, konuşma tarzı ve üslubu gibi konularda da olmuştur. Zengin olan bir dilde

²²⁶ Müzzemmil, 73/4.

²²⁷ Ahmed b. Muhammed Mağnisi, "Terceme-i Cezerî, yy., tsz. (Bu eser, Muhammed b. Ali el-Birgivi'nin "Dürrü Yetim" adlı eseri içerisinde yer almaktadır.), 147-148.

hata kavramını dilde sürçme ya da irapta hataya indirgenecek kadar dar açıda görülmemelidir.

Lahn kavramı her ne kadar genel manada, hata anlamında kullanılmış olsa da tarihi süreç içerisinde farklı birçok anlamı kapsadığı bilinmektedir. Asr-ı saâdet Döneminde çok fazla kullanımı görülme de sonraki dönemlerde fetihlerin çoğalması, farklı toprak ve kültürlerle iletişime geçilmesi neticesinde *lahn* kavramının kullanımı artmıştır. Kökü Arapça olan bir kavramı incelerken onun Araplar nezdinde nasıl kullanıldığını görmek, önem arz etmektedir. Araplar şiirlerinde, günlük konuşma ve yazılarında bu kavramı onlarca manada kullanmışlardır. Kimi zaman hata, kimi zaman zekâ kimi zaman da şarkı gibi birbirinden çok farklı ve uzak manalarda kullanmışlardır. Bu da bizlere kelimenin anlam yelpazesinin çok geniş olduğunu göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde geçen *lahn* kavramı imalı konuşma, konuşma üslubu gibi manalara gelmesinden ötürü bizlerin hata kavramının ötesine geçmesine vesile olmuştur. *Lahn* kavramı ele alınırken onun cahiliye dönemindeki kullanımından günümüze ait kullanımlarına kadar örnekler verilmek sûretiyle incelenmeye çalışıldı. Özellikle Arap şiirlerindeki kullanımlarından, farklı anlamlarının olduğu görüldü. *Lahn* kavramının tarihi süreç içerisinde şu altı mana etrafında şekillendiği söylenilebilir; Dilde hata etmek, konuşma tarzı, nağme, *teganni*, lehçe, zekâ, konuşmanın muhtevasıdır.

Bunlar arasında en yaygın kullanımını bulabilmek için incelediğimiz birçok beyit, yazı ve rivâyetlerde dilde hata etmek manasının çok fazla kullanılmış olduğu rahatlıkla söylenilebilir. Makro düzeyde dilde ya da kırâatte hata etmek, mikro düzeyde konuşma tarzı, nağme, *teganni*, lehçe, imalı konuşma, zekâ gibi tanımlamalar yapılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

TEGANNİ KAVRAMININ SEMANTİK AÇIDAN ANLAM ALANI GELİŞİM SÜRECİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kur’ân; kalplere şifa ve rahmet, inananlara bir hayat rehberidir. Kendisinde asla şüphe olmayan ve hiçbir beşerin müdahalesinin olmadığı ilâhi kelimedir. İnsanlığın kurtuluş reçetesi, huzur ve saadeti hiç şüphesiz bu kitapta mevcuttur. Kur’ân’ın sönmez ve söndürülemez güneş gibi hakikatlerini hayatımıza tatbik etmenin en önemli adımı onu doğru okuyabilmektir. Kur’ân’ın ilk inen âyetleri de bizlere bunu emretmektedir. Peygamberimiz bu hususta Kur’ân’ı öğrenen ve öğretenleri insanların en hayırlısı olarak nitelendirmiştir. Kur’ân’ı usûl ve kaidelerine göre tertil ile okumak esastır. Tertîl üzere okumak da tecvîd ilmini bilmekle meydana gelir. Peygamberimiz de Kur’ân’ı güzel sesle okumayı teşvik ve takdir etmiştir.

Ğ-n-y kökünün semantik açıdan ele alınması, kırâat ilminde önem arz eden bu kavramın doğru değerlendirilmesine katkı sunmaktadır. Bununla beraber Kırâat ilminde ihtilaf konusu olan “*kırâatte teganni*” meselesine de katkı sunacaktır. L-h-n kökünde olduğu gibi ğ-n-y kökünün de önce etimolojik yapısı incelendi. Daha sonra ise anlam alanı üzerinden eş ve yakın anlamları incelenerek anlam yelpazesini ortaya çıkarmaya çalıştık.

İnsanın his ve zevklerini heyecana getiren, duygularını coşturan, kimi zaman hüznlendirip kimi zamanda sevindiren mûsiki, makam veya *teganninin* Kur’ân tilâvetinde uygulanıp uygulanmayacağı hususunda ihtilaflar olmuştur. Hiç şüphesiz mûsiki hayatımızın hemen hemen her alanında mevcuttur. Kuşların cıvıltısı, ağaçların yaprak sesleri, nehir ve ırmakların akıntı seslerinin insanı dinlendirmesi sesin insan hayatındaki etkisini bizlere göstermektedir. Gürültülü ve rahatsız edici seslerin insan psikolojisini olumsuz etkilediği de âşikârdır. Bu örneklerden yola çıkarak mûsikinin insan üzerindeki etkileri anlaşılmaktadır. Kur’ân’ın güzel sesle okunmasının insanın gönül dünyasına tesir etmesi açısından önemi büyüktür. Bu hususta ihtilaf olmazsa da asıl tartışılan Kur’ân tilâvetinde *teganni* yapıp yapılmaması meselesidir. Önemli olan bu meselenin akli ve nakli delillerle, rivâyetlerle sonuca ulaştırılmasıdır. Her konuda olduğu gibi bu meselede de bizim yol göstericimiz Kur’ân-ı Kerîm, Peygamberimizin hadisleri ve alimlerimizin bu husustaki görüşleridir.

Kanaatimize göre bu meselede ihtilaf edilmesinin en önemli sebebi tarafların *teganniden* anladıklarının farklı olmasıdır. Örneğin hadiste geçen *teganni* kelimesini

kimileri tecvîd, kimileri sesli okumak, kimileri de hüzünlü okuyuş, anlamışlardır. İşte bu farklılıklardan ötürü meselede ihtilaf meydana geldiği bilinmektedir. Kavramın çalışmamızda semantik açıdan ele alınacak olması, *tegannin*in doğru anlaşılmasına ve ihtilafların çözümüne katkı sunacağı kanaatindeyiz.

2.1. Ğ-N-Y KÖKÜNÜN ETİMOLOJİK YAPISI

ي-غ-ن kökü sülâsi mücerred (üç harfli) bâblarından dördüncü bâba girmektedir. Genellikle bu bâba gelen fiiller müteaddî (geçişli) olmakla beraber bazen de lâzımî (geçişsiz) olabilmektedir. ي-غ-ن kökünün mâzi ve muzâri يَغْنِي - يغني şeklinde gelmektedir. Bu kök aynı zamanda Allah'ın sıfatları olan والمغني - يغني kelimelerin de köküdür.²²⁸ Bu köke ek harfler getirilerek farklı bâblara ve dolayısıyla farklı manalara gelmektedir.

Mastar	Muzâri	Mâzi	Bâb
غنى غناء	يغنى	غنى	فعل
اغناء	يغني	اغنى	افعل
تغنياً	يغني	غنى	فعل
تغنياً	يَغْنِي	تَغْنَى	تَفَعَّل
استغناء	يستغني	استغنى	استفعل

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere ğ-n-y kökü ek harfler getirilerek farklı manalara gelebilmektedir.²²⁹

²²⁸ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 13/135-136.

²²⁹ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 13/135-136.

2.2. Ğ-N-Y KÖKÜNÜN ANLAM ALANI

Konumuz olan *teganni* kelimesinin kökü olarak bilinen el-ğına الغنى sözlükte; yetinmek, müstağni olmak, ihtiyaç sahibi olmamak, nağme yapmak, sesi güzel kullanmak, sesin yükseltilmesi anlamlarına gelmektedir.²³⁰ Başka bir tanıma göre de el-ğına, şiir okunurken makam yapılması ve bununla beraber ellerin çırpılması manasına gelmektedir.²³¹ Yine zengin olmak manasında Araplar تغنى الرجل (adam *teganni* yaptı, yani zengin oldu) ifadesini kullanmışlardır.²³² Türkçe sözlüklerde ise el-ğına kelimesi şarkı, türkü, ezgi manalarına gelmektedir.²³³ el-Ğına kelimesi aynı zamanda Allah'ın sıfatları için de kullanılmaktadır. Allah'ın zengin ve ihtiyaç sahibi olmaması, diğer tüm varlıkların ise ona ihtiyaç hissetmeleri manasında el-ganiy (الغني), kullarından istediğini de zengin kılması manasında el-muğniy (المغني), kelimeleri kullanılmaktadır.²³⁴ Gına kelimesi elif-i maksûre ile yazıldığı takdirde zenginlik manasına gelmektedir. Allah'ın sıfatı olarak kullanıldığında genelde zenginlik, muhtaç olmama manalarında kullanılmıştır.²³⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de geçen غني كريم gibi ve buna benzer âyetlerde zenginlik, cömertlik manalarında kullanılmıştır.²³⁶ Örneğin En'am sûresinde geçen el-ganiy kelimesi ile Rabbimizin zenginliği ve hiçbir şeye muhtaç olmaması şöyle ifade edilmektedir;

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُدْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَأْ كَمَا أَتَشَاءُ كُمْ مِنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمٍ آخَرِينَ

“Allah'ın hiçbir şeye muhtaç değildir, o merhametlidir. Sizleri farklı toplulukların soyundan var ettiği gibi, sizleri dilerse yok eder ve sizler yerine başkalarını var eder.”²³⁷

Yine başka bir âyette el-ganiy kelimesi, Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmayıp zengin oluşu ile ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır:

²³⁰ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 13/135-136; Necmüddin ibnü'l-Esir, “en-Nihaye fi garibi'l-hadis ve'l-eser”, (Beyrut, y.y. , t.y), III/391; TDV İslâm Ansiklopedisi, “Musiki” (Erişim 1 Mayıs 2023).

²³¹ Muhammed Emin İbn Âbidin, “Reddü'l-Muhtâr ala Durri'l-Muhtâr”, (İstanbul: y.y, 1249), V/305.

²³² İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 13/135-136.

²³³ Şemseddin Sâmî, “Kâmus-i Türkî”, (İstanbul: y.y. 1317), 970.

²³⁴ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 13/135-136.

²³⁵ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 13/135-136.

²³⁶ Bakara 2/263,267; Âli İmrân 3/97; Enam 6/133; Yûnus 10/68; İbrâhim 14/8; Hacc 22/64; Neml 27/40; Ankebut 29/6; Lokman 31/12,26; Fâtır 35/15; Zümer 39/7; Muhammed 47/38; Hadid 57/24; Mümtehhine 60/6; Teğabün 64/6.

²³⁷ Enam 6/133

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي □
لِيُنْزِلَنِي ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

“Bahse konu olan şeyle ilgili kitaptan ilim sahibi ise “Gözünü açıp kapatmaya varınca sana onu ulaştırırım” şeklinde konuştu. Süleyman tahtı yanında gördüğünde dedi ki; “Bu Allah tarafından şükür veya nankörlük mü göstereceğim şeklinde imtihan eden Allah’ın bir ikramıdır.” Şükür sahibi olan kendisi için şükğr etmiş olur, nankör olan insan da bilsin ki Allah zengindir ve muhtaç değildir, kerimdir.”²³⁸

Ğ-n-y kökü her ne kadar farklı birçok manaya gelse de genel olarak sesle ilgili kullanımı öne çıkmıştır. Ğ-n-y kökünden türeyen *teganni* kelimesi de sesin güzelleştirilmesi, sesi Kur’ân ile tezyin etmek, nağme yapmak, makam yapmak manalarında kullanılmıştır.²³⁹ Peygamberimizin Ebû Mûsâ el- Eş’arî’nin Kur’ân’ı güzel okuduğunu ifade ettiği bir hadiste *teganni* ile eş anlamlı olabilecek “mizmar” kavramını kullanmış olması *teganninin* de ses güzelliği ile ilgili olduğunu bizlere göstermektedir. İlgili hadis şu şekilde geçmektedir:

يَا أَبَا مُوسَى ! لَقَدْ أُوتِيتَ مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ -

“Ey Musa! Muhakkak ki Peygamber Davud’un mizmarından sana bir makam ihsan edilmiştir. Musa dedi ki; sizin benim kırâatimi işittiğinizi görseydim, okumamı daha güzel yapardım şeklinde karşılık verdi.”²⁴⁰

Yine Peygamberimizin bir hadisinde geçen *teganni* kelimesinin ses güzelliği bağlamında yorumlanmış olması da bizlere *teganni* kelimesinin ses fonetiği etrafında şekillendiğini göstermektedir. İlgili hadis şu şekilde geçmektedir:

لَيْسَ مَثًّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ

“Kur’ân ile *teganni* etmeyen bizden değildir.”²⁴¹

Bu hadiste *teganniden* kastedilenin farklı birçok manaya geldiği bilinmekle beraber daha çok ses fonetiği etrafında şekillendiği görülmektedir. Nitekim *teganni* ile eş anlamlı olan mûsiki, makam, *lahn*, tertîl, terci, tahzin, tatrib gibi kavramlar *teganninin* ses ile olan ilişkisini de bizlere göstermektedir. Yine başka bir hadiste Peygamberimizin *teganninin* eş anlamlısı olabilecek *lahn* kavramını, mûsiki (ezgi)

²³⁸ Neml 27/40

²³⁹ İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 13/135-136; Necmüddin ibnû’l-Esir, “en-Nihaye fi garibi’l-hadis ve’l-eser”, III/391.

²⁴⁰ Buhari, Fedailü’l-Kur’ân, 31.

²⁴¹ Buhari, Tevhid, 44.

manasında kullanmış olması, bizlere *teganni*nin ses fonetiği ile ilgili olduğunu göstermektedir. İlgili hadis şu şekilde geçmektedir:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (اقْرَأُوا الْقُرْآنَ بِالْحَوْنِ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا، وَإِيَّاكُمْ وَلُحُونِ أَهْلِ الْكِتَابَيْنِ، وَأَهْلِ الْقَالَ رَسُولُ اللَّهِ
الْفَسَقِ، فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ بَعْدِي قَوْمٌ يُرْجِعُونَ بِالْقُرْآنِ تَرْجِيعَ الْغِنَاءِ وَالرَّهْبَانِيَّةِ وَالنُّوحِ، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، مَقْتُونَةٌ
قُلُوبُهُمْ، وَقُلُوبُ مَنْ يُعْجِبُهُمْ شَأْنُهُمْ)

“Kur’ân’ı Arap elhanıyla (ezgileriyle) ve sesleriyle okuyunuz. Fısk ehlinin ve ehl-i kitabın lahinlerinden sakınınız. Benden sonra öyle bir grup gelecektir, onlar Kur’ân’ı şarkı nağmeleri, ruhban ve ölü üzerine ağlayanların tercileri gibi okurlar. Onların o okudukları boğazlarından aşağıya inmez. Onların ve onlara imrenenlerin kalpleri fitneye tutulmuştur.”²⁴²

Ğ-n-y kökü genel olarak ses fonetiği etrafında şekillenmiş olmakla beraber bunun yanı sıra; zenginleşmek, müstağni olmak, yetinmek, ihtiyaç sahibi olmamak gibi manalara da gelmektedir. Yukarıda zikredilen birçok hadiste *teganni* kelimesinin makam, sesi güzelleştirmek gibi manalara geldiği görülmektedir.

2.3. KUR’ÂN’DA TEGANNİ KAVRAMI VE ANLAM ALANI

Kur’ân’ı Kerîm’de her ne kadar *teganni* kelimesi kavram olarak birebir geçmiyor olsa da kendisi ile aynı anlama gelebilecek kullanımları mevcuttur. *Teganni* ile doğrudan ilişkili kullanımlara geçmeden önce dolaylı yoldan bağlantısı olan ve aynı zamanda Rabbimizin isimleri arasında yer alan el-Ğına kökünün geçtiği yerlerden örnekler verilmeye çalışıldı.

Sözlükte yetinmek, müstağni olmak, ihtiyaç sahibi olmamak, nağme ve ezgi gibi manalara gelen el-Ğına kökü aynı zamanda Rabbimizin isimlerinden biridir.²⁴³ Aşağıda verilen bazı ayetlerde el-Ğına kelimesinin müstağni olmak anlamına gelen bazı örnekleri bulunmaktadır;

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُدْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَ كُمْ مِنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمٍ آخَرِينَ

²⁴² Buhari, Fedailü’i-Kur’ân, 165.

²⁴³ İbnü’l-Esir, “en-Nihaye” III/391; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 13/135-136;

“Rabbinin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, rahmet sahibidir; tıpkı sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi, eğer isterse sizi ortadan kaldırır ve arkanızdan yerinize dilediği bir kavmi getirir.”²⁴⁴

Görüldüğü üzere ayette geçen “الْغَنَى” kelimesi müstağni olmak, ihtiyaç sahibi olmamak gibi anlamlara gelmektedir.

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعُشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ \ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ
“Dağları onun emrine verdik. Sabah akşam yaratıcılarını tesbih ederlerdi. Toplu halde kuşları da (emrine verdik). Hepsi de Allah’a yönelmişlerdi.”²⁴⁵

Bu âyetlerin bazı tefsirlerinde; Dâvûd Peygamberin sesinin güzel olduğu, kendisine indirilmiş olan Zebur’u okurken kuşların ve bazı hayvanların kendisini dinledikleri, hayvanların ve dağların onun güzel sesinden etkilendiğinden bahsedilmektedir.²⁴⁶ Peygamberimiz ile Ebû Mûsâ arasında geçen bir diyalog bu ayette Davud Peygamberle ilgili olan ses güzelliği anlamına destekler niteliktedir. Birgün Peygamberimiz Ebû Mûsâ’yı Kur’ân okurken işitti ve sesinin Davud Peygamber gibi güzel olduğunu söyleyip oradan ayrıldı. Diğer gün Ebû Mûsâ’yı gören Peygamberimiz şöyle buyurdu;

يَا أَبَا مُوسَى ! لَقَدْ أُوتِيتَ مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ

“Ey Mûsâ! Muhakkak ki sana Dâvûd Peygamberin mizmarlarından bir mizmar (makamlarından bir makam) verilmiştir. O da: Eğer sizin benim okuyuşumu dinlediğinizi bilseydim, kırâatimi sizin için daha güzel yapar, süslerdim diye cevap vermiştir.”²⁴⁷

Görüldüğü üzere hadiste Davud Peygamberin mizmar ile kast edilen güzel sesli olması ayette geçen güzel sesli okuyuş, nağme gibi anlamları da güçlendirmektedir. Sonuç olarak Kur’ân’da teganni kelimesinin anlam alanı müstağni olmak ve güzel sesli nağmeli okuyuş etrafında şekillenmiştir.

²⁴⁴ Enam 6/133

²⁴⁵ Sad, 38/18-19. 1

²⁴⁶ Muhammed b. Cerir et-Taberi, “Camîü-l Beyan an-Tevîl-i Ay’il Kur’ân” (Mısır: 1968), XXIII/135.

²⁴⁷ Buhari, Fedailü’l-Kur’ân, 31.

2.4. AYET VE HADİSLERDE TEGANNİ KAVRAMI VE ANLAM ALANI

Hadislerde *teganni* kavramı farklı türevlerde birçok defa geçmektedir. *Teganni* kelimesinin ses fonetiği etrafında şekillenmiş olmasında hadislerin yeri önem arz etmektedir. Peygamberimiz birçok hadislerinde kırâatte *teganni* ile ilgili olarak bu kavramı kullanmıştır. Kırâatte *teganni* meselesinde tarafların hadislerde geçen *teganni* kelimesinden farklı anlamlar çıkarması da ihtilafların oluşmasına sebep olmuştur. *Teganni* kavramının geçtiği hadisleri ve içerdikleri anlamları ifade ederek kavramın semantik tahliline katkı sunmayı hedefledik.

2.4.1. Nağme ve Ses Güzelliği

Birçok hadiste *teganni* kavramı nağmeli okuyuş ve ses ile kırâatin güzelleştirilmesi anlamını taşımaktadır. Konuyla alakalı Peygamberimizin bir hadisi şu şekildedir;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : (مَا أَذِنَ اللَّهُ لَشَيْءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيِّ حَسَنَ الصَّوْتِ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ ، يَجْهَرُ بِهِ) .

“Allah, nebîsine Kur’ân’ı kırâat ederken *teganni* yapmasına izin verdiği kadar hiçbir şeye izin vermemiştir.”²⁴⁸

Görüldüğü üzere hadiste geçen *teganni* kavramı nağme veya sesi güzelleştirerek kırâat etmek anlamında kullanılmıştır. Bu hadisi destekler niteliğinde sesin güzelleştirilerek kırâatin süslenmesinden söz eden hadisler de mevcuttur. Konuyla ilgili hadislerde şöyle buyrulmaktadır;

عن البراء بن عازب -رضي الله عنه- قال: قال رسول الله -صلى الله عليه وسلم-: «رَتَّبُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ

“Berâ b. Âzib’den nakledildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurdu: Kur’ân’ı seslerinizle süsleyiniz”²⁴⁹

Hadiste görüldüğü üzere *teganni* ile kırâat manasında sesin güzelleştirilmesi ve bu ses güzelliği ile Kur’ân’ın güzelliğine güzellik katılmasından söz edilmiştir.

²⁴⁸ Buhari, Fedailü’l-Kur’ân, 19.

²⁴⁹ İbn Mace, ikame, 176.

2.4.2. Mizmâr

Peygamberimiz ile Ebû Mûsa arasında geçen bir hadisede Peygamberimiz Davud Peygamberin güzel sesini kast ederek mizmar kavramını kullanmıştır. Nevevî mizmâr kelimesinin “güzel” ses olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁰ İlgili hadis şu şekilde geçmektedir; Peygamberimiz birgün Ebû Mûsâ’yı Kur’ân okurken işitti ve okuyuşunu çok beğendiği ifade ederek oradan ayrıldı. Daha sonra tekrar Ebû Mûsâ ile karşılaşan Peygamberimiz şöyle buyurdu;

يَا أَبَا مُوسَى ! لَقَدْ أُوتِيتَ مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ

“Ey Mûsâ! Muhakkak ki sana Dâvûd Peygamberin mizmârlarından bir mizmâr (makamlarından bir makam) verilmiştir. O da: Eğer sizin benim okuyuşumu dinlediğinizi bilseydim, kırâatimi sizin için daha güzel yapar, süslerdim diye cevap vermiştir.”²⁵¹

Görüldüğü üzere hadiste geçen mizmar kavramından güzel ses ile gerçekleştirilen bir okuyuş kastedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim yukarıda ifade edildiği gibi İmam Nevevî’nin mizmâr kelimesine “güzel ses” anlamını vermesi mizmâr kavramının teganni ile olan ilişkisini güçlendirmektedir.

2.4.3. Melodi ve Ezgi

Bazı hadislerde Peygamberimiz teganni kavramı ile ezgi veya melodiyi kast etmiştir. İlgili hadis şu şekildedir;

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (اقْرَءُوا الْقُرْآنَ بِلُحُونِ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا، وَإِيَّاكُمْ وَلُحُونِ أَهْلِ بَقَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ الْكِتَابِينَ، وَأَهْلُ الْفَسَقِ، فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ بَعْدِي قَوْمٌ يُرْجَعُونَ بِالْقُرْآنِ تَرْجِيعَ الْغَنَاءِ وَالرَّهْبَانِيَّةِ وَالنُّوحِ، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، مَفْتُونَةٌ قُلُوبُهُمْ، وَقُلُوبُ مَنْ يُعْجِبُهُمْ شَأْنُهُمْ)

“Kur’ân’ı Arap elhanıyla (ezgileriyle) ve sesleriyle okuyunuz. Fısk ehlinin ve ehl-i kitabın lahinlerinden sakınınız. Benden sonra öyle bir grup gelecektir, onlar Kur’ân’ı şarkı nağmeleri, ruhban ve ölü üzerine ağlayanların tercileri gibi okurlar.

²⁵⁰ Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, “el-Minhâc şerhu sahîhi müslim bin haccâc”, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyy, 1972), 6/80.

²⁵¹ Buhari, Fedailü’l-Kur’ân, 31.

Onların o okudukları boğazlarından aşağıya inmez. Onların ve onlara imrenenlerin kalpleri fitneye tutulmuştur.”²⁵²

Görüldüğü üzere hadiste geçen “الغناء” kelimesi ezgi ve melodi anlamlarında kullanılmıştır. Sesi güzelleştirmek ve nağmeli okuyuş anlamına gelen *teganni* kavramının geçtiği hadisler burada ki “الغناء” kelimesinin ezgi anlamına gelmesini destekler niteliktedir.

2.5. Ğ-N-Y KÖKÜNÜN ANLAM ÇEŞİTLİLİĞİ

Ğ-n-y kökünün doğru anlaşılması için bu bölümde ğ-n-y kökünün yakın/eş anlamları ifade edilmeye çalışıldı. Yakın anlamları verilirken aynı zamanda kavramlarla ilgili rivâyetler de ele alınarak daha iyi anlaşılması sağlandı.

2.5.1. Ğ-n-y Kökünün Eş Anlamlıları

Bu bölümde vereceğimiz kelimeler ğ-n-y kökünün *teganni* bâbıyla birebir aynı anlamı taşıyan kelimelerden oluşmaktadır. Mûsiki, makam, *lahn*, tatrib bunlardan bazılarıdır. Manaları *teganni* ile birebir olmayıp yakın olan kelimeler ise, bir sonraki bölümde yakın anlamlılar başlığı altında verilecektir.

2.5.1.1. Mûsiki

Mûsiki “elhan ve nagamatın usûllerinden ve kurallarını ele alan ilimdir” denilmiştir.²⁵³ Mûsiki kelimesi ile ilgili farklı birçok görüş bulunsa da en çok yaygın olan görüşlerden birisi şu şekildedir; “Bir duyguyu veya fikri ölçülü ve ahenkli bir ses ile belirli bir sanat düzeni ile ortaya çıkarma sanatıdır.”²⁵⁴ Ağlayıp susmayan bir çocuğun, annenin söylediği ninni ile susması, çobanın kavala üflediği zaman hayvanların ona göre hareket etmesi, develerle yolculuk yapan çobanın seyahat esnasında söylediği terennümler ile hayvanların hızlanıp yavaşlaması, *teganninin* (mûsikinin) insanlar ve diğer tüm canlılar üzerindeki tesirini gözler önüne

²⁵² Buhari, Fedailü’i-Kur’ân, 165.

²⁵³ Şemseddin Sami, Kamus-i Türki, 1419.

²⁵⁴ İsmail Hakkı Özkan, Türk Musiki Nazariyatı ve Kudüm Velveleleri, (İstanbul: Neşriyat Yayınları, 2007), 35.

sermektedir²⁵⁵ İbn Haldûn'un bu manidar örneklerine baktığımızda en küçükten en büyüğe kadar her şeyde mûsikin ne kadar etkili olduğu ve doğurduğu sonuçlar bakımından ne derece ehemmiyetli olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere mûsiki kavramı daha çok sistematik tarzda kuralları olan bir alandır. Amaçlarından en önemlisi de insanların duygularına hitap etmek ve heyecan uyandırmaktır. Mûsiki her ne kadar genele hitap eden bir kavram olsa da, *teganni* ile birçok noktada aynı anlamı taşıdığı da söylenebilir.

2.5.1.2. Makam

Mûsikide, nağmelerin durumuna göre şekillendirilen ses dizisine, denir.²⁵⁶ Makam kelimesi, daha çok halk tarafından kullanılan bir tabir olmakla birlikte *teganni* ile aynı anlamlara gelmektedir. Türk sanat mûsikisinde ve dini mûsikide seslendirme biçimlerinde makam kavramı kullanılmaktadır. Özellikle ülkemizde beş vakit ezan okunurken icra şekillerine makam adı verilmektedir. Uşşak, saba, rast, hicaz, segah makamları bunlardan bazılarıdır.

2.5.1.3. Lahn

Lügatte; hata etmek, doğrudan sapmak, mûsiki, *teganni*, dilde hata, konuşma biçimi, makam, şive gibi anlamlara gelmektedir.²⁵⁷ Bir başka tanımda Arap dili irabında; hata yapmak, nağme ve ezgi anlamlarına gelmektedir.²⁵⁸ *Lahn* kavramının tanımlarına bakıldığında dilde hata etmekten sonra en çok kullanılan anlamın nağme veya ezgi anlamında kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Peygamberimizin hadislerinde geçen *lahn* kavramlarının büyük çoğunluğu ses fonetiği etrafında şekillenmiştir.

Lahn kelimesinin en yaygın manası hata etmek olmakla birlikte bu anlamından sonra en çok kullanılan manası, *tegannidir*. Bu yönü ile *teganni* ile ortak anlamı taşımaktadır. *Lahn* kavramının detaylı tanımı birinci bölümde işlendiği için burada kısa bırakıldı.

²⁵⁵ İbn Haldûn, el- Mukaddime, çev: Zakir Kadiri Ugan, İstanbul, 1991, MEB Yayınları, s. II/423-437

²⁵⁶ Abdurrahman Çetin, "Kur'ân Okuma Esasları", 354.

²⁵⁷ İbn Manzûr, "Lisânü'l-Arab", 13/379; Ragıb el- İsfehani, "el-Müfredât", çev. Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu, 957; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, tahk. Ahmed 'Abdulgafûr Attâr, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), VI, 2193-2194.

²⁵⁸ Abdurrahman Çetin, "*Lahn*", TDV İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003), 27/56-57.

2.5.2. Ğ-n-y Kökünün Yakın Anlamlıları

Bu bölümde ğ-n-y köküne eş anlamlı olmayan ama yakın manaya gelen kelimeler incelenmiş olup, bu kelimeler örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

2.5.2.1 es-Semâ

سمعا - سمع kökü; nağmeli şiir okumak ve dinlemek, işitmek, hoş makamlar duymak manalarına gelmektedir.²⁵⁹ Mâzisi سمع, muzârîsi يسمع, ism-i faili سامعاً şeklinde gelmektedir.²⁶⁰ Sema kelimesi daha çok sufilerin zikir halinde iken kullandıkları bir icra türü olmakla birlikte semazen için de kullanılmıştır. Sufiler, bu icrayı gerçekleştirene semazen demişlerdir.²⁶¹

2.5.2.2. en-Niyâhe

نياحا kökü lügatta; ağlamak, ağıt yapmak veya ağlatmak manalarına gelmektedir.²⁶² Yapı bakımından ecvef türünden bir fiildir. Mâzisi ناح, muzârîsi ينوح şeklinde gelmektedir.²⁶³

سَمِعْنَ بِمَوْتِهِ، فَظَهَرْنَ نَوْحًا ... قِيَامًا، مَا يَجِلُّ لَهُنَّ غُودُ

*“Onun ölümünü işittiklerinde ayakta ağıt (niyahe) yaptılar, böyle dönmeleri câiz değildir.”*²⁶⁴

Görüldüğü üzere beyitte niyahe kökü, ağıt anlamında kullanılmıştır. Bu uygulamanın Asr-ı saâdet döneminde ve daha önceki dönemlerde uygulandığı bilinmektedir. Bu uygulamayı yapan kişiler para karşılığında ağıtlar yakarlar ve bu uygulamayı yerine getirirlerdi. Hatta öyle ki, ses sanatını çok iyi kullandıkları için

²⁵⁹ M.Zeki Pakalın, “Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü”, (İstanbul: y.y. , 1993), III/13; İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 8/162-163.

²⁶⁰ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 8/162-163.

²⁶¹ M.Zeki Pakalın, “Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü”, II/499.

²⁶² Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, “Kamusu’l-Muhit”, (Beyrut: y.y. , 1987), 411; İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 2/627.

²⁶³ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 2/627.

²⁶⁴ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 2/627.

insanların duygularını ifrat noktasına taşırlardı.²⁶⁵ En-Niyâhe, nihâyetinde bir ses icrası olduğu için bu yönüyle *teganni* ile benzerlik göstermektedir.

2.5.2.3. el-İnşâd

el-İnşâd kelimesi, sesli bir şekilde şiir okumak manasına gelmektedir.²⁶⁶ Birçok tarihçiye göre; el-İnşâd, şiir okunurken mûsikinin kullanılması manasına gelmektedir.²⁶⁷ Bazı kaynaklarda *teganni* yerine inşad kelimesi kullanılmış olsa da, Peygamberimizin hadisleri kapsamında ğ-n-y kökü ile inşad aynı anlama gelmemektedir. Ancak icra yönü ile *teganni*yle benzerlik göstermektedir.

2.6. LAHN VE TEGANNİ KAVRAMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Lahn kavramı, genel manada hata etmek anlamı taşısa da, farklı birçok anlamının olduğu bilinmektedir. Genel olarak dilde hata etmek, manasında kullanılan kavramın nağme ve ezgi manalarına geldiği de bilinmektedir.²⁶⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de tek yerde geçen *lahn* kavramının üslup, sözü söyleme şekli ya da imalı konuşma gibi anlamlara gelmesi, *lahn* kavramının *teganni* kavramı ile ilişkili olabileceğini göstermektedir. “*Kuşkusuz konuşma tarzlarından sen onları bileceksin.*”²⁶⁹ Âyetin bir öncesi ve sonrasındaki bütünlüğe bakıldığında zaman, kelimenin; konuşma tarzı, konuşma üslubu, konuşmanın muhtevası ya da imalı tarzda konuşma gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Yine bir kişi konuşurken konuşmasında ima yaptığında onu dinleyen kişinin;

“عرفت ذلك في لحن اي فيما دل عليه كلامه”

“Sözü işaret ettiğin manadan anladım.”²⁷⁰

Peygamberimiz de iki kişi arasında geçen miras taksimi olayında “belki biriniz delilini diğerinden daha fazla etkili bir şekilde ifade eder” buyurmuştur. Bu hadise baktığımızda *lahn* kavramının burada; konuşma tarzı, ikna etme, etkili konuşma, farklı

²⁶⁵ Nurüddin Ali b. Ebi Bekr, “Mecma'u'z-zevâ'id”, (Beyrut: y.y. , 1988), III/13

²⁶⁶ el-Fîrûzâbâdî, “Kamusu'l-Muhit”, 411.

²⁶⁷ Pehlül Düzenli, “İslâm Kültür Tarihinde Musiki”, (İstanbul: Kayıhan yayınları, 2014), 32.

²⁶⁸ el-Cevheri, “es-sıhah” , 2193-20194; Çetin, “*Lahn*” 27/56-57; ibnü'l-Cezerî “en-Neşr fi'l-Kirââtî'l-Aşr”, 1/17.

²⁶⁹ Kur’ân Yolu, (Erişim 4 Ekim 2022), Muhammed 47/30.

²⁷⁰ Abdulvehhâb b. Muhammed Kurtubî, “el-Mûdih fi't-Tecvîd” nşr. Gârim Kadduri el-Hamed, (Amman: Dâr-u Ammâr, 2000), 20.

tarzlarda konuşma, anlamlarına geldiği görülmektedir.²⁷¹ *Lahn* kavramının *teganni*, nağme, ezgi vb. anlamlara geldiğine dair şu beyitler de örnek olarak verilebilir;

باتا على غصن بان في ذري فتن

يرددان لحونا ذات الوان

“*Sorkun ağacının üzerinde, dalların zirvesinde geceledi çifte kumrular/ Terennüm ederek çeşit çeşit nağmeler ve şarkılar.*”²⁷²

Görüldüğü üzere ikinci beyitte geçen *lahn* kavramı, *terennüm* anlamında kullanılmıştır. Tüm bu verilere bakıldığında zaman *lahn* kavramının *teganni* kavramı ile ilişkili olduğu, *lahn*’ın bir anlamının da *teganni* olduğu görülmektedir.

2.7. TECVÎT VE TEGANNÎ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Teganni kavramı, bu bölüme kadar semantik açıdan teorik olarak incelendi. Bu bölümde ise *teganni* kavramının *tecvîd* ile olan ilişkisinden bahsedildi. *Teganni* kelimesinin geçtiği birçok rivâyette *teganniden* anlaşılan, *tecvîd* olmuştur. Bu yönü ile *tecvîd* ve *teganni* arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür. Örneğin konuyla alakalı olarak hadiste şöyle geçmektedir;

يس مَنَّا مَنْ لَمْ يَتَعَنَّ بِالْقُرْآنِ

“*Kur’ân ile teganni etmeyen bizden değildir*”²⁷³

Hadiste geçen *teganni* kavramının *tecvîd* ve *tertîl* olduğunu ifade edenler olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’i, *tertîl* ve *tecvîd* üzere (kuralına uygun şekilde) okumak, manasına gelmektedir.²⁷⁴ Hadiste geçen *teganni* kavramından *tertîl* veya *tecvîd* anlaşılmış olması, *teganni* ile *tecvîd* arasındaki ilişkiyi bizlere göstermektedir.

2.8. KUR’ÂN KIRÂATİNDE TEGANNÎ UYGULAMASI

Mûsikinin insanın duygu ve düşüncelerini etkilemesi, onun doğasında, mûsikiye duyduğu ilgiden kaynaklanmaktadır. Birçok medeniyetin tarih boyunca gelenek ve kültürlerinde, mûsikinin var olduğu bilinmektedir. İnsanlar gelenek ve kültürlerine göre,

²⁷¹ el-Buhârî, "Şehâdet", 27.

²⁷² "Lisânü'l-Arab", 13/381.

²⁷³ Buhari, Tevhid, 44.

²⁷⁴ İbn Haldûn "Mukaddime", 2/431-432.

kendi sesleri ya da farklı çalgı aletleri ile bu ihtiyaçlarını bir şekilde karşılamışlardır. Mûsikinin olumlu ya da olumsuz, zararlı ya da faydalı ne olursa olsun insanı mutlaka bir yönden etkilediği gerçektir. Doğduğumuz andan itibaren ninnileri işitmemiz, sahip olduğumuz kültüre ve geleneğe ait türkü, mevlit, ağıt vb. mûsiki icraları işitmemiz, hayatın müziksiz olmayacağının bir yansıması olmuştur. Bu noktada mûsikinin insan hayatındaki yeri, duygu ve düşünceleri etkilemesi tartışılmaz bir gerçektir. Böyle bir gerçeğin hayatın her alanına hitap eden hayat kitabımız Kur'ân için de uygulanıp uygulanmayacağı geçmişten günümüze tartışma konusu olmuştur. Mûsiki kavramı, Kur'ân kırâati özelinde yerini *teganniye* bırakmıştır. Kimi taraflar *teganninin* Kur'ân kırâatinde olmasını tamamen reddederken, kimi taraflar da *teganninin* uygulanmasını normal karşılamışlardır. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere bu meselede oluşan ihtilafın sebeplerinden birisi de kaynaklarda geçen *teganni* kavramından tarafların ne anladıkları olmuştur. *Teganni* kavramının semantik açıdan incelenmiş olması, kavramın da doğru anlaşılmasına vesile olmuştur. Bu bölümde Kur'ân kırâatinde *teganninin* olması gerektiğini ifade edenler ile olmaması gerektiğini ifade edenlerin görüşleri ve delilleri aktarılacaktır. Önemli bir hususta şudur ki; *teganninin* uygulanmaması gerektiğini söyleyenlerin ekser kısmının bu konuda önemli endişelerinin olmasıdır. Bunları aktarmakla beraber bu ikisinin ortasında olması gereken, vasat *teganni* şeklini ifade etmeye çalışacağız. Biz insanların en çok okuduğu hayat kitabımız Kur'ân'ın kırâatinde ifrat ve tefritten uzak, vasat bir *teganninin* olması gerektiği inancına sahibiz. Burada önemli olan hususlardan biri de uygulanacak olan *teganninin* çerçevesinin belirlenip, belli kurallar çerçevesinde kontrollü gerçekleştirilmiş olmasıdır. Kırâatte *teganninin* câizliği meselesine gelmeden önce Kur'ân'ı doğru olan üç okuyuş şeklinin neler olduğunun ifade edilmesinin önemli olduğu görüşündeyiz.

2.8.1. KUR'ÂN'I OKUMA ŞEKİLLERİ

Kur'ân kırâatinde esas olan, kural ve kaidelere uygun bir okuyuşun gerçekleşmiş olmasıdır. Rabbimiz, Kur'ân'ı tertîl üzere okumamızı emrederken hem anlamını düşünerek ihlas üzere okumayı hem de harflerin hakkını vererek tane tane okumayı emretmektedir. Kişi, imkânlar dahilinde Kur'ân'ı en güzel şekilde okuma gayreti içerisinde olmalıdır. Zira Kur'ân kırâati, sıradan bir kırâat değildir. Bizlere her konuda rehber olan Peygamberimiz Kur'ân'ı, kırâat etme hususunda da en güzel örnekliği

göstermiştir. Bu konudaki hadisleri, bizlerin doğru bir kırâat gerçekleştirmemiz hususunda önem arz etmektedir.

Alimlerimiz Kur’ân’ın okunma şekillerini üç kısma ayırmışlardır. Bu üç kısmın üçü de kurallara ve tecvîde uygun doğru okuyuş biçimleridir. Bunlar tahkik, tedvir ve hadr okuyuşlarıdır. Her birinin kendine özgü kuralları ve usûlleri vardır. Bunlar dışında kalan okuyuş biçimleri tasvip edilmemiş ve doğru kabul edilmemiştir. Bu okuyuş şekillerinden herhangi biri gerçekleştirilirken tecvid kurallarında aşırıya kaçmamak ta önem arz etmektedir. Konuyla alakalı İmam Alemuddîn es-Sehâvî’nin tecvid kurallarını uygulamada ifrat edenleri uyarmak maksadı ile yazdığı şu beyitleri yazmıştır;

يا من يروم تلاوة القرآن ويرود شأؤ أئمة الإتيقان

“Ey Kur’ân’ı kırâat edecek ve itkan sahibi olan kırâat alimlerinin arkasından gitmek isteyen kişi”

لا تحسب التجويد مدا مفرطا أو مد ما لا مد لوان

“Şunu bil ki tecvid kuralları demek med olan yerleri med yapmadan okumak, med olmayan yerleri de med yaparak okumak değildir”

أو أن تشدد بعد مد همزة أو أن تلوك الحرف كالسكران

“Tecvid demek medlerden sonra hemze sesleri ile abartıya kaçmak ve harfleri umursamaz bir tavırla geveleyerek okumak değildir”

أو أن تقوه بهمزة متهوفا فيفر سامعها من الغيثن

“Tecvid demek hemzeleri kırâat ederken ifrat derecesinde sanki kusacak gibi kendini zorlayarak, kırâatini dinleyen insanların nefretini çekerek orayı terk etmesine sebep olmamaktır”

للحرف ميزان فلا تك طاغيا فيه ولا تك مخسر الميزان

“Tecvid kurllarını uygularken harflerin çıkarılmasında bir düzen bulunmaktadır. Bu düzende ne ifrat etmeli ne de tefrit etmeli”²⁷⁵

²⁷⁵ Ebü’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, “Manzûmetu’l-mukaddimeh fimâ yecibu ala kârîi’l-Kur’âni en ye’meleh”, çev. Fatma Yasemin Mısırlı (İstanbul: Elgausnı Yayınevi, 2019), 105,106.

Okuma şekillerinin doğru uygulanabilmesi için gerekli olan şeylerden birisi de harflerin mahreç ve sıfatlarının doğru uygulanmasıdır. Nitekim tecvidin ıstılahi tanımında da bu husus geçmektedir. Hangi okuyuş şekli olursa olsun mahreçlerde veya sıfatlarda yapılan hatalar ya *lahn*-ı celi ya da *lahn*-ı hafî kapsamına girmektedir. Aynı şekilde harflerin peltek, ince ya da kalın olma gibi durumlarına da dikkat edilmelidir. Önümüzdeki bölümde hem ittifak edilen hem de doğru kabul edilmeyen okuyuş biçimleri ifade edilmeye çalışıldı. Ve bu okuyuşların tecvîd üzerinden değerlendirmeleri yapıldı.

2.8.1.1. Tahkik (التحقيق)

Sözlükte, detaylı incelemek ve araştırmak manasına gelmektedir.²⁷⁶ Terim olarak; harflerin hakkını vererek, harflerin sıfatlarına dikkat ederek, tecvîd kaidelerini usûlünce yerine getirerek, medleri idgamları ve tutmaları en uzun şekilleri ile tam yaparak, yavaş bir okuyuş gerçekleştirme şeklidir.²⁷⁷ Tertîl okuyuşuna yakın olmakla birlikte daha çok tefekkür ağırlıklı bir okuyuş şeklidir. Rabbimiz bu hususta şöyle buyurmaktadır;

ورتل القرآن ترتيلا

“Kur’ân’ı tane tane oku”²⁷⁸

Bu âyette geçen tane tane okumaktan kastedilen, tefekkür ekseninde bir okuyuşun gerçekleştirilmesidir. Kur’ân tane tane okunurken müjde âyetlerinde sevinmek ve ümitlenmek, azap âyetlerinde durup Allah’a sığınmak, kıssalardan ibret almak ve bu sayede Allah’ın nuru ile kalbi aydınlatmak amaçlanmaktadır.²⁷⁹ Görüldüğü üzere tertil, daha çok tefekkür eksenli bir okuyuş; tahkik ise, talim ve temrin eksenli bir okuyuştur. Aynı zamanda okuyuş şekilleri arasında insanı tefekküre, sükûnete ve feraha ulaştıracak en uygun okuyuş şekli, tahkik ve tertîl olduğu kanaatindeyiz. Bu okuyuş şeklinde kırâatini yavaşlatan insan; dünya hayatının hızlı telaşı içerisinde kendisini de yavaşlatmış olacak, her âyetin lezzetini tadarak bir okuyuş gerçekleştirecek ve bu sayede de ruhunu dinlendirecektir.

²⁷⁶ İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 10/49.

²⁷⁷ İbnü’l-Cezerî, “en-Neşr fi’l-kırâati’l-aşr”, 1/205; Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 325.

²⁷⁸ Müzzemmil, 73/4.

²⁷⁹ Muhammed Ali es-Sabuni, “Safvetü-t Tefasir”, thk. Sadreddin Gümüş- Nedim Yılmaz, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 87-88.

Tahkik ve tertil, en yavaş ve en dikkatli okuyuş şekli olmakla beraber bu okuyuşları gerçekleştirirken dikkat edilmesi gereken bir husus da, okuyuşta aşırıya kaçıp çok fazla tutma ve uzatma yapılmamasıdır. Her okuyuş şeklinde vasat olanı icra etmek gerektir. Aynı zamanda bahsedilecek olan üç okuyuşta da idgamların, medlerin ve diğer tecvîd kaidelerinin tutma ve uzatma süreleri farklılık arz etmektedir. Okuyucu bu farkları bilip uyguladığı takdirde usûlüne uygun bir okuyuş gerçekleştirmiş olur. Bu med ve tutma farklılıkları, aşağıda tablo halinde belirtilecektir.

1 ELİF	2 ELİF	3 ELİF	4 ELİF	
X				M. Tabî
			X	M. Muttasıl
			X	M. Munfasıl
			X	M. Lâzım
X	X	X	X	M. Ârız

Tabloda görüldüğü üzere tahkik okuyuşta medlerin uzatma miktarları belirtilmiştir.²⁸⁰

2.8.1.2. Tedvir (التدوير)

Tahkik ile hadr arasında orta bir hızla okuma manasına gelen tedvir, medlerin ve tutulacak yerlerin orta seyirde olduğu bir okuyuş şeklidir.²⁸¹ Başka bir tanımda; kırâat ederken acele etmeden tecvid kaidelerine uyarak orta seyir bir okuyuş manasına gelmektedir.²⁸² Orta süratte bir okuyuş şekli olan tedvir, en çok uygulanan ve tercih edilen okuma şeklidir. Tahkik okuyuşta olduğu gibi tedvir okuma şeklinin de belli

²⁸⁰ İbnü'l-Cezerî, “en-Neşr fi'l-kırââti'l-aşr”, 1/207; Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 326; Ramazan Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 42.

²⁸¹ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr fi'l-kırââti'l-aşr, 1/207. Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 326.

²⁸² İbnü'l-Cezerî, “en-Neşr fi'l-kırââti'l-aşr”, 1/207; İbnü'l-Cezerî, “et-Temhîd fi ilmi't-tecvîd”, 50.

kuralları bulunmaktadır. Gunnelerde tahkik kadar çok tutulmasa da hadr kadar da kısa tutulmamalıdır. Okuyucu genel manada kuralların uygulamasını orta düzeyde tutmalıdır. Okuyucunun doğru bir tedvir şekli gerçekleştirebilmesi için aşağıda verilen tablodaki uzatma ve tutma miktarlarına dikkat etmesi gerekmektedir.

1 ELİF	2 ELİF	3 ELİF	4 ELİF	
X				M. Tabî
		X		M. Muttasıl
		X		M. Munfasıl
			X	M. Lâzım
X	X	X		M. Ârız
X	X	X		M. Lîn

Tabloda görüldüğü üzere tedvir okuyuştaki medlerin uzatma miktarları belirtilmiştir.²⁸³

2.8.1.3. Hadr (الحدر)

Sözlükte süratli olmak manasına gelmektedir.²⁸⁴ Tecvîd anlamı ise; kurallara uyarak en hızlı okuma biçimidir.²⁸⁵ Bu çeşit okuyuşun hızı; harflerin sıfatları, mahreçleri ve tecvîd kaidelerini uygulayamayacak kadar olmamalıdır. Diğer okuyuş türleri gibi hadr okuyuşta da gerekli kurallara uyulmalıdır.

Okuyucu bahsedilen bu üç okuyuştan dilediğini seçebilir. Burada önemli olan, her okunma biçiminin özelliklerine dikkat edilmesidir. Tablolarda belirtilen med ve tutma miktarlarına dikkat etmek gerekir. Bu üç okuyuşta da özellikle tahkik ve hadr

²⁸³ Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 327; Ramazan Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 43.

²⁸⁴ İbnü’l-Cezerî, “en-Neşr fi’l-kırâati’l-aşr”, 1/207; İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, 4/172.

²⁸⁵ Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 327; Ramazan Pakdil, “Talim Tecvîd ve Kırâat”, 42.

okuyuşta ifrata kaçmamak gerekir. Tahkikte medlerin miktarından fazla uzatılmaması, hadrda ise aşırı hız sebebi ile kurallar çiğnenmemelidir. Aşağıdaki tabloda hadr okuyuşun med miktarları belirtilmiştir.

1 ELİF	2 ELİF	3 ELİF	4 ELİF	
X				M. Tabî
	X	X		M. Muttasıl
X				M. Munfasıl
	X	X		M. Lâzım
X				M. Ârız
	X	X		M. Lîn

Tabloda görüldüğü üzere hadr okuyuşta medlerin uzatma miktarları belirtilmiştir.²⁸⁶

2.8.2. Kur'ân Kırâatinde *Teganni* Uygulamasını Câiz Görenler

Kur'ân kırâatinde *teganninin* uygulanmasını câiz görenlerin delilleri oldukça fazladır. Bu bölümde, kırâatte *teganni*yi câiz gören mezhepler ve kişiler zikredilmekle beraber onların delilleri de incelenecektir. Câiz görenlerle görmeyenlerin sundukları bazı ortak delillere de işaret edilip, günümüz eserlerinden rivâyetlerinin en doğru biçimde anlaşılabilmesi için aktarımlarda bulunulacaktır. Zira *teganni* meselesi, geçmişten günümüze kadar güncelliğini koruyan ve günümüz kırâat eserlerinde de yerini alan bir meseledir. Kırâatte *teganni*yi câiz gören başlıca şu isimlerdir:

- Nu'mân b. Sâbit İmam-ı Âzam Ebu Hanife (ö. 150/767)

²⁸⁶ Abdurrahman Çetin, "Kur'ân Okuma Esasları", 327; Ramazan Pakdil, "Talim Tecvîd ve Kırâat", 42.

- Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820)
- Ebû'l-Abbâs Abdullâh b. Abdilmuttalib el-Kureşî (ö. 68/687-88)
- Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-Adevî (ö. 23/644)
- Ebû Ca'fer Muhammed et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923)
- Abdullâh b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb el-Hüzelî (ö. 32/652-53)
- Muhyiddîn ibn-i Arabî et-Tâî el-Hâtimî (ö. 638/1240)
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942)

2.8.2.1. Getirilen Deliller

Teganni ile kırâat etmeyi uygun görenler genel olarak Hanefî ve Şâfiî mezhebine mesnup olan kişilerdir. Örneğin Hanefî mezhebinden Tahavî konuyla alâkalı delilleri zikrettikten sonra tecvid kaidelerinin ihmal edilmediği abartısız bir *teganninin* caiz olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁷ İmam Nevevî ve Suyûti de birtakım deliller getirdikten sonra Kırâatte *teganni* yaparken tecvid kuralları dışına çıkılmadığı ve ifrat edilmediği sürece *teganni* uygulamasını caiz gördüklerini ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili delil olarak sunulan rivâyetler şu şekildedir:

- Sâd sûresinde geçen bazı âyetler bu konuda gösterilen delillerdendir. Ayette şöyle geçmektedir;

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ \ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَّهُ أَوَّابٌ

“Dağları ona musahhar kıldık. Gece gündüz Allah'ı zikrederler. Tüm kuşları da onun emrine verdik. Tümü Allah'a doğru yönelmişlerdi.”²⁸⁸

Bu âyetlerin bazı tefsirlerinde; Dâvûd Peygamberin sesinin güzel olduğu, kendisine indirilmiş olan Zebur'u okurken kuşların ve bazı hayvanların kendisini dinledikleri, hayvanların ve dağların onun güzel sesinden etkilendiğinden bahsedilmektedir.²⁸⁹ Bu delili destekleyen Peygamberimizin bir hadisi bulunmaktadır. Rivâyete göre Peygamberimiz bir gece Ebû Mûsâ'yı Kur'ân okurken işitti. Güzel sesi

²⁸⁷ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezî el-Hacî el-Misrî et-Tahavî, “Muhtasaru ihtilâfî'l-ulemâ”, (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1996), 1/327.

²⁸⁸ Sad, 38/18-19. 1

²⁸⁹ Taberî, “Camiü-l Beyan an-Tevîl-i Ay'il Kur'ân”, XXIII/135.

ile tilâvet eden Ebû Mûsâ'nın kırâati, Peygamberimizin çok hoşuna gitmişti. Ebû Mûsâ'ya Dâvûd Peygamberin sesi gibi güzel bir ses verilmiş, dedi ve oradan ayrıldı. Bir gün sonra Ebû Mûsâ'yı gören Peygamberimiz şöyle buyurdu;

يا أبا موسى ! لقد أُوتيتَ مِزْمَارًا من مِزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ

“Ey Mûsâ! Muhakkak ki sana Dâvûd Peygamberin mizmarlarından bir mizmar (makamlarından bir makam) verilmiştir. O da: Eğer sizin benim okuyuşumu dinlediğinizi bilseydim, kırâatimi sizin için daha güzel yapar, süslerdim diye cevap vermiştir.”²⁹⁰

Görüldüğü üzere bu olayda Peygamberimizin güzel sesle yapılan bir kırâatten etkilendiği ve bunu beğendiğini ifade etmesi, teganniye câiz görenler açısından önemli bir delil olmuştur.

- Rabbimiz Müzzemmil sûresinde buyurdu ki;

ورتل القرآن ترتيلا

“Kur’ân’ı tane tane oku”²⁹¹

Bu âyette Kur’ân’ın yavaş bir seyirde tane tane, manası düşünülerek tefekkür ekseninde okunması emredilmekle beraber buradan anlaşılan ve delil olarak öne sürülen durum, okurken temsili bir okuyuştan yani manası düşünülerek yapılan tonlama ve vurgulamalardan bahsedilmektedir. İşte âyetten teganniye dair çıkarılan hususlardan biri budur. Kırâatte teganni yapılmasına cevaz verenlerin delillerinden biri şu hadisedir;

ابطأت على رسول الله صلى الله عليه وسلم بعد العشاء يعني في المسجد ثم جئت فقال أين كنت قلت كنت رجل من أصحابك لم أسمع مثل قراءته وصوته من أحد قالت فقام وقمْتُ معه حتى استمع له ثم سالم استمع قراءة الحمد لله الذي جعل في أمّتي مثل هذا سالم مولى أبي حذيفة التفت إلي فقال هذا

“Peygamberimizin eşi Hz. Âişe annemiz şöyle anlatmıştır: Bir gün yatsı namazından sonra Resulullah’ın yanına geç geldim. Resulullah; bana nerede olduğumu sordu. Bende ashabından bir kişinin çok güzel Kur’ân okuduğunu işittim. Daha önce onun okuyuşu gibi güzel bir okuyuşu kimseden işitmemiştim.

²⁹⁰ Buhari, Fedailü’l-Kur’ân, 31.

²⁹¹ Müzzemmil, 73/4.

Bunu söyledikten sonra Resulullah ile birlikte onu dinlemeye gittik. Dinledikten sonra Resulullah şöyle buyurdu: Bu Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Salim'dir. Benim ümmetim içerisinde böyle birini yaratan Rabbime hamdolsun."²⁹²

Bu olayda da görüldüğü üzere Peygamberimiz güzel sesi ile etkileyici bir kırâat gerçekleştiren kişiyi takdir mahiyetinde Allah'a hamdetmiş olması, *teganni* uygulamasını câiz görenler açısından bir delil olarak kabul edilmiştir. Buradaki bir önemli husus da şudur ki: Âişe annemizin de Peygamberimizin de güzel ses ile icra edilen bir kırâatten etkilenmiş oldukları ve bu da doğru bir *teganninin* insan üzerindeki etkisini göstermektedir.

- Ebû Hüreyre'den rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurdu:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : (مَا أَذِنَ اللَّهُ لِشَيْءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيِّ حَسَنَ الصَّوْتِ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ ، يَجْهَرُ بِهِ) .

*“Allah Peygamberine Kur’ân’ın teganni ile kırâat edilmesinden daha fazla hiçbir şeye müsaade etmemiştir.”*²⁹³

Hadisi “Kur’ân’ı *teganni* etmek sebebi ile verilen mükâfatın, başka hiçbir durumda verilmemesi” şeklinde anlayanlar da olmuştur. Her iki şekilde de Kur’ân’ın *teganni* ile okunması hususunda, bir karşılığın ve mükâfatın olmasıdır.

- Bera b. Azib ten rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurdu:

عن البراء بن عازب -رضي الله عنه- قال: قال رسول الله -صلى الله عليه وسلم-: «رَتَّبُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ

*“Berâ b. Âzib'den nakledildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurdu: Kur’ân’ı seslerinizle süsleyiniz”*²⁹⁴

Hadiste de görüldüğü üzere Peygamberimiz ses ile Kur’ân kırâatini süslemeyi tavsiye etmiştir. Bazıları hadisi “seslerinizi Kur’ân ile süsleyin demişlerse de muteber olan yorum, Kur’ân’ı seslerinizle süsleyin olmuştur.

²⁹² Muhammed b. Yezid Kazvini İbn Mace, “es- Sünen”, nşr. Muhammed Fuad Abdulbaki, (Mısır: t.s.), 176.

²⁹³ Buhari, Fedailü'l-Kur’ân, 19.

²⁹⁴ İbn Mace, ikame, 176.

- Berâ b. Âzib'den rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurdu:

ل سمعت عبد الرحمن بن عوسجة قال سمعت البراء بن عازب يحدث قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم زينوا القرآن بأصواتكم

“Berâ b. Âzib Peygamberimizden şöyle işittiğini söyledi: Kur’ân’ı seslerinizle güzelleştirin. Çünkü güzel bir ses, Kur’ân’ın güzelliğini daha da artırır.”²⁹⁵

Bu hadiste de görüldüğü üzere Peygamberimiz güzel sesin Kur’ân’ın güzelliğini daha da arttırdığını ifade ederek güzel sesin etkisine dikkat çekmiştir.

- Peygamberimiz buyurdu ki:

ليس من لم يتغنَّ بالقرآن

“Kur’ân ile teganni etmeyen bizden değildir”²⁹⁶

Bu hadisteki *teganniden* maksadın ne olduğunun doğru anlaşılması ehemmiyet arz etmektedir. Çünkü hadiste sert bir ifade bulunmaktadır. Buradaki *teganniden* maksadın ne olduğuna dair birçok görüş bulunmakla beraber bizim de kanaatimize uygun olan görüş, *teganniden* maksadın tecvîd olduğudur. İbn Haldûn bu hadisten maksadın tecvîd olduğunu ifade etmektedir.²⁹⁷ Eğer hadiste geçen *teganni* kelimesi güzel sesle nağme yapmak olsaydı birçok kişi bu hadisin tehdidi ile karşı karşıya kalacaktı. Çünkü güzel ses ve nağme Allah vergisi olan özelliklerdir. Peygamberimizin böyle bir durum söz konusu iken Müslümanların birçoğunu zor durumda bırakacak bir hadis buyurması imkân dahilinde değildir. Zira İslâm dini kolaylık dinidir. Bu sebeple *teganniden* maksadın tecvîd olma ihtimali çok yüksektir.²⁹⁸ Tecvîd öğrenmek tüm Müslümanların görevidir. Allah’ın keliması olan Kur’ân’ı kuralsız ve hatalı okumak, doğru değildir. Tecvîd ile kırâat edemeyenlerin dahi hayatı boyunca öğrenme gayreti içinde olmaları gerekmektedir. Bu konuda umursamaz ve duyarsız kalan Müslümanın hadiste geçen bu ağır hitapa muhatap olması da ihtimal üzeredir.

2.8.3. Kur’ân Kırâatinde *Teganni* Uygulamasını Câiz Görmeyenler

²⁹⁵ Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Darîmî, “es Sünen” nşr. Muhammed Ahmed Dehman, (Mısır: Daru İhya-i Sünneti Nebiyye, ts.) 34.

²⁹⁶ Buhari, Tevhid, 44.

²⁹⁷ İbn Haldûn “Mukaddime”, 2/431-432.

²⁹⁸ Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esaları”, 361.

Kur'ân kırâatinde *teganni*yi câiz görmeyenlerin delilleri, câiz görenlerin delilleri kadar fazla değildir. *Teganni* ile kırâati câiz görmemelerinin asıl sebebi, önem arz eden bazı endişeleridir. Bu endişelerin bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Kur'ân'ın şarkı veya türkû gibi okunması
- *Teganni* uğruna tecvîdin geri plana atılması
- *Teganninin* öncelenip mananın unutulması
- Beğenilme arzusu ile ihlas olmadan kırâat gerçekleşmesi
- Kur'ân'ın saygınlığına yakışmayacak okuyuşların gerçekleşmesi

Görüldüğü üzere *teganni*yi câiz görmeyenlerin endişelerinin hepsi önem arz etmektedir. Günümüzde de bu endişelerde kişilerin haklı olduğunu görmekteyiz. Endişeler doğru olmakla birlikte *teganni* hangi şartlarla gerçekleştirilirse bu endişelere mahal verilmeyeceği, ileriki bölümlerde ifade edilecektir. Kırâatte *teganni*yi câiz görmeyen başlıca isimler, şunlardır:

- Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes (ö. 179/795)
- Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö. 241/855)
- Saîd b. Cübeyr b. Hişâm el-Esedî (ö. 94/713)
- Esved en-Nehaî el-Kûfî (ö. 96/714)
- Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî (ö. 93/711-12)
- Ebû Bekr Muhammed b. Sîrîn el-Basrî (ö. 110/729)
- Hasen (el-Hüseyn) el-Basrî (ö. 659/1261)

2.8.3.1. Getirilen Deliller

Teganni ile kırâat etmeyi uygun görmeyenler genel olarak Mâliki ve Hanbeli mezhebine mensup olan kişilerdir. Örneğin İmam Mâlik *teganni* ile kırâatin şarkıya benzediğini ve Peygamberimizin kırâati ile *tegannili* kırâat arasında büyük fark olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁹ İmam Hanbelin de *teganni* ile kırâati caiz görmediği mezhebin önemli bir ismi olan İbn Kudâme tarafından nakledilmektedir. Bunun da

²⁹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Abderî, “el-Medhal” (Beyrut: Dâru't-Türâs, ts.), 3/110; Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, “el-Müdevvene” (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 3/432.

sebebinin şu hadis olduğunu ifade etmektedir: Bazıları kırâatte iyi ve faziletli olmamalarına rağmen *tegannide* iyi oldukları için imamlık vazifesine layık görüleceklerdir.³⁰⁰ delil olarak sunduğu rivâyetler, sadece hadislerde oluşmaktadır. Konuyla ilgili delil getirilen bir âyet, kaynaklarda görülemedi. Hadislerden getirilen deliller şu rivâyetlerdir:

- Huzeyfe b. Yemân'dan rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (اِقْرَأُوا الْقُرْآنَ بِلُحُونِ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا، وَإِيَّاكُمْ وَلُحُونُ أَهْلِ الْكِتَابِ، وَأَهْلُ الْفَسَقِ، فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ بَعْدِي قَوْمٌ يُرْجَعُونَ بِالْقُرْآنِ تَرْجِيعَ الْغَنَاءِ وَالرَّهْبَانِيَّةِ وَالنَّوْحِ، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، مَفْتُونَةٌ قُلُوبُهُمْ، وَقُلُوبُ مَنْ يُعْجِبُهُمْ شَأْنُهُمْ)

*“Kur’ân’ı Arapların lahını (ezgileri) ile okuyun. Fısk sahibi olanların ve ehl-i kitab olanların lahınlarından uzak durun. Vefatımdan bir süre sonra birileri gelecek ve Kur’ân’ı şarkı okur gibi nağmelerle rahiplerin ve ölülerin üzerine ağıt yapanların tercileri gibi kırâat ederler. O kişilerin okudukları bu Kur’ân boğazlarından aşağı inmez. Onlar ve onlara imrenenlerin kalpleri fitne aiçerisindedir.”*³⁰¹

Hadisin zayıf olduğu yönünde birçok yorum bulunmaktadır. Kaldı ki hadiste eleştirilen *teganniden* ziyade fısk ehli ve kitab ehli gibi şarkı nağmelerine benzetecek şekilde okumaktır.

- İbni Abbas’tan rivâyet edildiğine göre, Peygamberimizin, sesini çok oynatarak (tatrib) ezan okuyan bir müzezzini vardı. Ona şöyle dedi; *“Ezan sade ve kolaydır. Eğer sade ve tatribsiz okuyacaksan oku, yoksa okuma.”*³⁰² Bu hadisin de zayıf olduğuna dair görüşler bulunsa da burada önemli olan husus hadiste geçen tatrib kelimesidir. Tatrib, uygulaması zaten doğru olmayan bir icra şekli olduğu için hadiste uyarılan husus *teganni* değil tatribtir.

³⁰⁰ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî, “el-Şerhu’l-kebîr alâ metni’l-mukni”, (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabiyy, ts.), 1/759.

³⁰¹ Ubeyd el- Kasım b. Sellam, “Fedailü’l-Kur’ân”, 165.

³⁰² Darekutni, “Sünen”, 2/239.

2.8.4. Dört Mezhebe Göre Kırâatte *Teganni*

Bu bölümde dört mezhebin Kur’ân kırâatinde *teganni* hakkındaki görüşlerine yer verildi. Dört mezhebin de bu konuya yaklaşımları gâyet yerinde ve tutarlı olduğunu ifade etmek isteriz. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere *teganni*yi câiz görmeyenlerin belli başlı endişeleri olmuştur. Mezhep imamlarımızın da bir kısmı, bu konuya tedenni ile yaklaşarak endişelerini dile getirmişlerdir.

2.8.4.1. Hanefî Mezhebi

Hanefî mezhebinin önde gelen imamlarının *teganni* ile kırâate karşı çıkmadıkları ve *teganni* ile icra edilen kırâati dinledikleri nakledilmektedir. Hanefî alimlerinden Tahavî, buradaki söz konusu *teganninin* abartılı bir *teganni* olmadığını ve tecvîd kurallarının çiğnenmediği bir *teganni* olduğunu ifade etmektedir.³⁰³ Görüldüğü üzere Hanefî mezhebi alimleri, *teganninin* belli şartlar ve kurallar çerçevesinde uygulandığı takdirde câiz olduğunu savunmaktadırlar.

2.8.4.2. Şâfiî Mezhebi

Şâfiî mezhebi alimleri de Hanefî alimleri gibi genel manada çerçevesi belirlenmiş, abartılmamış bir *teganni*ye olumlu yaklaşmışlardır. Delil olarak şu hadisi ifade etmişlerdir:

“Allah, bir nebisinin *teganni* ile kırâat etmesini dinlediği gibi hiçbir şeyi dinlememiştir” ya da “ona verdiği mükâfat gibi bir mükâfat hiçbir şeye vermemiştir.”³⁰⁴

İmam Nevevî ve Suyûtî, bu konu hakkında şunları ifade etmişlerdir: Tecvîd kurallarının dışına çıkılmayıp, ifrat derecesinde bir *teganni* yapılmadığı, hareketlerde ve uzatmalarda değişiklik yapılmadığı sürece *teganni* yapmakta bir beis yoktur.³⁰⁵

³⁰³ Tahavî, “Muhtasarı ihtilâfî’l-ulemâ”, 1/327.

³⁰⁴ Buhârî, “Tevhîd”, 52;

³⁰⁵ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahya b. Şeref en-Nevevî, “el-Mecmu‘ şerhu’l-mühezzeb”, (Beyrut: Dâru’l-Fikir, ts.), 20/231; Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, “el-Hâvî li’l-fetâvâ”, (Beyrut: Dâru’l-Fikir, 2004), 1/296.

2.8.4.3. Mâlikî Mezhebi

İmam Mâlik bu konuda *teganni* ile yapılan kırâati sevmeyi, şarkıya benzettiğini, Peygamberimizin kırâati ile *teganni* arasında büyük farklar olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁶ İmam Mâlik'in görüşleri incelendiğinde onun bu endişelerinde haklı olduğu ve ifrat derecesindeki *teganniye* cevaz verilmediği görülmektedir.

2.8.4.4. Hanbelî Mezhebi

Mezhebin önemli isimlerinden İbn Kudâme (öl. 620/1223), İmam Hanbel'in *teganni* ile kırâati mekruh gördüğünü ve bunun da sebebinin şu hadis olduğunu ifade etmektedir: Bazıları kırâatte iyi ve faziletli olmamalarına rağmen *tegannide* iyi oldukları için imamlık vazifesine layık görüleceklerdir.³⁰⁷

2.8.5. Kur'ân Kırâatinde *Teganni* Sorununa Günümüz Yaklaşımları

Bu konuya eserinde uzunca yer veren ve bu konu üzerinde makale yazmış olan kendisinden de bu konuda çokça istifade ettiğimiz Abdurrahman Çetin hocanın görüşlerine ilk başta yer vermeyi uygun gördük. Abdurrahman Çetin hocanın konu hakkındaki görüşleri şunlardır;

- Tecvîd kurallarına uymak kaydıyla kırâatin ses ve *teganni* ile süslenmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.
- Bazı alimlerin *teganniye* karşı olmalarının sebebi, Kur'ân'ı şarkı veya türküyeye benzeterek okunma ihtimalinin olmasıdır.
- Kırâati, beğenilme arzusu uğruna şova dönüştürerek *teganniye*yi ön plana alıp tecvîdi ve manayı arka plana atmak câiz değildir.
- *Teganni* yaparken Kur'ân lafızlarının bozulmamasına ve Kur'ân'ın saygınlığına zarar verecek davranışlardan uzak durulmalıdır.

³⁰⁶ el-Abderî, "el-Medhal", 3/110;

³⁰⁷ el-Makdisî, "el-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-mukni", 1/759.

- Kırâat esnasında her ne olursa olsun, herhangi bir mûsiki alet kullanmak ve onun eşliğinde kırâat etmek, haramdır.³⁰⁸

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun da konuyla alakalı görüşü şu şekildedir: “Kur’ân kırâati Rabbimizin ve Peygamberimizin önemle üzerinde durduğu, mükâfatı büyük ibadetlerdendir. Allah Kur’ân’ı tertîl ile okumamızı emretmiştir. Tertîl ile okumak, tecvîd kurallarına dikkat edilerek ve mana düşünülerek bir okuyuş gerçekleştirmektir. Hadisler incelendiğinde Kur’ân kırâatinde *teganni* yapılmasında ifrat edilmediği sürece herhangi bir sorun bulunmadığı görülmektedir. Zira insanları etkileyecek bir tarzda tilâvet etmek, iyi yönde gelişmelere sebep olabilmektedir. Peygamberimiz bu hususta Kur’ân kırâatinde seslerimizle onu daha da güzelleştirmemizi tavsiye etmiştir.”³⁰⁹

Elmalılı Hamdi Yazır’ın da konuyla alakalı görüşleri önem arz etmektedir. Kendisi *teganni* hususunda bizlere şunları söylemektedir:

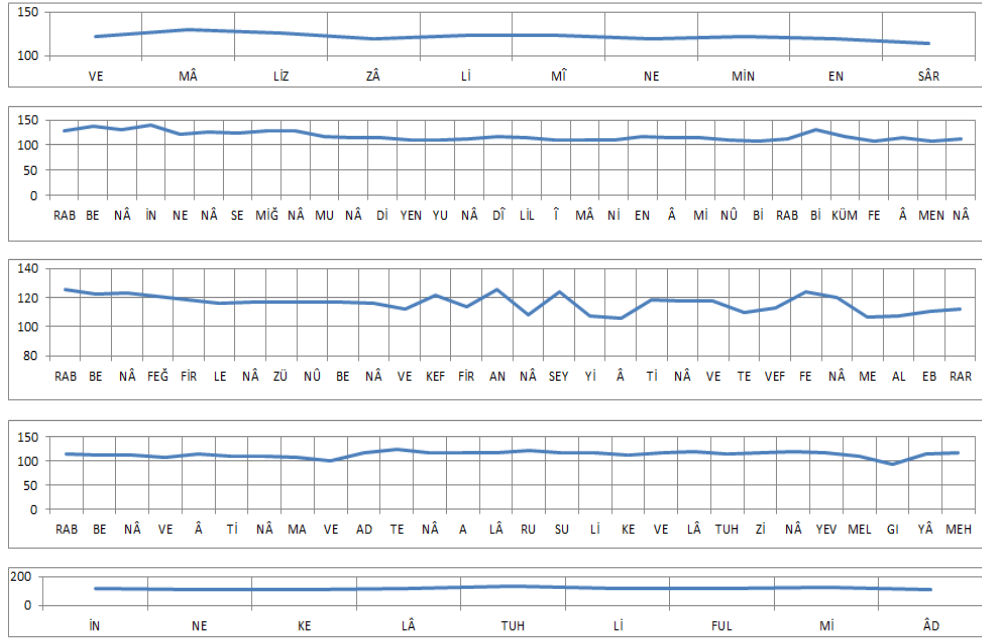
“Teganni gibi önemli ve güzel bir sanatı kötü sananlar olmuştur. Ancak kötü olan şey teganninin ifrat olanıdır. Kırâat ederken sesi ziynetlendirme ve tane tane okumak Allah’ın isteğidir. Konuyla ilgili Peygamberimizin hadisleri vardır. Bu güzel sanatı İslâm’da, kesin olarak kınanmış bir sanat zannedenler olmuştur. İstenen şudur ki; Kırâat edilirken ses ziynetlendirilsin, nağme edilsin ama okunuşu bozup ses ön plana çıkmasın. Tecvide, mahreçlere ve kaidelere uyularak Kur’ân’ın ruhuna uygun kırâat edilsin. Kurallara uyularak gerçekleştirilen nağmeli kırâate Peygamber “lahn” demiştir. Kur’ân’ı bu şekilde okuyanlar Davud Peygamberin yolundan gitmiş olur. Öyle ki güzel kırâat edenler için “Davud Peygamberin makamlarından bir makam nasip edilmiştir” müjdesine mazhar olmuşlardır. Peygamber Davud’un sesi kuru kuruya bir teganni değildi. O’nun terennümü samimiyetle Allah’a yönelerek yapılan terennümdü. Yani Allah’ı takdis, tazim ve şükür idi.”³¹⁰

2.8.6. Tegannisiz Kırâat Mümkün mü?

³⁰⁸ Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 369-370.

³⁰⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı” (Erişim 15 mayıs 2023).

³¹⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi, Yazır, “Hak Dini Kur’ân Dili”, (İstanbul: Azim dağıtım yaynevi, 2012,) 111.

“Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi, Yıl 7, Cilt 7, Sayı 2, 2021 (305-338)”

Grafikte de görüldüğü üzere tilavet ne kadar düz bir okuyuş ile gerçe kleştirilmiş olsa da Kur’ân’ın kendine has ahenk ve melodisi *tegannisiz* bir kırâati mümkün kılmamaktadır.³¹³

2.9. Günümüzde Problemler *Teganni* Örnekleri

Bu bölümde Kur’ân kırâatinin ifrat derecesinde gerçekleştirilen *teganni* örnekleri, günümüz çerçevesinde ele alındı. Kırâatte ifrat derecesinde *teganni* örnekleri şu şekilde sıralanabilir:

2.9.1. Tatrib

Lügatta; sesi çok oynatmak, sesi ve kırâati güzelleştirmek, *teganni* yapmak, şarkı söylemek, med olan yerleri fazla veya eksik uygulamak, nağme yapmak gibi manalara gelmektedir.³¹⁴ Tatrib; Kırâat esnasında uzatılmayacak yerleri uzatmak, uzatılacak yerleri uzatmamak gibi düzensiz bir okuyuş şeklidir.³¹⁵ Tatrib uygulaması, günümüzde

³¹³ Savran, Turabi, “Kur’ân Tilavetinde Teğanni”, 325-327.

³¹⁴ İbn Manzûr, “Lisânü’l-Arab”, XIII/379.

³¹⁵ Osman Hüsnî Şeyh, “Hakku’t-tilâveh”, (Cidde: Dârul-Menâra Li’n-Neşr ve’t-Tevzi’, 1998.), 64.

sıkça karşılaştığımız bir okuyuş şeklidir. Özellikle dinleyicileri etkilemek ve beğeni kazanma peşinde olan bazı okuyucular, tatrib uygulamasında ifrat derecesine çıkmaktadırlar. Hâlbuki Kur’ân kırâatinde esas olan, Allah’ın rızasına erişme çabası içerisinde olmaktır. Zira kelimeler O’nun, lisan O’nun, nefes O’nundur. Bakara sûresinin ilk âyetleri, tatrib üzere okunuşlara örnek olarak verilebilir:

- Bakara sûresinin **ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** âyetinde geçen **الْكِتَابُ** kelimesindeki medd-i tabii bir elif miktarı uzatılıp, daha sonra gelen **لَا** kısmında bir elif miktarı uzatılması gereken medd-i tabiide *teganni* yapıp 3 elif miktarı uzatmak, bu hususta örnek verilebilir.
- Yine Bakara sûresinin **وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ** âyetinde geçen **بِمَا** ve **وَمَا** kelimelerinde beğeni kazanabilme arzusu ile sesi çok fazla oynatarak olması gereken miktardan fazla uzatıp dalgalandırma yapmak, örnek olarak verilebilir.

2.9.2. Tahzin

Üzüntülü ve ağlamaklı bir okuyuş manasına gelmektedir.³¹⁶ Tahzin şeklindeki kırâatte, kendiliğinden gelişen bir hüznün hali ve bu hüznü hâl esnasında tecvîd kaidelerinde bir noksanlık meydana gelmediği sürece, sorun olmadığı kanaatindeyiz. Zira okuyucunun, Allah’ın bu güzel kelimeleri karşısında etkilenip hüznlenmesi gâyet doğaldır. Ancak bu hususlar dışında gelişen bir beğenilme ve takdir edilme arzusu ile yapılan okuyuş, ifrat derecesine girmektedir. Bu okuyuşla ilgili şu âyetleri örnek olarak verilebilir:

- Bakara sûresinin **أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ** âyetinde geçen **أُولَٰئِكَ** kelimelerinde beğenilme ve takdir edilme arzusu ile uzatılacak yeri fazlasıyla uzatıp ağlamaklı bir okuyuş gerçekleştirmek, buna örnek olarak verilebilir.

³¹⁶ Hüsnî, “Hakku’t-tilâveh”, 64; Abdurrahman Çetin, “Kur’ân Okuma Esasları”, 355.

2.9.3. Terkis

Sesi oynatarak raks ettirmek ve sakin harfe hareke vermek, anlamına gelmektedir.³¹⁷ Bu hususta şu âyetler örnek olarak verilebilir:

- Fâtiha sûresinde اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ âyetinde geçen sakin harflere hareke verilerek gerçekleştirilen bir okuyuş, terkis türü okumaya örnek olarak verilebilir.
- Yine Fâtiha sûresinde صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ âyetinde geçen صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ kelimesindeki uzatmada fazla *teganni* yapıp sesi raks ettirmek ve bunu beğenilme arzusu ile yapmak, terkise örnek olarak verilebilir.

2.9.4. Mûsiki Aletleri İle Kırâat

Son dönemlerde mûsiki aletleri ile Kur'ân'ın kırâat edildiğine şahit olunmaktadır. Kırâat esnasında mûsiki aletlerinin kullanılması en başta yanlış olmakla beraber, çalınan mûsiki aletlerine göre kırâatte *teganni* yapmak, daha büyük bir yanlış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekil okuyuşla alakalı video kayıtları mevcuttur.³¹⁸ Halbuki Kur'ân okunurken Rabbimiz onu sessiz bir şekilde sükûnet içerisinde dinlememiz gerektiğini şöyle ifade ediyor:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

“Kur'ân kırâat edilirken sessiz bir şekilde ona kulak verin ve bu sayede Allah'ın rahmetine ulaşasınız.”³¹⁹

Sonuç olarak Kur'ân'ı mûsiki aletleri eşliğinde okumak, haram kabul edilmiştir.³²⁰

³¹⁷ Hüsnî, “Hakku't-tilâveh”, 64; Kudat, Aydın. “Et-Temhîd Fî Ulumi't-Tecvîd niçin yazıldı?” “İbnü'l-Cezerî Üzerine Bir Niyet Okuması” Başlıklı Tebliğin Müzakeresi”. *Uluslararası İbnü'l-Cezerî Sempozyumu*. ed. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı. 855-866. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021; Abdurrahman Çetin, “Kur'ân Okuma Esasları”, 356.

³¹⁸ Rafidi Mukaddese, “Kur'ânın Musiki ile Okunması”, Youtube, (1 Mart 2014), 0:00-01:49; Elmaystroo Hashem, “Musiki İle Birlikte Kur'ân”, Youtube, (24 Mayıs 2014), 0:00- 03:30.

³¹⁹ A'raf, 7/204.

³²⁰ Abdurrahman Çetin, “Kur'ân Okuma Esasları”, 370.

2.9.5. Koro Halinde Kırâat

Koro halinde kırâatin de son zamanlarda çok fazla yaygınlaştığı görülmektedir. Koro halinde gerçekleştirilen kırâatlerin büyük bir çoğunluğunda, sesin uyumu ve beğenilme arzusu adına tecvîd kaidelerinin arka plana atıldığına şahit olunmaktadır. Bu tür okuyuşların Kur’ân’ın saygınlığına yakışmadığı bir gerçektir. Bu tür okuyuşla alakalı birçok video kaydı mevcuttur.³²¹

2.10.6. Kırâat Esnasında Beğenilme Arzusu

İslâm dininde, yapılan her işte samimiyeti ve ihlası kuşanmak, esas olandır. Nitekim kurtuluşa erenler, amellerinde ihlaslı olanlardır. Her amelimizde beklentimiz Allah’tan olmalı ecir ve övgünün sadece ondan geleceği bilincinde olunmalıdır. Kur’ân’da bu hususta şöyle buyrulmaktadır:

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Bana karşılığımı vermek, yalnız âlemlerin rabbine aittir.”³²²

Âyette de ifade edildiği üzere Peygamberimiz hayatı boyunca yaptığı tebliğ ve hizmetlerde karşılığı sadece Allah’tan beklemiş ve bunu tekrarlar ifade etmiştir. Kırâati gerçekleştiren kişi de Peygamberimizi bu hususta örnek almalı, insanlardan herhangi bir ücret veya takdir beklememelidir.

DEĞERLENDİRME

Ğ-n-y kökü farklı birçok manaya gelmekle beraber genel ve kabul edilen mananın ses fonetiği eksenini etrafında şekillendiği görülmektedir. Ğ-n-y kökü, ek harfler olarak *teganni* kelimesine dönüştüğünde anlamın sadece ses, melodi, mûsiki, nağme, şarkı gibi anlamlar etrafında şekillendiği bilinmektedir. *Teganni* kelimesi, aynı zamanda kırâatte ihtilaf edilen ve hâlâ güncelliğini koruyan bir mesele olmasıyla da önem arz

³²¹ Qırat Quran, “ Beautiful Quran Recitation Irani Child At Iran.By Visaal e Yaar”, Youtube, (1 Mayıs 2016), 00:00- 02:48; Rafidi Mukaddese, “Kur’ânın Musiki ile Okunması”, Youtube, (1 Mart 2014), 00:00- 01:49; Elmaystroo Hashem, “Musiki İle Birlikte Kur’ân”, Youtube, (24 Mayıs 2014), 00:00- 03:30.

³²² Şuarâ, 26/145.

etmektedir. Kelimenin semantik açıdan tahlili, bu ihtilafın da çözümüne katkı sağlayacağı bilinmektedir. Zira kırâatte *teganni* meselesinde ihtilaf edilmesinin bir sebebi de, rivâyetlerde geçen *teganni* kelimesinden tarafların ne anlamış olduğudur. Kimileri, *teganni*yi şarkı ya da türkû şeklinde aşırı nağmeli bir okuyuş olarak tercüme ederken; kimileri de, *teganniden* maksadın tecvîd olduğunu ileri sürmüşlerdir. Tam da bu noktada kavramdan anlaşılan anlamlar, *teganniye* bakış açısını belirlemiştir. Semantik analiz yönteminin özelliklerinden biri de kavramların doğru anlaşılmasını sağlamak olduğu için bu noktada ihtilafların giderilmesine fayda sağlamaktadır. Ğ-n-y köküne ve ondan türeyen *teganni* kelimesine verilen anlamlar şu şekilde sıralanabilir:

- Yetinmek, müstağni olmak, ihtiyaç sahibi olmamak,
- Nağme yapmak,
- Sesi güzel kullanmak,
- Şiir okunurken makam yapılması,
- Sesin yükseltilmesi,
- Sesi Kur'ân ile tezyin etmek,
- Makam yapmak, sesi alçaltıp yükseltmek

Görüldüğü üzere ğ-n-y kökü ve *teganni* kelimesi genel olarak ses fonetiği etrafında şekil almıştır.

Mûsiki, asırlar boyu insanlık için vazgeçilmez bir kültür olmuştur. Tüm toplumlarda mûsikinin uygulamalarını farklı tarzda görmek mümkündür. Her toplum kendi inancı ve geleneği gereği mûsikiye olan ihtiyacını farklı sesler ve aletler ile tatmin etmişlerdir. Akan bir suyun, çağlayan bir şelalenin, öten bülbülün, rüzgarda sallanan yaprakların seslerinin insan üzerinde bıraktığı etki, sesin insan üzerindeki etkisini göstermektedir. Kulağa hoş gelen sesler ve müziklerin insanın gönül dünyasını etkilediği bir gerçektir. Mûsiki, hayatın bu kadar içerisinde iken hayat kitabımız olan Kur'ân'ın kırâatinde mûsikinin olmaması düşünülemez boyuttadır. Mûsiki kavramının Kur'ân üzerinde uygulanmasına *teganni* ismi verilmiştir. Kur'ân tilâvetinde *teganni* meselesi, geçmişten günümüze kadar tartışılan bir mesele olmuştur. Kur'ân kırâatinde *teganni* meselesinde iki temel görüş bulunmaktadır. Bunlardan birisi Kur'ân kırâatinde *teganni*yi câiz görürken diğer taraf ise câiz görmemektedir. Meseleye cevaz verenlerin delilleri, cevaz vermeyenlere göre çok fazla olsa da diğer tarafın kırâatte *teganni*

hususunda duydukları endişeler önem arz etmektedir. Nitekim *teganni*yi câiz görmeyenlerin endişelerine bakıldığında bugün bu endişelerinde haklı oldukları görülmektedir. Bu endişeleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Kur'ân'ın şarkı veya türkü gibi okunması
- *Teganni* uğruna tecvîdin geri plana atılması
- *Teganninin* öncelenip mananın unutulması
- Beğenilme arzusu ile ihlassız bir kırâat gerçekleştirilmesi
- Kur'ân'ın saygınlığına yakışmayacak okuyuşların gerçekleştirilmesi
- Koro halinde veya mûsiki aletler eşliğinde bir kırâatin gerçekleştirilmesi

Bu ve buna benzer faktörler *teganni*yi câiz görmeyenlerin başlıca endişelerindendir. Endişelerinde her ne kadar haklı olsalar da mûsikinin insan hayatında ki etkisi ve *teganninin* Kur'ân kırâatinde uygulandığı takdirde dinleyicide oluşturduğu beğeni ve manevi etki bir gerçektir. Bu yüzden *teganninin* tamamen uygulanmaması düşünülemez. Bizler bu noktada *teganninin* gerçekten olması gerektiğini savunup aynı zamanda *teganni* uygulanırken dikkat edilmesi gereken bazı hususların olduğu da bilinmektedir. Peygamberimizin Kur'ân'ı güzel okuyanları duyduğunda güzel tepkiler vermesi ve okuyanları teşvik etmesi Kur'ân'ın tecvîd ihmal edilmeden *teganni* ile okunmasının meşru olduğunu göstermektedir. Burada önemli olan *teganni* gerçekleştirilirken bazı hususlara dikkat edilmesidir. Bunlar:

- *Teganni* öncelenip lafız ve mana geri plana atılmamalı,
- Kur'ân'ın ağırlığına ve saygınlığına göre *teganni* yapılmalı,
- Türkü veya şarkıya benzer şekilde *teganni* yapılmamalı,
- Kırâat esnasında beğenilme arzusu ile *teganni* uygulanmamalı
- İnsanları rahatsız edecek düzeyde *teganni* yapılmamalı,
- *Teganni* yapılırken tecvîd kaideleri aksatılmamalı,
- Medler *teganni* sebebi ile az veya fazla uygulanmamalı,
- Kur'ân sesin ahengine göre değil, ses Kur'ân'ın ahengine uyarlanmalı,
- Tatrib, tahzin, terkis gibi uygulamalarda ifrat edilmemeli,
- Koro halinde ve mûsiki aletler eşliğinde kırâat edilmemeli,

Belirtilen bu hususlara dikkat edildiği sürece Kur'ân kırıâatinde *teganni* yapılmasında sakınca olmadığı kanaatindeyiz.

SONUÇ

Genel anlamda, dilde ve kırâatte yapılan hatalar anlamına gelen *lahn* kavramı tarihi süreç içerisinde farklı birçok anlam kazanmıştır. *Lahn* kavramının bilinen şekliyle dilde ve kırâatte yapılan hatalar gibi anlamlarının ötesinde konuşma tarzı, nağme ve lehçe gibi farklı anlamları da bulunmaktadır. Tüm bu farklı anlamlar kelimenin zengin bir anlam alanına sahip olduğunu göstermektedir. Peygamberimiz öncesi dönemde kullanımına pek rastlanılmayan *lahn* kavramı dilde ve kırâatte yapılan hataların çoğalması ile birlikte özellikle kırâat alanındaki kullanımının artmasına sebep olmuştur. Kırâatte yapılan hataların artması *lahn* kavramının daha sistematik bir tarzda ele alınmasına ve bu hatalarla mücadele edilmesine zemin hazırlamıştır. Bazı hadislerde okuyuş şekli ve nağmeli kırâat gibi manalara gelen *lahn* kavramı, semantik tahlilini yaptığımız *teganni* kavramı ile de ilişkilidir. Bu yönüyle *lahn* kavramı kırâatte *teganni* meselesinin anlaşılmasına da katkı sunmaktadır. Kelimenin doğru ve esas manasına ulaşabilmek adına çalışmada semantik analiz yöntemi kullanıldı. Kavramın etimolojik yapısından başlayarak tarihi süreçte kullanım örnekleri üzerinden bir inceleme gerçekleştirildi. *Lahnın* tüm bu aşamalardan sonra kadim ve günümüz eserlerinde ortak anlamının kırâatte ve dilde hata etmek olduğu sonucuna varıldı. Tecvid alanında önemli bir yere sahip olan *lahn* kavramı günümüzde de hâlâ güncelliğini koruyan bir kavram olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Kök anlamı yetinmek, ihtiyaç sahibi olmamak gibi manalara gelen el-Ğına kökü ek harfler alıp *teganni* kelimesine dönüşerek sesi güzel kullanmak, nağmeli okuyuş manalarını kazanmıştır. *Teganni* kavramının Peygamberimizin döneminden günümüze kadar en çok kullanıldığı anlamı nağmeli seslendirme olmuştur. Tarihi süreç içerisinde *teganni* kavramı ses fonetiği etrafında şekillenmiştir. *Teganni* kelimesinin semantik tahlilini ele almamızın en önemli sebeplerinden birisi de kırâatte geçmişten günümüze güncelliğini koruyan bir ihtilafın çözümüne katkı sunmasıdır. Kırâatte *teganni* uygulamasının caizliği meselesinin doğru anlaşılması hiç şüphesiz kavramın doğru analiz edilmesiyle ilişkilidir. Bazı hadislerde geçen *teganni* kelimesinin farklı anlaşılması tarafların meseleye bakış açısını da değiştirmiştir. Kavramın kadim ve günümüz eserlerinde kullanımı daha çok kırâat alanı üzerinden olmuştur. Farklı birçok alanda da kullanılan *teganni* kavramı esas manada kırâat ilminin önemli bir konusu olarak yerini almıştır. *Teganni* kavramına kırâat özelinde tecvid kuralları ve kaideleri ihmal edilmeden nağme uygulanması şeklinde anlam verilmesinin doğru olduğu

sonucuna ulaştığ. Sonuç olarak *lahn* kavramı genel anlamda kırâatte gerçekleştirilen hatalar, *teganni* kavramı ise tecvid kuralları ihmal edilmeden gerçekleştirilen nağmeli okuyuş anlamlarına gelmektedir. Birbirleri ile ses fonetiğı yönünden ilişkili olan *lahn* ve *teganni* kavramları kırâat alanında önemli bir yere sahip olan ve güncelliğini koruyan iki önemli kavramdır.

KAYNAKÇA

- Abderî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *el-Medhal Dirâseti's Şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Dâru't-Türâs, ts.
- Âbidin, Muhammed Emin, *Reddû'l-Muhtâr alâ Durri'l-Muhtâr*. İstanbul: yy., 1249.
- Askalâni, Ahmed b. Ali, *Fethul-Bârî Şerhu Sahîh-i Buhârî*. Beyrut: yy. ts.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2009.
- Bayraktutan, Osman, *Semantik Analiz Yöntemi Açısından Kur'an'da Tahrif Kelimesi*, Erzurum: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Beyrut: Darü'n-Nevadir, 1992.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm, *el-Câmiu's-sahih*. nşr. Muhammed Zübeyr b. Nasr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2002.
- Bulut, Ali, *Belagat (Meâni-Beyan-Bedî)*. İstanbul: İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015.
- Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr, *el-Beyan ve't-Tebyin*. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1985.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*. tahk. Ahmed 'Abdulgafûr Attâr, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fî'l-Kırââtî'l-Aşr*. nşr. Ali Muahmmmed Debba, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016.
- Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *Manzûmetü'l-Mukaddime fîmâ yecibü 'ale'l-kâri'i en ya'lemehû*. Dâru'l-Muğni, 2001.
- Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *et-Temhid fî İlmi't-Tecvîd*. çev. Aydın Kudat, Ankara: Sonçağ Akademi, 2021.
- Çetin, Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, İstanbul: Emin Yayınları, 2019.
- Çetin, Abdurrahman, *Kur'an-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâatlar*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Çetin, Abdurrahman, "Lahn", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 27/55-56. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen*. nşr. Muhammed Ahmed Dehman, Mısır: Dâru İhya-i Sünneti Nebeviyye, ts.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2012.

- Demirci, Muhsin, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İFAV yayınları, 2011.
- Düzenli, Pehlül, *İslâm Kültür Tarihinde Mûsiki*, İstanbul: Kayıhan yayınları, 2014.
- Ebû Bekr, Nurüddin Ali, *Mecma'u'z-zevâ'id*. Beyrut: y.y., 1988.
- Ebû Bekr, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-Mübeyyîn limâ Tezammenehûmine's-Sünneti ve Âyi'l Furkân*. Thk. Abdullâh b. Abdü'l-Muhsin et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- el-Fâkihî, Abdullah b. Ahmed el-Fâkihî, *Şerhu kitâbi'l-hudûd fi'n-naḥvî*, thk. Ramazan Ahmed ed-Dümeiryî. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1993.
- el- Halebî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Semîn, Semîn el-Halebî, *ed-Dürrü'l-maşûn fi'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, thk. Ahmed Muhammed Horat. Dimeşk: Dâru'l-kalem, ts.
- el-Has, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed, amî es-Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf fi şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm*. Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-ârabıyyi, 1412.
- el-Müberred, Ebü'l-Abbâs, *el-Kâmil fi'l-edeb (fi'l-lüğa ve'l-edeb ve'n-naḥv ve't-taṣrîf*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1997.
- Elmaystroo, Hashem, *Mûsiki İle Birlikte Kur'ân*. Youtube, yayın tarihi 24 Mayıs 2014, <https://youtu.be/40eb60PQn4M>.
- Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el- Kâsım b. Muhammed, *Kitâbu'l-ezdâd*. nşr. Muhammed Ebu'l- Fadl İbrahim, Beyrut: Mektebetu'l- Asriyye, 1987.
- Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-luğa*. nşr. Muhammed İvaz Mir'eb, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l- Arabî, 2001.
- Fâhurî, Hanna, *el-Câmi' fi târihi'l-edebi'l-'Arabıyyi*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 2005.
- Fück, Johann Wilhelm, *Dirâsâtün fi'l-luğa ve'l-lehecâti ve'l-esâlîbi*, çev. Abdulhalim en-Neccâr. Mısır: el-Merkezü'l-kavmiyyu li't-terceme, 2006.
- Fîruzabâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed, *Kâmusu'l-Muhit*. Beyrut: y.y., 1987.
- Fîruzabâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed, *el-Kâmusu'l-muḥîṭ*. thk. Mektebetu Tahkîki't-Turâs fi Muessiseti'r-Risâle Beyrut: Muessesetu'r-Risâle li't-Tiba'a ven-Neşr, 1426/2005.
- Gezgin, Ali Galip, *Tefsirde Semantik Metod*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Haccac, Yusuf b. Süleyman b. İsa, *Eş'âr'uş-şuârais-Sittet'il-Cahilin*.

Medine: el-Mektebet "üş-şamile, ts.

Haldûn, Ebû Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, *el-Mukaddime*. Çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul: Meb Yayınları, 1991.

İbnü'l Esîr, Ebû's-Saadet Mecduddin Mübarek b. Muhammed, *en-Nihaye fi ğaribi'l-hadis ve'l-eser*. Kahire: Dârü ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, 1963.

İbn Hamdûn, Muhammed b. Hasan, *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye*. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1996.

İbn Manzûr, Ebû Bekr ez- Zübeydi Muhammed b. el-Hasen, *Tabakâtü'n-nahviyyin ve'l-lügaviyyin*. nşr. Ebu'l-Fazl İbrahim, Kahire: Dârü'l-Meârif, 1973.

İbn Manzûr, Ebû Bekr ez- Zübeydi Muhammed b. el-Hasen, *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dârü Sadr, 1414

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim, *el-Me'âni'l-kebîr fî ebyâti'l-me'ânî*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî. Beyrut: Dâiretü'l-maârifî'l-Osmâniyye/Haydarâbâd, 1949.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim, *Uyûnü'l-aḥbâr*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.

İsfahânî, Ebû Müslim Muhammed b. Bahr, *el-Müfredat*. çev. Abdalbaki Güneş-Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.

Karaçam, İsmail, *Kur'ân'ı Kerîmin Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1984.

Karaman, Hayreddin vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet Başkanlığı Yayınları, 2014.

Kudat, Aydın. "Et-Temhîd Fî Ulumi't-Tecvîd niçin yazıldı? İbnü'l-Cezerî Üzerine Bir Niyet Okuması" Başlıklı Tebliğin Müzakeresi". *Uluslararası İbnü'l-Cezerî Sempozyumu*. ed. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı. 855-866. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.

Kurtubî, Abdulvehhâb b. Muhammed, *el-Mûdih fî't-Tecvîd*. nşr. Gârim Kadduri el-Hamed, Amman: Dâr-u Ammâr, 2000.

Küçükkalay, Hüseyin, *Kur'an Dili Arapça*. Konya: Denizkuşları Matbaası, 1969.

Mağnîsî, Ahmed b. Muhammed, *Terceme-i Cezerî*, yy., ts.

Makdîsî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî, *el-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-mukni*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabiyy, ts..

- Mekkî, Muhammed, *Nihâyetü Kavli'l-Müfid fi İlmi't-Tecvîd*. Kahire:1308.
- Mevsılî, Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî, *el-Hasâis*. tahk. Muhammed Ali en-Neccar, Beyrut: Darü'l-kütübi'I-'Arabi, 1952.
- Muhtâr, Abdulhamit Ömer Ahmet, *Mu'ce'ül Lüğa'ül-Arebiyye*. Beyrut: Darü'l-Kütüb, ts.
- Mukaddese, Râfidi, “*Kur'ânın Mûsiki ile Okunması*”. Youtube, yayın tarihi 1 Mart 2014, <https://youtu.be/B76v8HuJ7cE>.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddîn Yahya b. Şeref, *el-Mecmu' şerhu'l-mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc şerhu sahîhi müslim bin haccâc*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyy, 1972.
- Osman, Hüsnî Şeyh. *Hakku't-tilâveh*. Cidde: Dâru'l-Menâra Li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1998.
- Özkan, İsmail Hakkı, *Türk Mûsiki Nazariyatı ve Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Neşriyat Yayınları, 2007.
- Pakalın, Zeki, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: y.y., 1993.
- Râfi, Mustafa Sadık, *Târihu Âdâbi'l-Arab*. Beyrut: Darü'l-kütübi'I-'Arabi, 1974.
- Râzi, Muhammed b. Ebû Bekir, *Muhtâru-s Sıhah*. Lübnan: Lübnan Kütüphanesi Yayınevi, 2017.
- Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü-t Tefâsir*. Thk. Sadreddin Gümüş- Nedim Yılmaz, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Saçaklızâde, Muhammed Mer'aşi, *Cühdü'l-Mukıll ve Şerhü Cühdü'l-Mukıll*. Konya: y.y., 1873.
- Sâmi, Şemseddin, *Kâmus-i Türkî*. İstanbul: y.y., 1317.
- Savran, Turabi, “Kur'ân Tilavetinde Teğanni”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 7/2, (Aralık 2021), 305-338. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2021.7.2.02>
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-Marife, ts.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-Hâvî li'l-fetâvâ*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 2004.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-lüğa*, thk. Fuâd Âlî Mensûr, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1998.

- Şeybânî, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el- Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Âbdulmecîd es-Sulfî, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994.
- Taberî, Muhammed b. Cerir, *Câmiü-l Beyân an-Tevîl-i Ay'il Kur'ân*. Mısır: y.y., 1968.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî, *Muhtasaru ihtilâfi'l-ulemâ*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1996.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*. thk. Muhammed Mürsî 'Âmir, Kâhire: Dâru'l-Mushaf, 1977.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, Ömer ez-Zemahşerî, *Rebî'u'l-Ebrâr ve Nusûsu'L-Ahbâr*. tahk. Abdulemîr Mihnâ, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, 1992.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, Ömer ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnü's-Sûd. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1998.
- Qırat Quran, *Beautiful Quran Recitation Irani Child At Iran By Visaal e Yaar*. Youtube, yayın tarihi 1 Mayıs 2016, <https://youtu.be/zRO1gOq0IIQ>.

